

C. M A L A P A R T E
STÁTNI PŘEVRAHY

JAK SE DĚLAJÍ
A JAK SE JIM ZABRAŇUJE

PŘELOŽIL

MILOŠ HLÁVKA

V PRAZE 1933

NÁKLADEM ORBIS
TISKAŘSKÉ, NAKLADATELSKÉ A NOVINÁŘSKÉ
SPOLEČNOSTI AKCIOVÉ

POLITICKÁ KNIHOVNA

SBÍRKA SPISŮ
POLITICKÝCH, PRÁVNÍCH,
NÁRODOHOSPODÁŘSKÝCH
A SOCIÁLNÍCH
POŘÁDÁ F. VODSEĎÁLEK

ŘADA I.

Dosud vyšlo:

- R. Künzl-Jizerský: Vznik světové války*
Kč 12.—
- A. Hajn: Problém ochrany menšin*
Kč 20.—
- K. Kazbunda: Pouť Čechů do Moskvy
r. 1867 a rakouská diplomacie* Kč 15.—
- H. Wendel: Z jihoslovanského světa*
Kč 35.—
- Doc. Dr. A. Basch - Ing. J. Dvořáček: Ra-
kousko a jeho hospodářská existence*
Kč 15.—
- André Siegfried: Dnešní Anglie, její hospo-
dářský a politický vývoj* . Kč 38.—
- E. Moltesenová: Kniha o Fincech* Kč 25.—
- Elisabeth F. Read: Mezinárodní právo pro
každého* . Kč 20.—
- Edmond Vermeil: Soudobé Německo*
Kč 35.—
- Gustav Winter: Státníci dnešní Francie*
Kč 22.—
- Jan Opočenský: Vznik národních států
v říjnu 1918* Kč 30.—
- Jar. Papoušek: Carské Rusko a naše osvo-
bození* Kč 35.—
- André Siegfried: Amerika po světové válce*
Kč 42.—
- Dr. Lad. Vošta: Konsulární zástupci
v zemích civilisovaných* Kč 25.—
- Max Weber: Politika jako povolání*
Kč 12.—
- Stan. Thugutt: Obrozené Polsko* Kč 8.—
- B. Knižek: Sociologie družstevního hnutí*
Kč 15.—

- Ing. Fr. Munk:* Nové hospodářství Kč 15.—
Pierre Chasles: Život Leninův Kč 25.—
Dr. Jos. Macůrek: Rumunsko ve své minulosti i přítomnosti Kč 39.—
Dr. Alfred Fuchs: Novější papežská politika . . . . . Kč 40.—
Dr. Václ. Kresta: Stát São Paulo Kč 20.—
Dr. G. M. Fisk-Dr. P. S. Peirce: Mezinárodní obchodní politika Kč 42.—
S. de Madariaga: Angličané, Francouzi, Španělé Kč 35.—
H. W. Schneider: Fašismus, jeho teorie a praxe v Itálii . . . . . Kč 55.—
Dr. K. Krofta: Čechové a Slováci před svým státním sjednocením za Kč 10.—
Vázané svazky o Kč 10.— dražší!

ŘADA II.

Dosud vyšlo:

- F. L. Oppenheim:* Mezinárodní právo
díl I. sv. 1. Kč 36.— sv. 2. Kč 22.—
díl II. . . . . Kč 58.—
H. W. Steed: Třicet let novinářem, 3. vydání, díl I. a II. . . . . Kč 90.—
James Bryce: Moderní demokracie
díl I. . . . . Kč 65.—
díl II. . . . . Kč 75.—
C. F. Bastable: Veřejné finance Kč 95.—
H. de Man: Duch socialismu Kč 52.—
G. de Ruggiero: Dějiny evropského liberalismu . . . . . Kč 70.—
P. N. Miljukov: Národnost, její vznik a vývoj . . . . . Kč 36.—
Ed. Herriot: Evropa budoucnosti Kč 30.—
F. V. Krejčí: Češství a evropanství Kč 28.—
M. A. Zimmermann: Společnost národů . . . . . Kč 60.—
H. de Man: Cesty tvořícího socialismu . . . . . Kč 30.—
Dr. J. Kraus: Světové odzbrojení Kč 50.—
Vázané svazky o Kč 15.— dražší!

STÁTNÍ PŘEVRATY

JAK SE DĚLAJÍ

A JAK SE JIM ZABRAŇUJE

POLITICKÁ KNIHOVNA

SBÍRKA SPISŮ
POLITICKÝCH, PRÁVNÍCH,
NÁRODOHOSPODÁŘSKÝCH A SOCIÁLNÍCH.
POŘÁDÁ F. VODSEĎÁLEK
ŘADA I. KNIHA XXVIII.

V PRAZE 1933

VYDÁVÁ ORBIS,
TISKAŘSKÁ, NAKLADATELSKÁ A NOVINÁŘSKÁ
SPOLEČNOST AKCIOVÁ

KNIHTISKÁRNA „ORBIS“ PRAHA XII., FOCHOVA 62

PŘEDMLUVA

Liberalistické a demokratické teorie potřebují revise. Jejich tvůrcové žili ve vyspělé státní organizaci a měli tolik práce s propagací a uplatněním libivých teorií o svobodě, volnosti, bratrství, že neměli věru ani chuti ani času, aby poctivě přiznali, že stát, jehož se zmocňovali, jdouce za cílem s v o b o d y, je dílem aristokracie, a že může padnouti spolu s ní, aby tak místo slibované svobody poskytl hrůzy útisku a tyranie, jaké přemožená aristokracie nikdy neprováděla.

Není divu, že stejná nedopatření doprovázejí v nové době i teorie socialistické. Také tu je obdobná situace: K blahobytu má se dospěti potlačením kapitalismu. Ale nikde není ani času ani chuti zkoumati, zdali s pádem kapitalismu nepadne také blahobyť, zdali politické vítězství proletariátu neskončí po případě všeobecnou bídou a všeobecným poklesem kultury.

Mocensky, politicky je problém demokracie a socialismu týž: Nová společenská vrstva má vyrvati státní moc dosavadním držitelům, a když se to podaří, má uplatniti domnělé svoje zájmy na úkor zájmů vrstev jiných.

Kdyby se takto zjištěný dějinný problém řešil vědecky, nevedl by k nebezpečím. Žel, dějiny nejsou tvořeny vědecky. Davy opovrhují ideami vědecky založenými. A proto ne vědci, ale literáti, idealističtí filosofové, snílkové, fantastové a fanatikové dávají ideje, jež davy uctívají a uskutečňují. Proto demokratism a socialism, tak, jak je ideově a davově dán, nezná nebezpečí, k němuž vede národy a státy; zná jen lidské nepřátele a vyvrhele. Jakmile tito budou potřeni, jakmile padne vláda aristokracie a kapitalismu, nastane období dokonalosti, svobody, blahobytu, spravedlnosti.

Na štěstí jsou tu již poválečné evropské dějiny. Ukázaly demokratickým i socialistickým fantastům, že problém politiky a lidské dokonalosti není tak jednoduchý, jak tvrdili. Ukázaly, že tu jsou ještě také jiné a docela i závažnější problémy, než je problém zaslápnutí šlechtice nebo kapitalisty.

Takoví psanci jako M i l j u k o v a K e r e n s k ý by snad již něco o těchto jiných problémech dovedli říci.

Po stránce mocenské je jeden z těchto základních problémů poválečnými dějinami již osvětlen. Obírá se jím tato práce Malapartova.

Po stránce hospodářské musí však míti politikové ještě trpělivost. Ale snad již příští generaci dostane se i po této stránce poučení a rozčarování z hesel, jež jsou dnes sacrosancta.

Demokracie tedy otevírá bránu svobodě nebo diktatuře. Tohoto poučení nemohou nevidět již ani politikové a teoretikové idealismem cele zaslepení. Práce Malapartova osvětluje tento problém sice s d r u h é h o

b ř e h u, ale jest tím pro politické snílky názornější.

Nastal čas, budiž to řečeno určitě, kdy je třeba revidovat demokratickou ideologii od základu.

Malaparte nepodává nijakého řešení. Přeceňuje také neprávem technickou stránku dějinných zápasů. Ale za to dokumentuje přesvědčivě — třeba bezděky — nejzávažnější dějinný fakt, s kterým demokratičtí teoretikové nepočítají; konstatuje, že existuje lidská vůle po o r g a n i s o v a n é m a n i č í m n e s p o u t a n é m n á s i l í.

Je věcí praktických a odpovědných politiků i teoretiků, aby před touto vůlí nestáli tak zcela bezradní.

V březnu 1933.

Inž. F. Vodseďálek.

ÚVODEM

V jistém smyslu obírá se tato kniha námětem Macchiavellovým, poněvadž se pokouším vyličit, kterak se lze zmocnit moderního státu a kterak ho bránit, ale nic by mi nebylo cizejší, než kdybych měl napodobit knihu „O k n í ž e t i“, třeba s i moderním výrazem, to jest co nejméně macchiavellistickým. Doba, kdy vznikla argumentace, příklady a morálka „K n í ž e t e“, projevila takový úpadek veřejné i soukromé svobody, že bych možná urazil své čtenáře, kdybych se dal podniknout touto slavnou knihou k pojednání o několika nejzávažnějších otázkách, které klade novodobá Evropa.

Snad se zdá, že politické dějiny posledních deseti let jsou toliko aplikací versailleské smlouvy, hospodářskými následky války a úsilím vlád o zajištění evropského míru. Nicméně je pravý výklad tohoto období zcela jiný; jde o zápas obhájců svobody a demokracie, totiž státu parlamentního s jeho odpůrci. Strany se chovají venkoncem podle svého politického stanoviska k tomuto zápasu. Chceme-li pochopit význam mnoha událostí v nedávno minulých letech a předvídati vývoj vnitřní situace v několika evropských státech, sluší se, abychom uvažovali o činnosti stran jen a jen s tohoto hlediska.

Takřka ve všech zemích lze pozorovati, že kromě stran bránících parlamentní stát a provozujících poli-

tiku vnitřní rovnováhy, řekněme tedy politiku liberální a demokratickou (jsou to nejrozličnější konzervativci, od pravých liberálů po levé socialisty), existují strany, které chtějí řešit státní problém revolučně, strany krajně pravé a krajně levé, strany „katilinské“: fašisté a komunisté. Katilinská* pravice se bojí nepořádku. Obviňuje vládu ze slabosti, neschopnosti a neodpovědnosti. Obhajuje nezbytnost pevné státní organizace a přísné kontroly všeho života politického, sociálního a hospodářského.

Jsou to zbožňovatelé státu, přívrženci státu svrchaného. Jedinou záruku pořádku a svobody, jedinou hráz proti komunistickému nebezpečí vidí v centralizovaném, autoritativním, protiliberálním a protidemokratickém státě. „Všechno ve státě, nic mimo stát, nic proti státu“, tvrdil Mussolini. Leví katilinci se pokoušejí dobýt státu a nastolit diktaturu dělníků a sedláků. „Tam, kde je svoboda, není vůbec státu“, praví Lenin.

Příklad Mussoliniův a Leniniův má značný vliv na hlediska a na vývoj zápasu pravých a levých katilinců s obhájci státu liberálního a demokratického.

Lze nepochybně rozlišovat fašistickou taktiku od komunistické. Přesto však nutno poznamenati, že ani katilinští nespokojenci ani obránci státu demokratického si dosud neuvědomili rozdílnost a podstatu obou taktik; že se jim dosud nepodařilo nějak obě taktiky charakterisovati, přesně je rozlišiti nebo zjistiti jejich příbuznosti, jsou-li jaké. Taktika Bely Kuna je zcela jiná, nežli bolševická. Převrat Kappův, Primo de Rivery a Pilsudského jako by byl zosnován a proveden podle pravidel tradiční taktiky, která je na hony vzdálena taktiky fašistické. Zdá se, že Bela Kun

---

* Podle starověkého revolucionáře Catiliny.

je modernější taktik a lepší technik než ostatní tři, a proto též nebezpečnější.

Nicméně prokázal i on neznalost taktiky moderního odboje a dokonce i moderní techniky převratové, když měl vyřešit otázku dobytí státu.

Bela Kun se domýšlí, že je žákem Trockého. Nepozoruje, že tato stará pravidla stanovil Karel Marx podle pařížské komuny. Kapp se domnívá, že může uspořádat nové vydání převratu z 18. brumaira proti výmarskému národnímu shromáždění.

Primo de Rivera a Pilsudský si myslí, že postačí k převratu, svrhnou-li násilně konstituční vládu.

Je zřejmé, že ani vlády ani katilinci si neuvědomili a nerozebrali otázku techniky moderního státního převratu a jeho základních pravidel. Proti revoluční taktice katilinců používají vlády obranné taktiky policijní, odhalující tak holou neznalost nejprostších principů dobývání a obrany moderního státu. Taková neznalost je nebezpečná, a abych to dokázal, připomeňu zde několik příkladů. Jsou to události, které jsem mohl pozorovat zblízka a mnohdy jako jejich přímý účastník, za revolučního období, které se počalo únorem 1917 v Rusku, a které — zdá se — v Evropě tak hned neskončí ...

I

BOLŠEVICKÝ STÁTNÍ PŘEV RAT A TAKTIKA TROCKÉHO

Je-li Lenin stratég bolševické revoluce, je Trocký taktik říjnového převratu 1917.

Když jsem byl počátkem roku 1929 v Rusku, mohl jsem si pohovořit s mnoha lidmi z nejrozličnějších kruhů o významu Trockého za revoluce. V SSSR se traduje oficiální názor, který je názorem Stalinovým. Ale všude a zvláště v Moskvě a v Leningradě, kde strana Trockého byla silnější než jinde, jsem zaslechl o Trockém úsudky, které se naprosto neshodují s názorem Stalinovým. Toliko Lunačarský neodpověděl na mé otázky, a toliko paní Kameněvová mi objektivně doložila Stalinovu thési, což nepřekvapuje, připomeneme-li si, že paní Kameněvová je sestra Trockého.

Nebudeme se zde zabývat Stalinovou polemikou s Trockým o „permanentní revoluci“ a o významu Trockého za říjnového převratu 1917. Stalin popírá, že byl Trocký jeho organizátorem; nárok na tuto zásluhu přisuzuje komisi, v které byl Sverdlov, Stalin, Bubnov, Urický a Dzeržinský. Tato komise, jejímiž členy nebyl ani Lenin, ani Trocký, byla integrální složkou revolučního vojenského komitétu, jehož předsedou byl Trocký. Ale polemika Stalinova s teoretikem „per-

manentní revoluce“ nemůže změnit dějiny říjnové revoluce, která byla podle Leninova výroku organizována a vedena Trockým. Lenin je stratég, ideolog, podnikovatel a deus ex machina revoluce, ale tvůrce techniky bolševického státního převratu je Trocký.

Evropským soudobým vládám není se obávati komunistického nebezpečí se strany Leninovy strategie, nýbrž od taktiky Trockého. Leninovu strategii bychom nepochopili nikde jinde, nežli ve všeobecné situaci ruské v roce 1917. Taktika Trockého naopak není podmíněna zemí, její aplikace nezávisí na okolnostech, které jsou nezbytné pro Leninovu strategii. Nebezpečí státního převratu komunistického ve všech zemích evropských pramení z Trockého taktiky. Jinými slovy: Leninova strategie nemá úrodné půdy v žádné zemi západní Evropy, leda by to byla půda již obdělaná a připravená do týchž podmínek, v jakých bylo Rusko roku 1917. V knize *Dětská nemoc komunismu* poznamenává sám Lenin, že jedinečnost politické situace ruské v roce 1917 byla ve čtyřech zvláštních okolnostech, které právě dosud neexistují v západní Evropě a patrně se tu nikdy nevytvoří ve formě stejné, ba ani analogické. Není zapotřebí vykládati zde ty čtyři okolnosti, neboť je známo, co tvořilo původnost politické situace ruské v roce 1917. Leninova strategie není tedy přímo nebezpečná evropským vládám. Dnešním — a permanentním — nebezpečím je taktika Trockého.

V poznámkách *O říjnové revoluci a taktice ruských komunistů* píše Stalin, že chceme-li posuzovat události v Německu na podzim roku 1923, nesmíme zapomínat na zvláštní situaci v Rusku roku 1917.

Dodává, že „soudruh Trocký by si to měl připomenout, on, který shledává naprostou podobnost revoluce

německé s říjnovou revolucí, a který plísnil německou komunistickou stranu pro její skutečné nebo domnělé bludy“. Stalin připisuje nezdar revolučního pokusu německého na podzim roku 1923 nedostatku zvláštních podmínek, nezbytných k použití Leninovy strategie. Diví se tomu, že Trocký obviňuje z nezdaru německé komunisty. Leč podle Trockého nezávisí zdar revolučního pokusu na tom, jsou-li obdobné podmínky jako v Rusku roku 1917. Německá revoluce na podzim roku 1923 neztroskotala pro nemožnost použití Leninovy strategie. Bylo neodpustitelnou chybou německých komunistů, že nepoužili bolševické revoluční taktiky. Na užití techniky Trockého nemá vliv nedostatek příznivých podmínek ani všeobecná situace země. Nelze nijak ospravedlnit německé komunisty z toho, že neprovedli převrat.

Od smrti Leninovy ohrožuje velké kacířství Trockého doktrinářskou jednotu leninismu. Trocký je protestant, který má smůlu. Tento Luther je ve vyhnanství a jeho přívrženci, kteří nebyli tak neopatrni, aby se káli příliš pozdě, pospíšili si a káli se oficiálně příliš brzy. Nicméně se ještě často přihází, že potkáme v Rusku kacíře, kteří nepozbyli chuti ke kritice a kteří vyvozují ze Stalinovy logiky nejnezvyklejší závěry. Podle této logiky nemohlo býti Lenina bez Kerenského, neboť Kerenský vytvořil jeden z hlavních žvlů výjimečné situace ruské roku 1917. Trocký však nepotřebuje vůbec Kerenského. Existence Kerenského nemá na taktiku Trockého vliv o nic větší — ať příznivý, ať nepříznivý — nežli existence Stresemannova, Poincaréova, Lloyda George, Giolittiova nebo MacDonalda. Dosadme Poincaréa na místo Kerenského a bolševický říjnový převrat se stejně podaří. V Moskvě

i v Leningradě jsem se setkával s přívrženci kacířské teorie „permanentní revoluce“, kteří říkali dokonce, že Trocký mohl existovat i bez Lenina. Znamená to, že prý by se byl Trocký zmocnil vlády v říjnu 1917, i kdyby byl Lenin zůstal ve Švýcarsku a měl v ruské revoluci nejmenší význam.

Je to odvážné tvrzení, ale jenom těm, kdož přeceňují význam strategie v revoluci, se bude zdátí svévolným. Větší význam má revoluční taktika, totiž technika státního převratu. V komunistické revoluci není Leninova strategie nezbytnou přípravou k použití taktiky převratové. Nemůže vésti sama o sobě k dobytí státu. V Itálii bylo v letech 1919 a 1920 zcela použito Leninovy strategie a Itálie byla skutečně v této době pro komunistickou revoluci nejzralejší zemí v Evropě. Všechno bylo přichystáno k státnímu převratu. Ale italští komunisté se domnívali, že k tomu, aby moc přešla do rukou dělníků, postačí revoluční situace země, buřičská horečka proletářských davů, epidemie generálních stávek, ochrnutí života hospodářského a politického, zabírání továren dělníky a půdy rolníky, rozvrat v armádě, policii a byrokracii, ochablost správních úřadů, resignace měšťanstva a neschopnost vlády. Parlament náležel levým stranám, jeho činnost jenom zesilovala revoluční činnost syndikátních organizací. Nechyběla vůle k dobytí státu, ale chyběla znalost revoluční taktiky. Revoluce se opotřebovala strategií, kterou se chystal útok, ale nikdo nevěděl, jak útočit. Dokonce byla i monarchie vážně pokládána za překážku revolučního útoku (ta monarchie, které se říkalo socialistická). Levá většina parlamentní se zabývala činností syndikátů, z které hrozilo dobytí moci mimo parlament a proti parlamentu. Syndikáty nedůvěřovaly činnosti parlamentu, poněvadž se snažil přetvořit proletářskou revoluci v krizi ministerstva, která by při-

nesla prospěch drobné buržoasii. Jak tedy organisovati státní převrat? To byla hlavní otázka v letech 1919 a 1920; a netoliko v Itálii, nýbrž skoro ve všech zemích západní Evropy. Komunisté, praví Trocký, nedovedou těžiti z příkladu říjnové revoluce z roku 1917, který nepoučuje o revoluční strategii, nýbrž o taktice.

*

Tento výrok Trockého je tuze důležitý, chceme-li pochopit, co znamená převratová taktika v říjnu 1917, to jest technika komunistického státního převratu.

Dalo by se namítati, že revoluční taktika je částí revoluční strategie, že jest jejím doplňkem. I s toho hlediska jsou Trockého myšlenky velmi jasné. Řekli jsme již, že pro něho nezávisí revoluční úspěch na všeobecných podmínkách, ani na příznivé revoluční situaci země. Pro použití říjnové taktiky z roku 1917 Kerenského Rusko neskýtalo méně obtíží než Holandsko nebo Švýcarsko. Tehdejší ruskou situaci charakterisovaly čtyři zvláštní okolnosti, zaznamenané Leninem v „*Dětské nemoci komunismu*“: Možnost spojení bolševickou revoluci s likvidací imperialistické války; příležitost využití po nějakou dobu války dvou skupin států, které by se byly bez této války spojily k potírání bolševické revoluce; možnost vésti poměrně dlouhou občanskou válku pro nesmírnou rozlohu Ruska a pro špatnou komunikaci; existence revolučního hnutí demokratické buržoasie uprostřed selských davů. Ale tyto okolnosti nejsou nezbytné k tomu, aby se podařil komunistický státní převrat. Kdyby byla taktika bolševického státního převratu závisela na týchž okolnostech, jako Leninova strategie, nebylo by nyní ve všech evropských zemích komunistického nebezpečí.

Lenin neměl v své strategické koncepci smyslu pro skutečnost, chyběla mu přesnost a rozvaha. Pojímal

revoluční strategii jako Clausewitz, spíše jako filosofii, než jako umění a vědu. Po Leninově smrti našli mezi jeho oblíbenými knihami u postele základní dílo Clausewitzovo „O válce“ s jeho poznámkami; a podobné poznámky na okrajích Marxovy knihy „Občanská válka ve Francii“, ukazují, jak byla oprávněna Trockého nedůvěra k strategickému genu Leninovu.

Bůhvíproč se v Rusku pojímá s takovou vážností revoluční strategie Lenina, nežli pro nezbytné potírání významu Trockého. Leninovi není třeba, aby byl považován za velkého stratega. Jeho historický význam v ruské revoluci je i tak velký.

V předvečer říjnového povstání je Lenin optimistický a netrpělivý. Zvolení Trockého předsedou petrohradského sovětu a vojenského revolučního výboru a získání většiny v moskevském sovětu přesvědčilo konečně Lenina o tom, že bolševici mají většinu v sovětech, kteroužto otázkou se zabýval neustále od červencových dní. Nicméně se znepokojuje druhým sjezdem sovětů, který je stanoven na poslední dny říjnové.

„Nemusíme tam míti většinu“, praví Trocký, „nebude úkolem této většiny, aby se zmocnila vlády“. A Trocký se nemýlí. Lenin souhlasí: „Bylo by naivní, kdybychom čekali na formální většinu“. Chtěl by vzbouřit davy proti vládě Kerenského, zatopiti Rusko proletářskou povodní, dát všemu ruskému lidu znamení ke vzpouře, představit se sjezdu sovětů, zdrtit oba náčelníky menševické většiny, Dana a Skoběleva, prohlásiti pád vlády Kerenského a nástup diktatury proletariátu. Neosnuje revoluční taktiku, nýbrž toliko revoluční strategii. „Výborně,“ praví Trocký, „ale především je nutno okupovat město, zmocnit se strategických bodů, svrhnouti vládu. Proto musíme organisovat revoluci, utvořit a vycvičit úderné rotý — málo

lidí — masy nejsou k ničemu; malá organisovaná rota postačí.“

Ale Lenin nechce, aby bolševický převrat byl obviněn z „blanquismu“. „Převrat“, praví Lenin, „nelze provésti spiklenecky; nikoli povýšením strany, nýbrž třídy. Tohle je první bod. Převrat se musí opřít o revoluční odboj všeho lidu. Toť druhý bod. Převrat vybuchne na vrcholu stoupající revoluce. Tohle tedy za třetí. Těmito třemi podmínkami se liší marxismus od blanquismu.“

„Výborně“, praví Trocký, „ale všecken lid, to je přece trochu moc na státní převrat. Potřebujeme malou tlupu, chladnokrevnou a násilnickou, vycvičenou v revoluční taktice.“

„Musíme vrhnouti celou svou frakci do továren a kasáren,“ připouští Lenin. „Tam jest její místo, tam, kde jest vitální jádro a spása revoluce. Tam musíme vysvětlit a odhalit svůj program plamennými řečmi a vydat heslo: úplné přijetí tohoto programu, nebo převrat!“

„Výborně,“ praví Trocký, „ale i když přijmou masy náš program, musíme stejně organisovat revoluci. Musíme vybrat v továrnách a kasárnách velmi spolehlivé a odhodlané živly. Nechybějí nám ani tak masy dělníků, zběhů a uprchlíků, jako úderné roty.“

„Abychom vykonali státní převrat marxisticky, to jest dovedně,“ souhlasí Lenin, „musíme zároveň a bez prodlení organisovat hlavní štáb revolučního vojska, nabrat všech sil, zaútočit věrnými pluky na nejdůležitější body, obklopit Alexandrinskij těatr, obsadit pevnost Petropavlovskou, svrhnout generální štáb a vládu, poslat vojenské oddíly, odhodlané obětovat se do posledního muže, proti kadětům*) a kozákům,

---

*) Osmitřídnní vojenská gymnasia, průprava pro důstojnické školy.

dříve než nepřítel vnikne do městského centra. Musíme mobilisovat ozbrojené dělníky, vyzvat je k nejzuvětšímu boji, zabrat zároveň telefonické a telegrafické centrály, umístit hlavní revoluční stan v telefonické centrále a spojit jej se všemi továrnami a pluky, se všemi místy, kde se bude bojovat.“

„Výborně,“ praví Trocký, ale . . .“

„Tohle všechno,“ uznává Lenin, „je toliko přibližné; ale chci dokázat, že bychom se v této době zpronevěřili marxismu a revoluci, kdybychom nepovažovali převrat za umění. Znáte hlavní pravidla, která dal Marx tomuto umění. Použijeme-li jich v dnešní situaci, plyne z nich tohle: současná, co nejnáhlejší a nejrychlejší ofensiva na Petrohrad zevně i uvnitř, ofensiva dělnických čtvrtí, Finska, Revalu a Kronštatu, ofensiva všeho válečného loďstva, koncentrace sil o více než 20.000 mužů (kadětů a kozáků), kterými disponuje vláda. Kombinovati tři hlavní síly, válečné loďstvo, dělníky a vojsko, obsadit stůj co stůj telefon, telegraf nádraží a mosty. Vybrat nejodvážnější lidi z našich úderných rot, dělníky a námořníky, a utvořit z nich oddíly, které budou pověřeny zabráním nejdůležitějších bodů a které se zúčastní všech rozhodných operací. Kromě toho je nutno utvořit družiny dělníků, ozbrojených ručnicemi a ručními granáty, které potáhnou na nepřátelské posice, na kaděty, telefonní centrály a telegrafní úřady a obklíčí je. Vítězství ruské revoluce a tedy i revoluce světové závisí na dvou nebo na třech dnech boje.“

„To je všecko pravda,“ praví Trocký, „ale je to příliš komplikované. Je to příliš rozměrný plán; tahle strategie potřebuje širokého obvodu a příliš mnoha lidí. Není to už revoluce, nýbrž válka. Chceme-li se zmocnit Petrohradu, nemusíme jezdit do Finska. Jedeme-li příliš daleko, zastavujeme se v polou jízdě. Zorgani-

sujeme-li 20.000 lidí z Revalu nebo Kronštatu, abychom se zmocnili divadla Alexandrinského, je to trošku zbytečné, je to něco víc než pouhý výpad. Pokud jde o strategii, dal by se Marx poraziti Kornilovem. Musíme dbát taktiky, jednat s několika lidmi na omezeném území, soustředit síly na hlavní objekty, udeřit zpříma a krutě. Nemyslím, že by to bylo tak komplikované. Nebezpečné věci jsou vždycky velmi prosté. Chceme-li se potkat se zdarem, nesmíme se bát nepříznivých okolností, ani důvěřovat příznivým. Musíme udeřit do břicha: nenatropí to tolik hluku. Odboj je nehlučný stroj. Vaše strategie vyžaduje příliš mnoho příznivých okolností: odboj naproti tomu nepotřebuje nic. Stačí sám sobě.“

„Vaše taktika je nesmírně prostá,“ praví Lenin; „má jenom jediné pravidlo: zvítězit! Máte raději Napoleona než Kerenského, že?“

*

Leninova slova jsem si nevymyslíl. Lze je čísti v dopisech, které adresoval v říjnu 1917 Ústřednímu výboru bolševické strany.

Ti, kdož znají Leninovy spisy a zvláště jeho poznámky o prosincové revoluční technice za moskevské revoluce roku 1905, jsou jistě překvapeni naivností jeho názorů na revoluční taktiku před říjnem 1917. Musíme nicméně uznat, že jediný Lenin (s Trockým) nezapomněl po nezdařeném pokusu červencovém na hlavní sílu revoluční strategie: na státní převrat. Po jistém zaváhání (v červenci měla bolševická strana jediný cíl povahy parlamentní: získání většiny v sovětech), stala se Leninovi myšlenka na revoluci, podle slov Lunačarského, hybnou pákou veškeré jeho činnosti. Ale za pobytu ve Finsku, kam uprchl po červencových událostech před Kerenským, věnoval se vý-

hradně teoretické přípravě revoluce. Jinak si nemůžeme vysvětlit prostotu jeho záměru vojenské ofensivy proti Petrohradu, při níž by pomáhaly rudé gardy uvnitř města. Tato ofensiva by byla skončila pohromou: rudé gardy by byly pobity v moskevských ulicích, nezdar Leninovy strategie by byl zavinil naprostý zmar revoluční taktiky.

Jsa donucen pozorovati události jen z povzdálí, nemohl si Lenin všimnout situace dopodrobna; ale viděl její velké revoluční směrnice mnohem jasněji, nežli jistí členové ústředního výboru strany, kteří byli proti přímému odboji. „Čekat je zločin“, psal bolševickým výborům petrohradským a moskevským. Lenin po návratu z Finska dosáhl sice na sjezdě 10. října toho, že výbor schválil jednotně odboj (až na dva hlasy — Kameněvův a Zinověvův), ale někteří členové výboru trvali přece v němé opozici. Kameněv a Zinověv se jediní vyslovili přímo proti odboji; ale s jejich námitkami souhlasilo v mysli i mnoho ostatních. Nepřátelství těch, kdož neschvalovali potají Leninovo rozhodnutí, se obrátilo hlavně proti Trockému, proti „nesympatickému Trockému“, proti tomuto nováčkovi bolševické strany, jehož pyšná povaha vzbuzovala v srdcích staré leninovské gardy jisté předsudky a poněkud i žárlivost.

V těch dnech se skrýval Lenin na petrohradském předměstí. Měl stále na zřeteli celkovou situaci a bděl pozorně nad počiny protivníků Trockého. Jakýkoliv průtah mohl býti revoluci neblaze osudný. V dopise ze 17. října, určeném ústřednímu výboru, vystoupil Lenin co nejenergičtěji proti kritice Kameněvově a Zinověvově, kteří se snažili především dokázat omyly Trockého. „Bez účasti zástupců,“ tvrdili, „a bez opory generální stávkou bude odboj toliko násilnou episodkou, která ztroskotá. Technika Trockého je blanquismus.

Marxistická strana nemůže rozumět otázkou odboje vojenské povstání.“

V dopise ze 17. října hájí Lenin taktiku Trockého: „Není to blanquismus; vojenské povstání je vskutku nemarxistické, není-li organisováno určitou třídou, nemají-li organisátoři na zřeteli všeobecné politické hnutí a zvláště i mezinárodní situaci. Mezi vojenským spiknutím, které nutno odsoudit se všech hledisk a uměním ozbrojeného odboje jest veliký rozdíl.“ Kameněv a Zinověv by byli snadno odpověděli: Copak neříkal Trocký vždy, že při odboji se nesmíme starat o politickou a hospodářskou situaci země? Copak nehlásal pořád, že generální stávka jest z nejhlavnějších prvků techniky komunistického státního převratu? Jak můžeme spoléhat na pomoc syndikátů a na vyhlášení všeobecné stávky, nemáme-li syndikáty pro sebe, jdou-li s našimi odpůrci? Budou stávkovat proti nám. Nejsme též ve vztahu s organisacemi železničářů, zde na čtyřicet členů přijdou teprve asi dva bolševici. Jak chceme zvítězit bez pomoci syndikátů, bez opory generální stávky?

Vážná námitka. Lenin jí odporuje toliko svým neoblomným rozhodnutím. Ale Trocký se usmívá. Je klidný. „Odboj“, praví, „není umění, nýbrž stroj. K tomu, aby se rozběhl, je třeba techniků; a zase jenom technici jej mohou zastavit.“

*

Úderné vojsko Trockého se skládá z tisíce dělníků, vojáků a námořníků. Elita mužstva byla získána mezi dělníky Putilovky a vyborských továren, mezi námořními posádkami z baltického válečného loďstva a vojáky z lotyšských pluků. Deset dní prováděly tyto rudé gardy za velení Antonova Ovsejenka uprostřed města „neviditelné manévry“. V zástupech zběhů na

ulicích, v zmatku vládních paláců, v ministerstvech, v úřadovnách vrchního generálního štábu, na poštách, v telegrafních a telefonních centrálách, na nádražích, v kasárnách, v městském úřadě, všude se nepozorovaně procházejí jejich nepočetné a podle revoluční taktiky neozbrojené skupiny, čítající tři nebo čtyři muže, a počínají na denním světle povstaleckou taktiku.

Taktika „neviditelných manévrů“ a nadšení pro převratovou činnost, jejíž první příklad dal Trocký za říjnové revoluce roku 1917 je nyní částí revoluční strategie Třetí Internacionály. V příručkách Kominterny jsou vyjádřeny a objasněny zásady Trockého. Na moskevské čínské universitě jest mezi vyučovacími předměty i taktika „neviditelných manévrů“, kterých použil tak dobře Karakau na podkladě zkušenosti Trockého. Na universitě Sun-Yat-Senově v Moskvě se učí čínští studenti týmž principům, kterých užívají německé komunistické organizace každé neděle beze všech tajňůstek, aby se vycvičily v revoluční taktice. Jejich diváky jsou policisté a pokojní měšťané berlínští, drážďanští a hamburští.

*

V říjnu roku 1917, za dnů, které předcházely státnímu převratu, píší reakční, liberální, menševické a socialisticko-revoluční listy bez ustání o činnosti bolševické strany, která chystá zcela otevřeně povstání. Obviňují Lenina a Trockého, že chtějí svrhnouti demokratickou republiku a nastoliti diktaturu proletariátu. „Nezamlčují prý už ani své zločinné záměry — píší buržoasní listy — organisují proletářskou revoluci přímo za bílého dne.“ V prosloveh k dělnickým a vojenským zástupcům, shromážděným v továrnách a kasárnách, prohlašují bolševičtí vůdcové zcela nahlas, že jest všecko schystáno a den vzpoury nedaleko. Co pak dělá vláda? Proč nezatkne Lenina, Trockého a ostatní

členy ústředního výboru? Co učiní na ochranu Ruska před bolševickým nebezpečím?“

Nelze tvrdit, že vláda Kerenského nezabezpečila aspoň v nejnútnejším obranu státu. Buďme spravedliví ke Kerenskému. Udělal vše, co bylo v jeho moci, aby mohl čelit státnímu převratu. Kdyby byl býval na jeho místě Poincaré, Lloyd George, Mac Donald, Giolitti nebo Stresemann, nejednali by jinak. Obranná metoda Kerenského záležela v tom, že použil policejních systémů, kterým se důvěřovalo a důvěřuje dosud, jak za absolutních, tak za liberálních vlád. Po právu nelze obviňovat Kerenského z neopatrnosti a neschopnosti. Policejní metody prostě již nestačí na obranu státu proti modernímu povstání. Kerenský se mýlil, stejně jako všechny vlády, které považují problém státní obrany za problém policejní.

Ti, kdož obviňují Kerenského z neopatrnosti a neschopnosti, zapomínají na jeho obratnost a odvalu, kterou prokázal za dnů červencových v boji proti vzbouřeným dělníkům a zběhům a v srpnu proti zpátečnickému dobrodružství Kornilovovu. Neváhal ani v srpnu zavolat na pomoc bolševické síly proti Kornilovým kozákům, kteří chtěli zničit demokratické výsledky únorové revoluce. Udivil tehda Lenina: „Musíme se mít na pozoru před Kerenským,“ pravil Lenin, „není to hlupák.“ Buďme tedy spravedliví ke Kerenskému. Nemohl v říjnu jednat jinak, než jak jednal. Trocký tvrdil, že obrana státu je věcí metody. Ale v říjnu 1917 byla známa toliko jediná metoda a jediná mohla být provedena ať Kerenským nebo Lloydem Georgem, ať Poincarém nebo Noskem: klasická metoda policejních opatření.

*

Kerenský vzdoruje nebezpečí. Obsadí kaděty a věrnými kozáky Zimní a Tavričeský palác, ministerstva,

telefonní a telegrafní centrály a sídlo generálního štábu. Zmobilisuje tak dvacet tisíc spolehlivých mužů v hlavním městě, aby bránili strategické body politické a byrokratické státní organizace. (Tohoto bludu využije Trocký.) Jiné věrné pluky jsou v okolí města: v Carskojem Selu, Kolpinu, Gačině, Obuchově a Pulkově. Je to železný kruh, který musí bolševické povstání zlomit, nechce-li být zdušeno. Byla učiněna všechna opatření, která by zajistila bezpečnost vlády, a oddíly junkerů procházejí městem dnem i nocí. Na křižovatkách, na konci velkých tříd, na střechách Něvského prospektu jsou oddíly s kulomety, které mají chránit přístup k náměstím. Vojenské hlídky chodí zástupy, zvolna projíždějí obrněná auta a uvolňují si cestu táhlým vytím sirén. Hrozný nepořádek a zmatek. „To je má generální stávka,“ praví Trocký Antonovu Ovsejenkovi, ukazuje na dav, hemžící se na Něvském prospektu.

Ale Kerenský se nespokojil policejním opatřením; uvedl do pohybu celý politický stroj. Nemá v úmyslu spojit se toliko s pravicí: chce si zajistit stůj co stůj pomoc levých. Přemýšlí o syndikátech. Ví, že jejich vůdcové se neshodují s bolševiky. Na tomto bodu se zakládá Kameněvova a Zinověvova kritika revoluční these Trockého. Generální stávka je nezbytný živel pro povstání. Bez ní nebudou bolševici kryti, a jejich převrat se nepodaří. Trocký definoval odboj: „Rána pěstí paralytikovi.“ K tomu, aby se podařila vzpoura, musí být petrohradský život paralysován generální stávkou. Náčelníci syndikátů se neshodují s bolševiky, ale organisované zástupy jsou nakloněny Leninovi. Nemaje za sebou zástupy, chce míti Kerenský vůdce syndikátů; vyjednává s nimi a dostane se mu nakonec, nikoli bez obtíží, jejich neutrálnosti. Když je Lenin o tom zpraven, prohlásí Trockému: „Kameněv má

pravdu. Bez generální stávky vaše taktika ztroskotá.“
— „Mou oporou je nepořádek,“ odpovídá Trocký, „ten je lepší než generální stávka.“

Chceme-li pochopit plán Trockého, musíme si uvědomit, jak vypadal tehdy Petrohrad. Nesmírné zástupy zběhů, kteří opustili zákopy počátkem únorové revoluce a vrhli se na hlavní město, tábořily již šest měsíců na ulicích a náměstích. Lidé rozedraní, špinaví, ubozí, opilí, vyhladovělí, bázliví, ale i zběsilí, připravení k vzpouře jako k úniku a se srdcem vyprahlým žízni po pomstě a míru. Nekonečné řady zběhů sedí na chodníku Něvského prospektu a prodávají zbraně, propagační brožury a slunečnicová semínka. Na náměstí Znamjenské před Moskevským nádražím jest úžasný nepořádek. Dav naráží na zdi, proudí zpět, tříští se jako zpěněný příliv o hromadu drožek, valňáků a tramvajů nakupených kolem sochy Alexandra III. Ohlušující řev davu se podobá z dálky krvavé řeži.

Na mostě Fontanka, na křižovatce Něvského prospektu a Litějného prodávají kameloti noviny. Vykřikují z plna hrdla zprávy, opatření Kerenského, proklamace revolučního vojenského výboru, sovětu, městské dumy, rozkazy plukovníka Polkovnikova, velícího na náměstí, který vyhrožuje zběhům vězením, zapovídá manifestace, meetingy a rvačky. V zákoutích ulic se konají tábory dělníků, vojáků, studentů, úředníků a námořníků, diskutujících nahlas a s velkými gesty. Všude v kavárnách a v hospodách se lidé vysmívají Polkovnikovově provolání. Polkovnikov se domnívá, že může uvěznit 200.000 petrohradských zběhů a zakázati jejich pŭtky! Před Zimním palácem táboří dvě baterie, a junkeři v dlouhých pláštích přecházejí nervosně za děly. Dvě řady vojenských automobilů před soudovou generálního štábu. Alexandrinská zahrada je

z boku admirálství zabrána ženským praporem. Ženy sedí na zemi kolem pyramid pušek.

Náměstí Marinské se rojí dělníky, námořníky a rozedranými a vyzáblými zběhy. U vchodu do paláce Marinského, kde je sídlo republikánské rady, je silná kozácká hlídka. Kozáci mají na uši naraženy černé chlupaté čapky, kouří, mluví nahlas a smějí se. Kdybychom mohli vystoupit až na kopuli, uzřeli bychom na západě hustá mračna zvedající se nad Putilovkou, kde dělníci pracují s nabitými puškami na ramenou. V dálce Finský záliv; za Rothinským ostrovem pevnost Kronštat, kde očekávají námořníci s jasnýma, dětskýma očima Dybenkovo znamení, aby se vydali na pomoc Trockému a pobili junkery. Na druhé straně města visí zarudlý mrak nad nesčíslnými komíny vyborského předměstí, choulí se tam Lenin, bledý a hořečný pod svou vlásenkou, podoben venkovskému kočovnímu herci. Nikdo by nepoznal v tomto bezvousém muži s falešnými vlasy, jež jsou na čele slepeny, toho strašného Lenina, který otřese Ruskem. Tam také, ve vyborských továrnách čekají rudé gardy Trockého na Ovsejenkovy rozkazy. Předměstské ženy mají drsné oči a smutnou tvář. K večeru, když nastává v ulicích tma, putují tlupy ozbrojených žen do středu města. Dny proletářského stěhování: nesmírné zástupy petrohradské se pohybují s místa na místo, vracejí se do svých čtvrtí a ulic po dlouhých hodinách pochodů, meetingů, manifestací a táborů. V kasárnách, v továrnách a na náměstích se koná schůze za schůzí. **V e š k e r á m o c S o v ě t ů m!** Záhyby rudých praporů dusí chraptivé hlasy řečníků. Na střechách domů naslouchají těm chrapotům Kerenského vojáci, opírajíce se o kulometry; chroupají slunečnicová semínka a vyplivují slupky na zástupy v ulicích.

Noc padá na město jako mračno smrti. Na rozlehlém

Něvském prospektu se valí příliv zběhů k admiralitě. Před kazanskou katedrálou táboří u ohně stovky vojáků, žen a dělníků; leží na zemi. Celým městem zmítá nepokoj, zmatek a nadšení. A pojednou spatříme, jak se zvedne dav mužů ozbrojených noži a opilých nevyspalostí a vrhne se na vojenské hlídky, na prapor žen, který hlídá Zimní palác. Jiní vyvrátí domovní dveře a půjdou za měšťáky až do jejich domů a překvapí je vyjevené v posteli. Povstalecká horečka zabíjí spánek města. Petrohrad nemůže spát jako lady Macbethová. Jeho noci páchnou krví.

*

Deset dnů táhnou metodicky do středu města rudé gardy Trockého. Vede je Antonov-Ovsejenko. Konají taktická cvičení, jakousi generální zkoušku pro státní převrat, uprostřed pouličního zmatku, u vchodů do budov, které jsou strategickými body byrokratického a politického stroje. Policie a vojenští hodnostáři jsou natolik posedlí myšlenkou náhlého povstání proletářských zástupů, že si nevšimnou Ovsejenkových družin. Kdo si povšimne v tomto nesmírném nepořádku dělnických neozbrojených hloučků, nebo několika vojáků a námořníků, kteří vstupují na chodby telefonních a telegrafních centrál, na poštu, do ministerstev, do generálního štábu, aby vyzozorovali rozdělení úřadoven, instalaci elektrického světla a telefonu, aby si zapamatovali plány budov, aby studovali, jak sem mohou vpadnout nenadále a na povel, aby si uvážili příznivé okolnosti i překážky, aby našli v obranné organizaci technického, byrokratického a vojenského státního stroje nejmenší odpor, slabiny, Achilovy paty? Kdo by si všiml ve všeobecném zmatku oněch tří nebo čtyř námořníků, oněch vojenských dvojic, onoho zbloudilého dělníka, který bloumá okolo budov, vniká do cho-

deb, na schodiště, a potká-li se s jinými, ani se na ně nepodívá. Nikdo nemůže podezírat tyto chlapíky, že poslouchají přesného řádu, že vykonávají jistý plán a cvičení, jehož cílem jsou strategické body státní obrany. Rudé gardy udeří najisto, poněvadž neviditelně manévrovaly na půdě blízké boji.

Trockému se podařilo získati plán technických městských služeb. Dybenkovi námořníci studují s pomocí davu inženýrů a odborných dělníků na místě vodní a plynové podzemní vedení, elektrické kabely, vedení telegrafní a telefonní. Dva z nich prozkoumali stoky pod sídlem generálního štábu. Pomýšlí se na to, aby mohla být v několika minutách izolována jistá čtvrt' nebo i jenom blok domů. Trocký rozdělí tedy město na sektory, označí strategické body, připraví úkoly sektor od sektoru a přidělí je družinám vojáků a odborných dělníků. Kromě vojáků je třeba techniků. Dobyť moskevského nádraží je svěřeno dvěma četám o dvacetipěti lotyšských vojácích, dvou námořnících a deseti železničáři. Tři tlupy námořníků, dělníků a nádražních úředníků, celkem šedesát mužů jest pověřeno zabráním varšavského nádraží. Pro ostatní nádraží má Dybenko po dvaceti mužích. Aby mohlo být hnutí na železnicích kontrolováno, je u každé čty telegrafista. Dne 21. října vniknou pod velením Antonova Ovsejenka, který sleduje manévry zblízka, všechny čty do nádraží, jako by se jich chtěly zmocnit, a tato generální zkouška se vykoná neobyčejně přesně. Téhož dne se postaví tři námořníci u vchodu k hlavní elektrárně: tato centrála, která závisí na ředitelství městské technické služby, není hlídána. Ředitel osloví tři námořníky: „Jste snad ti mužové, o které jsem žádal velitele pevnosti? Už mi slibuje pět dní ochrannou službu.“ Tři bolševičtí námořníci se uvelebí v elektrárně jako její obránci proti rudým gardám pro případ re-

voluce. Několik oddílů námořníků se zmocní podobně jiných tří městských elektráren.

Policie Kerenského a vojenští hodnostáři se zabývají obranou byrokratické a politické státní organizace, ministerstev, dumy, republikánské rady, Zimního paláce a generálního štábu. Poznav tuto chybu, zaútočí Trocký toliko na technická ústrojí vládního a městského mechanismu. Problém vzpoury je pro něho toliko problémem čistě technickým. — „Chceme-li se zmocnit moderního státu,“ praví, „musíme mít úderné vojsko a techniky i čety ozbrojenců, kterým velí inženýři.“

*

Zatím co Trocký organizuje racionelně státní převrat, zabývá se ústřední výbor bolševické strany proletářskou revolucí. V této komisi je Stalin, Sverdlov, Bubnov, Urický a Dzeržinský, tedy skoro všichni vyložení nepřátelé Trockého; pracují na plánu všeobecného odboje. Tito mužové, kterým se Stalin pokusí roku 1927 přičísti všechnu zásluhu o říjnový státní převrat, nedůvěřují organizovanému povstání Trockého. Co hodlá vykonat s tisícem mužů? Junkeři je snadno rozpráší. Jediné masy proletářské, tisíce a tisíce dělníků z Putilovky a vyborských závodů, jediné nesmírné zástupy zběhů a bolševické živly v petrohradské posádce lze podnítit k boji s vládní silou. Je nutno rozpoutat generální povstání. Trocký je se svými pěstními ranami leda nebezpečný a nepotřebný spojenec.

Komisi se zdá, podobně jako Kerenskému, že revoluce je problém policejní. Zajímavý je fakt, že budoucí tvůrce bolševické policie, oné Čeky, která bude pojmenována GPU, zasedá rovněž v komisi. Neboť onen znepokojující Dzeržinský studuje obranný systém

vlády Kerenského a bedlivě pozoruje útočný plán. Je ze všech nepřátel Trockého nejproradnější a nejnebezpečnější. Fanatik s žensskou zdrženlivostí. Asketa, který se nikdy nepodívá na své ruce. Zemře na tribuně roku 1926, když obviňuje Trockého.

Večer před státním převratem, když Trocký prohlásí Dzeržinskému, že rudé gardy nezajímá existence Kerenského vlády, že nejde o kulometovou přestřelku s vládou, nýbrž o dobytí státu; že republikánská rada, ministerstva a дума jsou nevýznamné s hlediska povstalecké taktiky a nesmějí tedy býti cílem ozbrojeného povstání; že klíč od státu není byrokratická a politická organizace státní, ani Tavričeský ani Marinický ani Zimní palác, nýbrž technická organizace, to jest, elektrárny, železnice, telefony, telegrafy, mosty, plynárny a vodovody, odpoví Dzeržinský, že povstáním se má útočit na protivníka a na jeho posice. „Musíme útočit na vládu. Musíme udeřit na protivníka tam, kde brání stát.“ Uchýlí-li se odpůrce do ministerstev nebo do Zimního paláce, půjdeme tam za ním. „Chceme-li se zmocnit státu,“ dodává Dzeržinský, „musíme vrhnout masu proti vládě.“

Revoluční taktika komise je jako posedlá myšlenkou, že syndikáty jsou neutrální. Jak jen se zmocnit vlády bez generální stávkou? „Ne,“ odpovídá ústřední výbor a komise, „musíme podniknout stávkou a přimět davu k revoluční činnosti. Ale jediné taktika generálního povstání a nikoli náhlý útok nám usnadní provedení stávkou a účast mas na boji proti vládě.“

„Není třeba stávkou,“ odpoví Trocký; „hrozný zmatek a nepořádek v Petrohradě je účinnější, nežli generální stávkou. Nepořádek ochromuje stát a vláda stěží zabráni odboji. Není-li naší oporou stávkou, je jí nepořádek.“ — Komise odporovala technice Trockého, poněvadž se jí zdálo, že jejím podkladem je příliš opti-

mistická vize. Trocký byl však ve skutečnosti spíše pesimista; posuzoval situaci s většími obavami, než se myslelo. Nedůvěřoval masám, jsa přesvědčen, že ve vzpouře lze spoléhat toliko na vybranou menšinu. Myšlenka na generální stávku a na účast zástupů na ozbrojeném boji s vládou byla holá iluze: toliko menšina může být opravdu povstalecky činná. Trocký byl přesvědčen, že vypukne-li generální stávka, bude spíše proti bolševikům; a proto, že je lépe zabránit generální stávce a bez průtahů se zmocnit vlády. Příští události potvrdily správnost jeho úsudku. Když železničáři, poštovní úředníci, telefonisté, telegrafisté, ministerské úřednictvo a personál veřejných služeb, když vše opouštělo práci, bylo již příliš pozdě. Lenin byl již u moci: Trocký podlomil stávku.

Oposice ústředního výboru a komise proti Trockého taktice utvořila paradoxní situaci, která mohla zvrátit úspěch revoluce. Večer před státním převratem byly dva komunistické štáby, dva plány a dva cíle. Komise, jejíž oporou byly masy dělníků a zběhů, chtěla porazit vládu, aby se zmocnila státu. Trocký, jehož oporou bylo tisíc mužů, se chtěl zmocnit státu, aby mohl porazit vládu. Sám Marx by byl jistě usoudil, že okolnosti přály spíše plánu komise než plánu Trockého. Ale Trocký tvrdil, že „revoluce nepotřebuje příznivých okolností“.

*

24. října dává Trocký povel k útoku. Plán operací byl vypracován do všech podrobností starým důstojníkem carské armády, Antonovem-Ovsejenkem, neméně známým matematikem a šachistou, jako revolucionářem a vyhnancem. Narážíje na taktiku Trockého pravil Lenin o Antonovu-Ovsejenkovi, že toliko šachista může organisovat vzpouru. Antonov-Ovsejenko

vypadá melancholicky a nemocně: dlouhé vlasy spadající na ramena upomínají na jisté podobizny Bonapartovy před 18. brumairem. Ale jeho pohled je mrtvý, a z jeho hubeného a bledého obličeje září smutek, který mu vyráží na pokožce stejně nezdravě jako studený pot.

V malé místnosti v posledním poschodí Smolného ústavu, hlavního stanu bolševické strany, hraje Antonov-Ovsejenko v šachy na topografické mapě Petrohradu. O poschodí níže je shromážděna komise, aby určila definitivně den všeobecného povstání. Neví, že Trocký dal již povel k útoku. Jen Lenin byl zpraven v poslední chvíli o rozhodnutí Trockého. Komise dbá toho, co pravil Lenin. Neprohlásil 21. října, že 24. října bude příliš brzy a 26. příliš pozdě? Ještě se komise plně nesešla k definitivnímu rozhodnutí, a již přichází Podvojský s neočekávanou zprávou: rudé gardy Trockého se zmocnily telegrafické centrály a něvských mostů. Aby byla zajištěna komunikace mezi centrem a dělnickým předměstím vyborským, je nutno hlídat mosty. Městské elektrárny, plynárny, nádraží jsou již zabrány Dybenkovými námořníky. Operace byly vykonány s úžasnou rychlostí a přesností. Telegrafickou centrálu hájilo padesát četníků a vojáků seřazených před budovou. Nedostatečnost policejních opatření je zřejmá v této obranné taktice, které se říká bezpečnostní služba. Podobná taktika může být účelná proti vzbouřenému davu, nikoli proti hloučku odhodlaných mužů. Policejní opatření ničeho nesvedou proti náhlým útokům: tři Dybenkovi námořníci, kteří se účastnili „neviditelných manévřů“ a znají obvod, ve-třou se mezi obránce, do úřadoven, a několik ručních granátů, které vrhnou z oken do ulice, natropí zmatek mezi četníky a vojáky. Dvě námořnické čety obsadí telegrafickou ústřednu a nařídí si kulometry. Třetí četa

zabere protější dům, jsouc přichystána při eventuelním protiútoků pálit útočníkům do zad. Pancéřová auta zajišťují spojení mužstev během operací v rozličných čtvrtích města se Smolným. Na křižovatkách nejdůležitějších ulic jsou v nárožních domech ukryty kulometry; pohyblivé hlídky střeží kasárny pluků, které zůstaly věrny Kerenskému.

Kolem šesté hodiny odpolední vejdou do pokoje Trockého v Smolném Antonov-Ovsejensko, bledší než jindy, ale s úsměvem. „Hotovo,“ praví. Členové vlády, překvapení událostmi, se uchýlí do Zimního paláce, který hlídá několik setnin junkerů a prapor žen. Kerenský uprchl; říká se, že odjel na frontu, aby shromáždil vojsko a pochodoval na Petrohrad. Všechno obyvatelstvo je na ulicích a pídí po zprávách. Obchody, kavárny, hostince, biografy a divadla jsou otevřena, tramvaje jsou natřískány vojáky a ozbrojenými dělníky, nesmírné zástupy se pění a hučí na Něvském prospektu jako splav. Všichni hovoří, prou se, všichni proklínají vládu nebo bolševiky. Ústa od úst bouří přemrštěné zprávy: Kerenský zabit, náčelníci menševické frakce postřílení v Tavričeském paláci, Lenin v Zimním paláci, v carově bytě. Z Něvského prospektu, z Gorochové ulice, z ulice Vozněsenské, z těchto tří velkých tepen ústících k budově admirálství, proudí neustále široká řeka do Alexandrinské zahrady, odkud snad bude vidět, vlaje-li již na Zimním paláci rudý prapor. Při pohledu na junkery, kteří jej hlídají, se zástupy zastavují. Bojí se kulometů a děl, dívají se z povzdálí na osvětlená okna, na prázdné náměstí, na řadu aut před generálním štábem a nechápají. A Lenin? Kde je Lenin? Kde jsou bolševici?

Reakcionáři, liberálové, menševici, revoluční socialisté si nemohou uvědomit situaci, nechtějí uvěřit, že se bolševici zmocnili státu. Člověk se nesmí dáti zmást

hlukem, který schválně tropí tihle smolnější provokatéři; ministerstva přesídlila asi z opatrnosti do Zimního paláce; i nejsou-li poslední zprávy vyhlášeny, neudál se státní převrat, nýbrž několik více méně podaných atentátů (člověk neví ještě nic pořádně, jak a co) na technické služby státní a městské. Zákonnodárné, politické a správní orgány jsou ještě v rukou Kerenského. Na Tavričeský a Marinský palác a ministerstva nebylo dosud útočeno. Situace je ovšem paradoxní: nikdy nevidáno, aby někdo prohlašoval, že dobyl povstáním státu a nechal zároveň vládu na svobodě. Bolševici se takřka nezajímají o vládu. Proč nezaberou ministerstva? Lze býti pánem státu a vládnouti Rusku a nemíti v rukou správní orgány? Je sice pravda, že se bolševici zmocnili veškeré technické organizace, ale Kerenský nepadl a Kerenský má moc, třebaže pozbyl dohledu na železnice, elektrárny, veřejné služby, telefony, telegrafy, pošty, státní banku, sklady uhlí, petroleje a obilnice. Dalo by se však prakticky namítat, že ministři, shromáždění v Zimním paláci, nemohou vládnout, že ministerstva nemohou úřadovat, že vláda jest odříznuta od ostatního Ruska a že všechny komunikační prostředky jsou zabrány bolševiky. Všecky ulice na předměstích jsou zavřeny; nikdo nesmí odejet z města. I hlavní štáb je izolován. Radio-telegrafická stanice je zabrána bolševiky, Petropavlovská pevnost rudými gardami. Několik pluků petrohradské posádky se podrobilo vojenskému revolučnímu výboru. Musí se jednat bez meškání. K čemu ty dlouhé cirkáry generálního štábu? Čeká prý na vojsko generála Krasnova, který pochoduje na hlavní město. Byla provedena všechna nutná opatření na obranu vlády. Bolševici se dosud nerozhodli k útoku na vládu. Znamená to, že se ještě necítí dosti silnými. Není tedy se vším amen.

Ale nazítří, 25. října, zatím co je zahájen ve velkém sále Smolného druhý všeruský sjezd sovětů, dává Trocký Antonovu-Ovsejenkovi rozkaz k útoku na Zimní palác, kam se uchýlili Kerenského ministři. Budou mít bolševici na sjezdě většinu? Aby zástupci sovětů pochopili, že povstání nabylo vrchu, nelze jim toliko oznámit, že se bolševici zmocnili státu; musí se jim oznámit, že členové vlády jsou zajati rudými gardami. „Jediné tak,“ praví Trocký Leninovi, „přesvědčíme ústřední výbor a komisi, že se státní převrat podařil.“

„Odhodláváte se k tomu trochu pozdě,“ prohlašuje Lenin.

„Nemohl jsem zaútočit na vládu, dokud jsem neměl jistotu, že ji nebude posádka hájit; vojáci museli mít pokdy, aby přešli na naši stranu. Jenom junkeři zůstali věrni.“

*

Jsa přestrojen za dělníka, s parukou a bez vousů, opustil Lenin svůj úkryt a odešel do Smolného, aby se účastnil sovětského sjezdu. Je to nejsmutnější chvíle jeho života: nevěří dosud v úspěch povstání. I on, jako ústřední výbor a jako komise a jako většina sjezdových delegátů, chce vědět, že vláda padla a že ministerstva Kerenského jsou zabrána rudými gardami. Nedůvěřuje Trockému, jeho pýše, jeho jistotě, jeho odvážné lsti. Trocký nepatří k staré gardě, není to bolševik, na kterého by se dalo naprosto spoléhat; je to nováček, který vstoupil do strany teprve po červencových dnech. „Nejsem jeden z dvanácti apoštolů,“ praví Trocký, „jsem spíše svatý Pavel, který první kázal pohanům.“

Leninovi se nikdy Trocký příliš nelíbil. Trocký vzbuzuje ve všem nedůvěru. Jeho výmluvnost je podezřelá. Má nebezpečnou sílu pobouřit dav a rozjitřiti

vzpourey. Lenin si již dávno všiml, že má Trocký zálibu v historických přirovnáních. Když mluví na schůzích nebo na táborech, když diskutuje ve schůzích strany, stále navazuje na doby puritánské revoluce Cromwellovy nebo na časy revoluce francouzské. Lze jenom nedůvěřovat marxistovi, který posuzuje a měří lidi a činy bolševické revoluce podle mužů a činů revoluce francouzské. Lenin nemůže zapomenout, že Trocký, jakmile unikl z krestského vězení, kam ho zavřeli po červencových dnech, a vrátil se do petrohradského sovětu, prohlásil v prudké řeči, že je nutno zavést jakobínský teror. „Od guillotiny není daleko k Napoleonovi,“ křičí na něho menševici. „Mám raději Napoleona než Kerenského,“ odpovídá Trocký. Lenin nikdy nezapomene na tuto odpověď. „Má raději Napoleona než Lenina,“ řekne později Dzeržinský.

V pokoji vedle velkého sálu v Smolném, kde se koná druhý všeruský sjezd sovětů, sedí Lenin s Trockým za stolem hustě pokrytým papíry a novinami. Kadeř paruky padá na Leninovo čelo. Trocký se nemůže ubránit úsměvu při pohledu na toto přestrojení. Zdá se mu, že je už čas, aby Lenin sňal paruku. Nebezpečí není, povstání skončilo vítězstvím, Lenin je pánem Ruska. V této chvíli si může dát opět narůst vous, sejmut nepravé vlasy a dát se poznat. Když Dan a Skobělev, oba vůdcové menševické většiny, se ubírají do sjezdového sálu, mrknou na sebe a zblednou. Poznali v tomto muži s vlásenkou, v tomto kočovném herci destruktora starého Ruska. „Je konec,“ šeptá Dan Skobělevovi.

„Proč zůstáváte přestrojen“? praví Trocký Leninovi, „vítězi se přec neskrývají.“ Lenin se na něho podívá přimhouřenýma očima. Ironický úsměv pohrává nepatrně jeho rty. Kdo je vítěz? To je otázka. Občas zaduní dělo a zarachotí kulomet. Křižník A u r o r a,

kotvící na Něvě, pálí na Zimní palác a kryje tak útok rudých gard. Tu přichází Dybenko, obrovský Dybenko s modrýma očima a s tváří obrostlou hedvábným plavým vousem; kronštatští námořníci i paní Kolontajová jej milují pro jeho dětské oči a pro jeho krutost. Dybenko hlásí novinu: Ovsejenkovy rudé gardy dobyly Zimního paláce. Ministři a Kerenský jsou vězni bolševiků. Vláda padla. — „Konečně!“ vykřikne Lenin. „Jste pozadu o čtyřadvacet hodin,“ odpovídá Trocký. Lenin sejme vlásenku a sáhne si na čelo. Jeho lebka má, jak říká Wells, stejný tvar jako lebka Balfourova. „Pojďme,“ praví a jde do sjezdové síně. Trocký jde mlčky za ním. Vypadá unaveně; jakýsi spánek zhasíná jeho ocelové oči. „Za povstání,“ píše Lunačarský, „byl Trocký jako leydenská láhev.“ Ale nyní vláda padla a Lenin sňal vlásenku jako snímáme masku. Státní převrat byl Trocký. Ale stát je Lenin. Lenin je vůdce, diktátor a vítěz.

Trocký jde mlčky za ním s oním dvojsmyslným úsměvem, který se zmírní teprve při Leninově smrti.

II

TROCKÝ PROTI STALINOVÍ

aneb nepodařený státní převrat

Stalin je jediný evropský státník, který uměl využít poučení z 3. října 1917. Mají-li se komunisté všech evropských zemí učit od Trockého, jak lze dovedně dobýt státní moci, měl by Stalinův příklad poučiti liberální a demokratické vlády, jak lze pevně bránit stát proti komunistické taktice, to jest, proti taktice Trockého.

Zápas Stalina s Trockým je nejbohatší a nejpoučnější epizoda politických dějin evropských v posledních desíti letech. Oficiální předehra tohoto zápasu začíná již dávno před říjnovou revolucí. Na londýnském sjezdě roku 1903 nastal rozkol mezi Leninem a Martovem, mezi bolševiky a menševiky, a Trocký se přímo odchýlil od Leninovy ideologie: ačkoliv neprohlásil, že je přívržencem Martovovým, přikláněl se spíše k menševické nežli k bolševické thesi. Ale osobní a doktrinářské předsudky, nutný boj za myšlenky Leninovy, nebezpečí trockismu, rozuměj: nebezpečí úchylek, deformací a kacířství, bylo toliko oficiální záminkou a ospravedlněním nepřátelství, které hluboce kořenilo v smýšlení bolševických vůdců, v citu a zájmech dělnických a selských mas, v politické, hospo-

dářské a sociální situaci sovětského Ruska po Leninově smrti.

Dějiny Stalinova boje s Trockým jsou dějinami pokusu Trockého o dobytí státní moci a dějinami státní obrany Stalinovy a staré bolševické gardy; jsou to dějiny nepodařeného státního převratu. Proti Trockého teorii o „permanentní revoluci“, klade Stalin these Leninovy o diktatuře proletariátu. Vidíme, jak se obě strany bijí ve jménu Leninově a se všemi byzantskými zbraněmi. Ale pikle, diskuse a sofismy zakrývají mnohem vážnější události nežli břitkou potyčku o výklad leninismu.

V sázce jest moc. Otázka Leninova nástupce, která byla vyslovena ještě před jeho smrtí, ihned za prvních příznaků jeho nemoci, jest něco jiného než otázka ideologická. Za doktrinářskými problémy se skrývá osobní ctižádost; nesmíme se dát mýlit oficiálními záminkami sporu. Trockému jde o to, aby se zdálo, že je lhostejný obhájce mravního a intelektuálního dědictví leninovského, strážce revolučních zásad říjnových, nestranný komunista, který bojuje proti byrokratickým zvrhlostem ve straně, proti poměšťáctění sovětského státu. Stalinovi jde v polemice hlavně o to, aby zastřel komunistům jiných zemí a kapitalistické, demokratické a liberární Evropě pravé důvody boje obou Leninových žáků v nitru strany, dvou nejrepresentativnějších státníků sovětského Ruska.

Stalin není apatický Rus, nemá ruskou lenošivou resignaci k dobru i zlu, není rusky mlhavý snílek ani buřič a perversní altruista ani bezelstný a krutý dobrák. Stalin není Rus, nýbrž Gruzín. Jeho lest je spředena trpělivostí, vůlí a zdravým rozumem. Je optimista a paličák. Jeho odpůrci mu vytýkají nevědomost a nedostatek inteligence: mýlí se. Nelze říci o Stalinovi, že je kultivovaný člověk, Evropan, trpící sofis-

maty a psychologickými ohňostroji. Stalin je barbar ve smyslu leninovském, to jest, nepřítel západní kultury, psychologie a morálky. Jeho inteligence je zcela pudová, je to inteligence v původním stavu, bez předsudků západní kultury nebo morálky. Lidi lze prý poznat podle chůze. Viděl jsem Stalinovu chůzi na všeruském sjezdu sovětů v moskevském Velkém divadle; krácel na řečniště. Seděl jsem právě pod rampou v orchestru, když se objevil na jevišti za dvojí řadou lidových komisařů, zástupců Ciku a členů ústředního výboru strany. Byl oděn zcela prostě; měl šedivou vojenskou kazajku a kalhoty z tmavého sukna zastrčené do vysokých bot. Širokoplecí, drobný a zavalitý muž, s hrubou hlavou a černými kadeřemi, s podlouhlými očima, zvětšenými uhlově černým obočím, s tváří zatíženou naježeným knírem smolné barvy. Krácel zvolna a těžce dupaje podpatky. Maje hlavu poněkud nachýlenou a nesa ruce jako rance, podobal se sedlákovi, ale nikoli žvanivému mužikovi, nýbrž tvrdohlavému a trpělivému sedláku z hor. Neobrátil se vůbec při bouři potlesku, který ho uvítal; šel pořád zvolna a usedl vedle Rykova a Kalinina, zvedl hlavu, pohlédl na nesmírný dav, který mu tleskal, a zůstal nehnutě sedět v pohrbené pozici, upíraje před sebe ztrnulé a kalné zraky. Toliko dvacet tatarských zástupců autonomních sovětských republik (baškirské, buriatsko-mongolské, daghestanské a jakutské) se ani nehnuło a zarytě mlčelo v prosceniové lóži. Byli oblečeni v hedvábné žlutozelené kaftany, na pačesatých, tmavě se lesknoucích hlavách měli stříbrem vyšívané tatarské čapky. Dívali se šikmými očky na Stalina, na diktátora Stalina, na tuto železnou pěst revoluce, na tohoto úhlavního nepřítele Západu, buržoasní, vytylé a civilisované Evropy. Když se opojení davu povlovně utišovalo, obrátil se Stalin hlavou k tatarským deputantům.

Zraky Mongolů se vetkly do zraků diktátorových. Nesmírný řev vytryskl z hlediště: pozdrav proletářského Ruska rudé Asii, národům stepí, pouští a asijských veleřek. A Stalin ukázal davu opět zkamenělou tvář. Zůstal sedět bez pohnutí a nahrbeně, s kalnými očima utkvělými před sebe.

*

Silou Stalinovou je lhostejnost a trpělivost. Hlídá Trockého, studuje jeho pohyby a gesta, jde za jeho kvapným, nejistým a nervosním krokem dupaje těžce a zvolna jako sedlák. Stalin je uzavřený a chladný paličák; Trocký je pýcha sama. Trocký je zuřivý a netrpělivý sobec, posedlý ctižádostí a obrazností. Má ohnivou povahu, je útočný a odvážný. „Ubohý žid,“ říká o něm Stalin. „Nešťastný křesťan,“ říká Trocký o Stalinovi.

Za říjnového povstání, když Trocký neupozornil ani ústřední výbor ani komisi a vedl zhurta své rudé gardy za dobytím státní moci, byl Stalin v ústraní. Toliko on rozpoznal slabé stránky a bludy Trockého a předvídal příští důsledky v daleké budoucnosti. Po smrti Leninově, když Trocký hrubě položil na politické, hospodářské a doktrinářské půdě otázku nástupce, ovládal již Stalin politický stroj strany a pohyboval velitelskými pákami. Obviňuje-li Trocký Stalina z úsilí o rozšíření nástupnického problému již před Leninovou smrtí, říká pravdu, kterou se nikdo nepokouší vyvrátit.

Přesto však sám Lenin dal za své nemoci Stalinovi výsadní postavení ve straně. A Stalin mohl snadno odporovat odpůrcovu obvinění námitkou, že jeho povinností bylo zabránit včas nebezpečí, které by bylo nevyhnutelně vzniklo po Leninově smrti. „Využil jste jeho nemoci,“ obviňuje Trocký. — „Abych zabránil vám využití jeho smrti,“ odpovídá Stalin.

Trocký vypravuje velmi obratně o svém boji se Stalinem. Na jeho stránkách nikde neprosvítá pravá povaha tohoto zápasu. Zabývá se hlavně a neustále tím, aby dokázal mezinárodnímu proletariátu, že není takový, jakým ho líčí jeho žalobci, že není bolševický Catilina, schopný jakéhokoli dobrodružství. To, čemu se říká jeho kacírství, je prý toliko pokus o leninistický výklad Leninovy nauky. Trockého teorie o „permanentní revoluci“ není prý nebezpečná ani doktrinářské jednotě strany ani státní bezpečnosti. Trocký prý nechce býti ani Lutherem ani Bonapartem.

Zabývá se dějinami čistě polemicky. Jako by byli oba vázáni tajnou úmluvou, pokouší se Trocký i Stalin dáti formu ideového boje tomu, co je v jádře bojem o moc. Ostatně Trocký nebyl nikdy oficiálně obviněn z bonapartismu. Takové obvinění by bylo příliš jasně ukázalo mezinárodnímu proletariátu, že ruská revoluce byla vybojována na svahu měšťáckého úpadku, jehož nejlepším příznakem je právě bonapartism. „Teorie permanentní revoluce,“ píše Stalin v předmluvě k brožuře nazvané *O k o l o Ř í j n a*, „je odrůda menševismu“. Tohle je tedy oficiální obvinění: Trocký by mohl odpadnouti do menševického kacírství. Je sice snadné klamati mezinárodní proletariát, pokud jde o pravou povahu zápasu Stalina s Trockým, ale skutečná situace nemohla býti ztajena ruskému lidu. Všichni pochopili, že Stalin nebojuje proti Trockému, jakémusi doktrinářskému menševikovi, zbloudilému v labyrintu leninistických výkladů, nýbrž proti rudému Napoleonovi, proti jedinému člověku, který by byl mohl obrátiti Leninovu smrt v státní převrat a položití nástupnický problém na půdu vzpoury.

Od počátku roku 1924 do konce roku 1926 měl spor povahu polemiky přívrženců permanentní revoluce s oficiálními leninovci, kterým Trocký říká zachovatelé

Leninovy mumie. Komisař války, Trocký, měl na své straně armádu a syndikáty, které vedl Tomský, nepřítel Stalinova programu, podle něhož mají být syndikáty podrobeny straně. Tomský hájí autonomii syndikátní činnosti vzhledem k státu. Již od roku 1920 se zabýval Lenin spojením rudé armády se syndikátními organisacemi. Po jeho smrti přinesla v té věci plody osobní úmluva Trockého s Tomským. Tvořila se jednotná fronta vojáků a dělníků proti degenerovaným venkovským maloměšťákům, proti tomu, čemu říkal Trocký Stalinův thermidor. V této jednotné frontě viděl Stalin, který měl obránce v G. P. U. a ve zvětšené stranické byrokracii, jakýsi obraz nebezpečného 18. brumaira. Trocký se stal jakýmsi rudým Napoleonem. Způsobila to jeho nesmírná populárnost a sláva, které nabyl vítězstvími nad Judeničem, Kolčakem, Denikinem a Wranglem. Pak jeho cynická a smělá pýcha. Šla za ním armáda, dělnické zástupy, duch vzpoury mladých komunistů proti staré leninovské gardě a vysokým hodnostářům ve straně.

Pověstná t r o j k a: Stalin, Zinověv a Kameněv, uvedla do chodu nejjemnější ústrojí pletich, přetvářky a osidel, aby poškodila Trockého a pochroumala jeho pověst v očích zástupů; podnítí jeho spojence k nesvárům, roztrousí pochyby a nespokojenost mezi jeho stranníky, vrhnou nedůvěru a podezření na jeho slova, gesta a úmysly. Náčelník G. P. U., fanatic Dzeržinský zapřede Trockého do sítě špiónů a pobuřovačů. Tajemný a hrozný stroj G. P. U. je uveden do pohybu, aby přeřezal nepříteli sval za svalem, šlachy za šlachou. Dzeržinský pracuje potmě, kdežto Trocký na denním světle. A vskutku, zatím co t r o j k a podrývá jeho vliv, ničí jeho populárnost a snaží se představit ho davu jako zklamaného ctižádostivce, který chce těžit z revoluce, a jako zrádce památky Leninovy, očer-

ňuje Trocký Stalina, Zinověva, Kameněva, ústřední výbor, starou leninovskou gardu, i celou stranicí byrokracií; varuje před nebezpečím maloburžoasiího a selského thermidoru; vyzývá na pomoc „komunisticíkou mládež proti tyranii vysokých revolučníh hodnostářů. „Trojka“ odpoví kampaní sveřepých klevet. Všechn oficiální tisk poslouchá bez odmluvy Stalina. Slaboši váhají, uchylují se do ústraní, schovávají hlavu pod křídla. Nejtvrdošíjnější, nejzuřivější a nejodvážnější z nich bojují zpříma a hrdě, leč všichni na svou pěst a pozbývajíce vzájemného styku. Vrhají se proti koalici se zavřenýma očima, zaplétají se do sítě pletich, léček a zrad a počínají si navzájem nedůvěřovat. Vojáci a dělníci vidí v Trockém tvůrce rudé armády, vítěze nad Kolčakem a Wranglem, zastánce syndikátní svobody a diktatury dělníků proti reakci Nepu a sedláků; zůstávají věrni muži říjnového převratu a jeho myšlenkám. Ale jejich věrnost jest pasivní, vyčkávají nehybně a stávají se mrtvou vahou v smrtelné a útočné hře Trockého.

Za prvních fází zápasu domníval se Trocký, že může vzbudit rozkol ve straně. Spoléhal na pomoc armády a syndikátů, s nimiž chtěl svrhnouti „t r o j k u“ a předejítí Stalinův thermidor 18. brumairem „permanentní revoluce“, zmocnit se strany a státu a uskutečnití program integrálního komunismu. Ale řeči, pamflety a polemiky o výklad Leninovy myšlenky nemohly postačit k rozkolu ve straně. Bylo třeba činu: Trocký si potřeboval vybrat pravou chvíli. Okolnosti přály jeho úmyslům. Mezi Stalinem, Zinověvem a Kameněvem vznikaly již neshody. Proč tedy Trocký ničeho nepodnikl?

Místo, aby jednal a zanechal polemiky a dal se do povstalecké činnosti, mařil Trocký vhodnou dobu studiem politické a sociální situace anglické, poučoval an-

glické komunisty o pravidlech státního převratu, hledal obdoby puritánské armády Cromwellovy s rudou armádou, srovnával Lenina, Cromwella, Robespiera, Napoleona a Mussoliniho. „Lenina,“ napsal tehda Trocký, „nelze srovnati ani s Bonapartem ani s Mussolinim, nýbrž s Cromwellem a Robespierrem. Lenin je proletářský Cromwell XX. století.“ Místo, aby použil proti Stalinovi své říjnové taktiky z roku 1917, radil Trocký posádkám britského válečného loďstva, jak se mají zmocnit státu a pomoci dělníkům. Analysoval psychologii vojáků a námořníků anglických, aby si vyvodil jejich chování, až jim bude dán rozkaz, aby stříleli do dělníků; rozkládal mechanismus vzpoury, aby ukázal jako zvolněným filmem gesta vojáka, který odmítne střílet, i toho, který váhá, i toho, který je s to střílet na kamaráda, nechtějícího střílet. Jsou to tři podstatné pohyby mechanismu: kdo z nich rozhodne vzpouřu? Myslíl jen na Anglii, zabýval se spíše Mac Donaldem než Stalinem. „Cromwell nezaložil armádu, nýbrž stranu; a v tom byla jeho síla.“ Na bitevních polích se přezdívalo Cromwellovým vojákům *ž e l e z n á ž e b r a*. Trocký poznamenává: „Revoluci je vždycky třeba *ž e l e z n ý c h ž e b e r*. V tomhle se musí angličtí dělníci přiučit u Cromwella.“ Proč se tedy nerozhodl k činu? Proč nezaútočil svými „železnými žebry“, vojáky rudé armády, proti Stalinovým přívržencům?

Opožďuje se, a jeho odpůrci toho využívají: odnímají mu hodnost lidového komisaře války a pověřují ho kontrolou rudé armády. Nedlouho poté je Tomský odstraněn z vedení syndikátů. Velký kacír, obávaný katilinec, je odzbrojen. Oba nástroje, na kterých vystavěl bolševický Bonaparte plán 18. brumairu, armáda a syndikáty, jsou poštvány proti němu. G. P. U. rozleptává pozvolna jeho populárnost, a dav jeho při-

vrženců se opatrně rozprchává, nedůvěřuje jeho dvojakému chování a jeho nevysvětlitelným slábstem. Trocký onemocní, opouští Moskvu.

V květnu roku 1926 je na berlínské klinice: zpráva o anglické generální stávce a o Pilsudského státním převratu mu způsobí horečku. Musí se vrátit do Ruska; nesmí se vzdát boje. „Dokud není vše ztraceno, není nic ztraceno.“ Tvůrce G. P. U., krutý a fanatický Dzeržinský umírá záchvatem mrtvice v červenci roku 1926 ve schůzi ústředního výboru, když prosloví zuřivou řeč proti Trockému. Spojenectví Kameněva se Zinověvem proti Stalinovi odhaluje náhle nesvár, který již dlouho zrál mezi soudruhy t r o j k y. Počíná se boj mezi třemi oficiálními zachovavači Leninovy mumie. Stalin volá na pomoc Menžinského, nástupce Dzeržinského v G. P. U.: Kameněv a Zinověv jdou na stranu Trockého. Chvilé k činu je tu. Příliv vzbouření stoupá kolem Kremle.

*

Na počátku svého zápasu se Stalinem poznamenal Trocký při anglické otázce, že nelze dělat revoluce libovolně: „Kdybychom mohli jim stanovit pevný směr racionelní, dalo by se jim pravděpodobně i lépe vzdorovat.“ Ale právě Trocký určil racionelní směr revolučních pokusů a dal moderní revoluční taktice pravidla a zásady. Stalin využil roku 1927 tohoto příkladu a ukázal evropským vládám, jak lze hájit měšťácký stát proti nebezpečí komunistického převratu.

*

Švýcarsko a Holandsko, to jest dva nejspořádanější a nejorganizovanější státy evropské, u nichž pořádek není toliko plodem politického a byrokratického mechanismu státního, nýbrž vrozenou národní povahou,

skýtají stejné překážky použití převratové taktiky, jako Kerenského Rusko. Z které úvahy se zrodilo tak paradoxní tvrzení? Z úvahy, že problém moderního státního převratu je technický. Přebvat je stroj, praví Trocký, jenom technické jej uvedou do pohybu a opět jen technické jej mohou zastavit. Chod tohoto stroje nezávisí na politických, sociálních a hospodářských podmínkách země. Přebvat se nedělá zástupy, nýbrž hrstkou na smrt odhodlaných mužů, zasvěcených do převratové taktiky, vycvičených v rychlém a prudkém úderu na živá střediska státní technické organizace. Toto úderné vojsko má být utvořeno z družin odborných dělníků, mechaniků, elektrikářů, telegrafistů a radiotelegrafistů, pod velením inženýrů a techniků, tož tedy znalců t e c h n i c k é činnosti státu.

Roku 1923, když zasedala Kominternu, navrhoval Radek, aby byly ve všech evropských zemích organizovány zvláštní sbory pro dobytí státní moci. Podle jeho názoru se může tisíc zasvěcených a vycvičených ozbrojenců zmocnit vlády v kterékoli evropské zemi, ve Francii, stejně jako v Anglii, v Německu, stejně jako ve Švýcarsku nebo Španělsku. Radek nedůvěřoval příliš revolučním vlastnostem cizozemských komunistů. Jeho kritiky lidí a metod třetí Internacionály nešetřily ani památky Rosy Luxemburgové a Liebknechta. Roku 1920, od ofensivy Trockého proti Polsku, když se rudá armáda blížila Visle, a v Kremlu čekali každou chvíli zprávu o pádu Varšavy, potíral jediný Radek tento všeobecný optimismus. Vítězství Trockého záviselo z velké části na pomoci polských komunistů. Lenin věřil se slepou důvěrou, že ve Varšavě vzplane proletářská vzpoura, jakmile dojdou rudí vojáci k Visle. „Jenom nespoléhat na polské komunisty,“ tvrdil Radek, „jsou to komunisté, ale nikoli revolucionáři.“ Po jisté době řekl Lenin Kláře Zetkinové: „Radek před-

vídal správně, co se stane. Upozorňoval nás. Vážně jsem se na něho tenkrát zlobil: myslil jsem si, že je defaitista. Ale měl pravdu. Zná lépe zahraniční situaci, zvláště v západních zemích.“

Ale návrh Radkův vzbudil odpor Leninův i všech členů Kominterny. „Chceme-li pomoci komunistům ostatních zemí, aby se zmocnili vlády,“ tvrdil tehda Lenin, „musíme tvořit v Evropě podobné podmínky, v jakých bylo Rusko v roce sedmnáctém.“ Lenin zůstal věren své strategii a zapomněl na poučení z polských událostí. Jediné Trocký se vyslovil pro návrh Radkův. Založil dokonce v Moskvě školu pro technické poučení komunistů, pověřených zřízením zvláštního sboru v každé zemi, organisovaného pro dobytí státní moci. Tuto myšlenku opakoval nedávno i Hitler, který chce zřídit v Mnichově podobnou školu pro výchovu svých úderných tlup. „Ručím za to, že se zvláštním sborem tisíci mužů, vybraných z berlínských dělníků a vedených ruskými komunisty,“ tvrdil Trocký, „se zmocním za dvacetčtyři hodiny města.“ Nedůvěřoval masovému rozmachu, účasti proletářských davů na převratové činnosti. „Zárok ozbrojených mas může být užitečný, ale teprve na druhém místě, aby odrazil ofensivní návrat kontrarevolucionářů.“ Dodával k tomu, že němečtí komunisté budou pořád bití strážníky a Reichswehrem, dokud se nerozhodnou pro říjnovou taktiku. Trocký a Radek zastavili též provádění plánu státního převratu v Berlíně. Když byl Trocký v květnu roku 1926 v hlavním německém městě, aby se dal operovat na jakýsi krční neduh, byl obviněn, že přišel do Berlína organisovat státní převrat. Ale roku 1926 se již nezabýval revolucí v jiných zemích evropských. Jakmile se dověděl o anglické generální stávce a o Pilsudského státním převratě v Polsku, dostal horečku a pospíšil si s návratem do Moskvy. Byla to horečka

velkých říjnových dnů. Podle slov Lunačarského se proměňoval Trocký touto horečkou v leydenskou láhev. Bledý a horečnatý Trocký se vracel do Moskvy, aby organisoval úderné vojsko, které mělo svrhnout Stalina a zmocnit se státu.

*

Ale Stalin využil obratně poučení z října 1917. S pomocí nového náčelníka G. P. U. organisuje Stalin zvláštní sbor na obranu státu. Velitelství tohoto sboru je v Lubjanském paláci, sídle G. P. U. Menžinský sám osobně vybírá komunisty, kteří mají být členy sboru; jsou to dělníci z technických státních služeb, železničáři, strojníci, elektrikáři, telegrafisté. Jsou ozbrojeni toliko ručními granáty a revolvery, aby se mohli volně pohybovat. Tento zvláštní sbor je utvořen ze sta družin po desíti mužích a jejich záštitou jest dvacet obrněných automobilů. Každá četa má ještě lehký kulomet. Motocyklisté zajišťují spojení různých družin s Lubjankou. Menžinský se ujal sám přímého velení nad novou organizací a rozdělil Moskvu na deset sektorů. Tajná telefonická síť, soustředěná v Lubjance spojuje sektory navzájem. Kromě Menžinského a dělníků, kteří pracovali na instalaci telefonických linek, neví nikdo o těchto tajných přípravách a jejich průběhu. A tak jsou všechna živá střediska technické organizace moskevské spojeny telefonicky s Lubjankou. Po domech, na strategických bodech každého sektoru, jsou roztroušeny četné buňky: pozorovací, kontrolní a odpůrcí body; jsou články řetězu, který je nervovou soustavou organizace.

Bojovná jednotka tohoto zvláštního tělesa je družina. Každá družina se musí cvičit pro svou akci nezávisle na ostatních ve svém úseku. Každý muž musí znát přesně úkol své čety a i ostatních devíti čet svého

sektoru. Organizace jest podle výroku Menžinského „tajná a neviditelná“. Její členové nenosí uniformy, nelze jich poznat podle vnějšího znamení. Též jejich příslušnost k organizaci jest tajná. Kromě poučení technického a vojenského dostává se jim i poučení politického. Je buzena jejich nenávist k známým i tajným nepřátelům revoluce, k židům a přívržencům Trockého. Toť hotová škola antisemitismu, kde se členové zvláštního sboru zaučují do umění obrany státu proti převratové taktice Trockého. Mnoho se diskutovalo jak v Rusku, tak i v Evropě o povaze a původu Stalinova antisemitismu. Nikdo jej nevysvětluje jako ústupek politickému oportunistu a předsudkům selských zástupců. Nanejvýše jej považují za epizodu Stalinova zápasu s Trockým, Zinověvem a Kameněvem, s třemi židy. Ti, kdož obviňují Stalina, že znásilnil zákon (antisemitism je prohlášen za protirevoluční zločin a přísně zákonem trestán), nevšímají si faktu, že Stalinův antisemitism musí býti posuzován se zřetelem na potřeby státu, jako prvek Stalinovy taktiky proti pokusu Trockého o státní převrat.

Stalinova nenávist k třem židům ospravedlňuje však nedostatečně deset let po říjnové revoluci 1917 návrat k státnímu antisemitismu z doby Stolypinovy. Příčiny Stalinova boje proti židům nelze hledat jen tak beze všeho v náboženském fanatismu a tradičních předsudcích, nýbrž spíše v nutnosti boje proti nejnebezpečnějším židlům mezi přívrženci Trockého. Menžinský zpozoroval, že nejvýznamnější stranníci Trockého, Zinověvova a Kameněva jsou skoro vesměs židé. V rudé armádě, syndikátech a továrnách jsou židé pro Trockého; v moskevském sovětu, kde má Kameněv většinu, v leningradském sovětu, který je naprosto pro Zinověva, skládá se nervová soustava protistalinovské oposice z židů. Stačí probudit staré

antisemitské předsudky, pudovou nenávist ruského lidu k židovstvu, aby se syndikáty a dělnické masy moskevské a leningradské odvrátily od Trockého, Kameněva a Zinověva. Stalinovou oporou v boji proti „permanentní revoluci“ je maloměšťácký egoism kulaků a nevědomost selských zástupů, které se nezba-vily atavistické nenávisti k židům. Antisemitismem chce Stalin utvořit jednotnou frontu vojáků, dělníků a sedláků proti nebezpečí trockismu. Menžinský může snadno pronásledovat v boji se stranou Trockého členy tajné organisace, kterou právě Trocký zakládá, aby se zmocnil státu. V každém židu podezřívá a pronásle-duje Menžinský katilince. Boj se stranou Trockého nabývá tak opravdu povahy státního antisemitismu. Židé jsou metodicky odstraňováni z armády, syndi-kátů, státního úřednictva, strany a ze správy průmyslo-vých a obchodních trustů. Strana Trockého, která již sahala svými chapadly na všechny částky státního stroje politického, hospodářského a správního, se po-zvolna rozpadává. Mezi židy pronásledovanými poli-cisty z G. P. U., zbavenými úřadů, funkcí a mezd, uvěz-něnými, vyhnanými a roztroušenými nebo tak odstra-něnými ze života sovětské společnosti, že toliko ži-voří na jejím okraji, jsou mnozí zcela cizí spiknutí Trockého. „Pykají za druhé; druzí pykají za všechny“, praví Menžinský. Trocký ničeho nesvede proti Stali-nově taktice. Nemůže se bránit proti pudové nenávisti lidu. Všecky předsudky starého Ruska se obracejí proti tomuto Catilinovi, „jenž je odvážný jako Tatar a zbabělý jako žid.“ Co zmůže Trocký proti tomuto neočekávanému vzkříšení lidových pudů a předsudků? Jeho nejponíženější a nejvěrnější stranníci, dělníci, kteří šli za ním v říjnu 1917, vojáci, které vedl vítězně proti Kolčakovým a Wranglovým kozákům, ti všichni

se od něho odvracejí. V očích zástupů je Trocký pouze židem.

Zinověv a Kameněv se počínají bát zběsilé odvahy Trockého, jeho vůle a pýchy, jeho nenávisti k těm, kdož ho zrazují, jeho pohrdání těmi, kdož s ním bojují. Kameněv je slabší, nerozhodnější a zbabělejší než Zinověv. Nezrazuje Trockého, nýbrž ho opouští. Večer před povstáním proti Stalinovi jedná proti Trockému, jako jednal proti Leninovi v předvečer říjnového povstání 1917. „Nedůvěřoval jsem povstalecké činnosti,“ řekne později na ospravedlnění. „Nedůvěřoval ani zradě,“ řekne o něm později Trocký, který mu nikdy nepromine, že neměl odvahy zraditi ho veřejně. Ale Zinověv neopouští Trockého, nýbrž zrazuje ho teprve v poslední chvíli, teprve po nezdařeném útoku proti Stalinovi. „Zinověv není zbabělec; utíká teprve když hrozí nebezpečí.“ Aby ho neměl vedle sebe v nebezpečné chvíli, pověří ho Trocký organizací leningradských dělnických družin, které se mají zmocnit Leningradu po zprávě o úspěšném povstání moskevském. Ale Zinověv není již idolem dělnických mas leningradských. V říjnu 1927, když je ústřední výbor shromážděn v starém hlavním městě, změní se náhle manifestace organizovaná k počtě výboru v manifestaci pro Trockého. Kdyby měl Zinověv ještě vliv na leningradské dělníky, dala by bývala tato epizoda podnět ke vzpouře. Později si Zinověv přičítal zásluhu o tuto odbojnou manifestaci. Po pravdě ji však nepředvídal ani on ani Menžinský. Sám Trocký byl jí překvapen. Měl však dosti zdravého rozumu a nesnažil se jí využít. Dělnické zástupy leningradské nebyly již tytéž jako zástupy před desíti lety. Kam se poděli rudí gardisté z října 1917?

Průvod dělníků a vojáků, který defiluje před Tavričeským palácem a píská pod tribunami členů ústřed-

ního výboru, který se tlačí okolo tribuny Trockého a provolává slávu hrdinovi říjnové revoluce, tvůrci rudé armády a obhájci svobody syndikátů, odhalí Stalinovi slabost tajné organizace Trockého. Hrstka odhodlaných mužů se mohla toho dne bez boje zmocnit města. Ale nevelí již Antonov Ovsejenko dělnickým družinám, úderným četám povstaleckým; rudé gardy Zinověvovy se obávají, že budou zrazeny svým náčelníkem. Menžinský přemýšlí: je-li Trockého strana v Moskvě stejně silná jako v Leningradě, má Trocký vyhráno. Ale půda se Trockému sesouvá pod nohama; tuze dávno již pozoruje bezmocně persekuci, zatýkání a vypovídání svých přívrženců; tuze dávno již vídá každodenně, že ho opouštějí a zrazují právě ti, kdož vždycky prokázali odvahu a stálost. Vrhá se slepě do boje, křísí ve své krvi opět onu nezkrotitelnou pýchu pronásledovaného žida, onu krutou a mstivou vůli, kterou se jeho hlas rozechvívá do biblických názvuků zoufalství a vzpoury.

Tento bledý muž s krátkozrakýma očima, rozšířenýma horečkou a nespavostí trčí opět uprostřed táborů na továrních a kasárenských nádvořích před nedůvěřivými a ustrašenými davy dělníků a vojáků. Není to již elegantní, ironický a úsměvný Trocký z let 1922, 1923, 1924. Je to Trocký z let 1917, 1918, 1919, 1920 a 1921, z říjnového povstání a z občanské války, bolševický Catilina, Trocký ze Smolného a z bitevních polí, veliký buřič. Dělnické zástupy poznaly opět v tomto bledém a násilnickém muži Trockého z rudého období Leninova. A již vane vítr vzpoury továrnami a kasárny. Ale Trocký se neodchýlí od své taktiky, nechce se zmocnit státu bojem zástupů. Organisuje opět tajně úderné vojsko. Nezamýšlí nabýti moci povstáním, vzpourou dělnických mas, nýbrž vědeckou organizací státního převratu. Za několik týdnů má býti oslaveno

desetileté výročí říjnové revoluce. Do Moskvy přijedou ze všech evropských zemí zástupci rozličných sekcí třetí Internacionály. Trocký chce oslavit desetileté výročí svého vítězství nad Kerenským vítězstvím nad Stalinem. Dělnické delegace všech evropských zemí se účastní nové proletářské revoluce proti thermidoru kremlských maloměšťáků. „Trocký fixluje,“ praví s úsměvem Stalin. Pozoruje zblízka protivníkovy pohyby.

Tisíc dělníků a vojáků, starých straníků Trockého, kteří zůstali věrni bolševické revoluční koncepci, jest připraveno na velký den. Již dávno konají družiny techniků a odborných dělníků „neviditelné manévry“. Mužstvo zvláštního sboru organisovaného Menžinským na obranu státu cítí kolem sebe starostlivě převratový stroj Trockého. Tisíce drobných znamení je upozorňují, že se blíží nebezpečí. Menžinský se pokouší spoutati nepřítelů stůj co stůj, ale denně vzrůstají sabotáže na železnicích, v elektrárnách a telegrafních a telefonních centrálách. Všudy pronikají agenti Trockého, zkoumají kolečka technické organisace a občas vyvolávají částečné ochrnutí nejjemnějších ústrojí. Jsou to přípravné šarvátky před povstáním. Technikové zvláštního sboru Menžinského hlídají nepřetržitě státní nervovou soustavu, zkoušejí citlivost svého stroje, měří jeho odpor a reakce. Menžinský by rád neprodleně zatkl Trockého a jeho nejnebezpečnější přívržence; Stalin je proti tomu. V předvečer výročních oslav říjnové revoluce by zatčení Trockého zapůsobilo velmi nepříznivě na zástupy i na dělnické delegáty všech zemí, kteří přijedou do Moskvy a účastní se oslav. Trocký si nemohl vybrati lepší příležitost k pokusu o dobytí státu. Jsa dobrým taktikem, uměl se ostatně znamenitě krýti. Stalin nechce vypadat jako tyran a nedá proto Trockého zatknouti.

Až se bude moci toho odvážiti, bude již příliš pozdě; myslí si Trocký. Radostné ohně desátého výročí revoluce vyhasnou, a Stalin již nebude míti moci.

*

Povstalecká činnost má počítí zabráním technického ústrojí státní organizace a zatčením lidových komisařů, členů ústředního výboru a komise; tak má být vyčištěna strana. Ale Menžinský se přichystal na tento útok; rudé gardy Trockého našly prázdné domy. Všichni předáci strany Stalinovy se uchýlili do Krem-lu, kde Stalin čeká chladně a trpělivě na výsledek zápasu úderných povstaleckých rot se zvláštním sborem Menžinského. Je to 7. listopadu 1927. Moskva je všude okrášlena rudými prapory; průvod zástupců federovaných republik SSSR, kteří se sjeli v Moskvě se všech stran Ruska i z nitra Asie, defiluje před hotelem Savoy a hotelem Métropole, kde bydlí dělnické delegace rozličných evropských zemí. Na Rudém náměstí kupí se okolo Leninova mausolea před zdmi Krem-lu tisíce a tisíce rudých praporů. Na konci náměstí, nablízku kostela Vasila Blaženého, jsou seřaděni Buděnného jezdci, Tuchačevského pěchota, vysloužilci z let 1918, 1919, 1920 a 1921, vojáci, které vedl Trocký vítězně na všech frontách občanské války. Zatím co lidový komisař války, Voršilov, přehlíží vojsko SSSR, tvůrce rudé armády, Trocký, se chystá s tisícem mužů zmocniti se státu.

Menžinský učinil však opatření. Jeho obranná taktika záleží v tom, že nebrání vnějšek ohrožených budov rozvinutím ohromných sil, nýbrž používá uvnitř hrstky mužů. Neviditelnému útoku Trockého odporuje neviditelnou obranou. Nedopustí se omylu. Netříští tedy své síly obranou Krem-lu, lidových komisariátů, sídel průmyslových a obchodních trustů, syndikátů

a veřejných správ. Zatím co se policejní oddíly G. P. U. starají o bezpečnost politické organizace a státní administrativy, Menžinský soustřeďuje síly zvláštního sboru na obranu technické organizace. Trocký tuto taktiku nepředvídá. Teprve velmi pozdě zpozoruje, že jeho odpůrci dovedli využití příkladu října 1917. Když se dovídá, že útoky na telefonní a telegrafní centrály a nádraží ztroskotaly, a že se události vyvíjejí docela jinak a zcela nevysvětlitelně, vidí Trocký náhle, že odbojná jeho akce ztroskotala o obrannou organizaci, která není organizací policejní. Ale neumí se rozumně vypořádat se situací. Konečně, když se doví o nezdařeném útoku na elektrárnu, změní náhle svůj plán a chce se zmocnit politické a správní organizace státu. Nelze mu již spoléhati na úderné čety, které byly poraženy a rozprášeny neočekávanou a prudkou činností odpůrcovou; zanechává své taktiky a soustřeďuje všechno úsilí k nejvypjatějšímu pokusu generálního povstání. Ale jeho výzvu k proletářským masám moskevským slyší jen několik tisíc studentů a dělníků. Zatím co před Leninovým mausoleem na Rudém náměstí se tísní nesmírné davy kolem Stalina, členů vlády, strany a cizích zástupců třetí Internacionály, zmocní se straníci Trockého universitního amfiteátru, odrazí útok policejního oddílu a jdou na Rudé náměstí v čele průvodu studentů a dělníků. Chování Trockého bylo velmi kritisováno. Tato výzva k lidu, tento sestup do ulic se smečkou neozbrojených demonstrantů bylo toliko bláznivé dobrodružství. Po nezdařeném povstání se nedal Trocký vésti svojí chladnou inteligencí, která vždy v rozhodných chvílích převládala počtářsky nad jeho ohnivou imaginací a cynismem, jenž vítězil nad jeho prudkými vášněmi. Omámen beznadějí, pozbývá přehledu situace a dává se strhnout vášní, která ho vláčí k nesmyslnému po-

kusu svrhnouti Stalina vzpourou sroceného davu. Snad cítí, že prohraje, že mu již zástupy nedůvěřují, a že mu zůstalo věrno toliko málo přátel; snad cítí, že může spoléhat jenom sám na sebe, ale že ještě není nic ztraceno, není-li ztraceno vše. Vyprávělo se o jeho smělém pokusu zmocniti se Leninovy mumie, ležící ve skleněné rakvi v truchlivém mausoleu pod kremlskými zdmi, a vyzvati lid, shromážděný kolem revolučního fetišu, aby proměnil mumii rudého diktátora v berana a srazil Stalinovu tyranii. Pochmurná legenda, v které je cosi velikého. Snad se zrodila tato myšlenka v exaltované obraznosti Trockého ve chvíli, když se kolem něho kupili křiklouni z davu, a když jeho drobná armáda studentů a dělníků kráčela zpívajíc Internacionálu na Rudé náměstí, kde se tísnili vojáci a lid, kde se ježily bodáky a vlály nesčetné prapory.

Při první srážce průvod straníků couvá a je rozprášen. Trocký se rozhlíží. Kde jsou jeho věrní, náčelníci jeho strany, generálové této malé armády, která se má zmocnit státu? Židé nemohou ozbrojeně bojovat muž proti muži, nemohou se účastnit povstání. Jediný žid zůstal v této šarvátce na svém místě, veliký buřič, Trocký, Catilina bolševické revoluce. „Jistý voják,“ vypráví Trocký, „vystřelil na mé auto, aby mi dal výstrahu. Kdosi vedl jeho ruku. Ti, kdož mají oči k vidění, spatřili 7. listopadu v moskevských ulicích pokus o thermidor.“

V truchlivém vyhnanství domnívá se Trocký, že by se proletářská Evropa měla poučit z těchto událostí. Zapomíná, že z nich může těžit i Evropa buržoasní.

III

POLSKÁ ZKUŠENOST ROKU 1920

Po několika měsících, které jsem ztrávil v nejvyšší válečné radě ve Versailles, byl jsem jmenován v říjnu 1919 vyslaneckým attachém na italské legaci ve Varšavě. Mohl jsem tedy několikrát spatřiti zblízka Pilsudského. Na konec mi bylo jasno, že je ovládán spíše obrazností a vášněmi nežli logikou, že je spíše domýšlivý než ctižádostivý a vlastně s větší vůlí než inteligencí. Jako všichni litevští Poláci nebál se ani on, že bude prohlášen za blázna a paličáka.

Jeho životní příběh by nevzbudil náklonnosti ani Plutarchovy ani Macchiavellovy. Jeho revolucionářská osobnost zdála se nekonečně nudnější než osobnosti velkých konservativců, jakými jsou: Wilson, Clemenceau, Lloyd George nebo Foch, které jsem mohl pozorovati zblízka na mírové konferenci. Zdálo se mi, že Pilsudský, jako revolucionář, je mnohem horší než Stambolijský, který na mne zapůsobil dojmem člověka bez smyslu pro mravnost, člověka plamennějšího a katilinsky cyničtějšího, který se odvážil mluvit o míru a spravedlnosti mezi evropskými národy roku 1919.

Když jsem se po prvé setkal s Pilsudským v jeho sídle, varšavském Belvederu, podivil jsem se jeho pohledu a způsobům. Bylo z něho cítit buržoasního kati-

lince, který osnuje a uskutečňuje nejodvážnější plány v mezích dějinné a civilisované morálky své doby a svého národa a uctívá zákonnost, kterou hodlá znásilnit, aniž se octne mimo zákon. Pilsudský se vskutku neodchýlil při svém chování před státním převratem i po něm od zásady Marie Terezie, uplatněné v polské politice: „Jednati prusky, ale zachovati vždy zdání slušnosti.“

Není divu, že si Pilsudský přivlastnil zásadu Marie Terezie a že se snažil zabezpečiti si zdání zákonnosti. Tento neustálý předsudek, který má mnoho revolucionářů, odhalil s dostatek, že je neschopen (uviděli jsme to nakrásně roku 1926) zosnovati a vykonati státní převrat podle uměleckých pravidel, která nejsou pravidly politickými. Každé umění má svou techniku. Všichni velcí revolucionáři neznají techniky státního převratu. Catilina, Cromwell, Robespierre a Napoleon, citujeme-li ty největší, dokázali, že se vyznají v státních převratech všelijak, jenom ne technicky. Mezi Bonapartem z 18. brumaira a generálem Boulangerem je toliko Lucien Bonaparte.

Koncem podzimu 1919 byl v očích polského národa Pilsudský jediný muž, který byl schopen uchopiti osud republiky. Byl tedy náčelníkem státu, ale moc mu svěřená byla toliko prozatímní, na ten čas, než sněm zvolený v únoru vypracuje ústavu. Hra politických stran a osobní ambice tuze omezovaly autoritu náčelníka státu. Se zřetelem na ústavodárný sněm byl Pilsudský v stejné situaci, jako Cromwell se zřetelem na parlament 3. září 1654.

Nadarmo doufala veřejnost, že se odváží rozpustiti sněm a vezme na sebe všecku mocenskou odpovědnost. Tento pseudodiktátor, násilnický a zároveň buržoasní, buřičský, leč zatížený ohledy na zákonnost a snažící se, aby vypadal v očích národa nestranně, tenhle socia-

listický generál, napolo revolucionář a napolo reakcionář, který se nemohl rozhodnouti ani pro občanskou válku, ani pro válku se Sovětským Ruskem a který hrozil týden co týden státním převratem a zároveň projevoval největší touhu býti schválen dosud se rodící ústavou — tenhle člověk uměl vzbuditi ve veřejném mínění úžas a jistý nepokoj. Nejen socialisté, nýbrž i pravičáci se tázali s podivem, cože očekává tento Theseus, který žmoulá již rok v prstech Ariadninu nit a dosud se nerozhodl jí využít, vyjít z politického a finančního labyrintu polského státu a zadusiti třebas republiku. Pilsudský však raději zabíjel čas pletichami a úklady chystanými na ministerského předsedu Paderewského. Jinak však žil v letohrádku polských králů, Belvederu, jako o prázdninách. Paderewský bydlil v srdci Varšavy, v zimním královském paláci, a odpovídal na hulánskou polnici Pilsudského klavírními sonátami.

V očích národa se opotřeboval vliv hlavy státu parlamentními polemikami a stranickými pletichami. Zmenšoval se den ode dne. Nevysvětlitelné pasivní chování Pilsudského před nebezpečími zahraniční i vnitřní situace bylo krutou zkouškou důvěry socialistů v jejich starého druha ze spiknutí a vyhnanství. Po marném pokusu prince Sapiehy, hrdiny nepodařeného státního převratu v lednu 1919 proti Pilsudskému, vzdala se šlechta myšlenky na násilné dobytí státní moci; ale brzy se přesvědčila, vracejíc se k svým ctižádostivým ilusím, že Pilsudský není již schopen hájiti veřejnou svobodu proti možnému úkladu z prava a že také není napříště svobodě nebezpečný.

Pilsudský neměl v nenávisti prince Sapiehu, který byl Litevec jako on, ač grand seigneur s přesvědčivými a zdvořilými způsoby a uhlazený až do pokryteckého optimismu (byla to ona anglická uhlazenost,

nenucená a nedbalá, kterou si osvojují cizinci, vychovaní v Anglii jako druhou přirozenost). Princ Sapieha nemohl vzbudit podezření ani žárlivosti Pilsudského; jeho revoluční pokus byl zřejmě diletantský a empirický, takže nemohl znepokojovat. Jsa stejně prozíravý, jako buřičský, a pohrdaje až bezstarostně polskou aristokracií, pomstil se Pilsudský Sapiehovi tím, že ho jmenoval londýnským vyslancem. Tento Sulla, vychovaný v Cambridgi, se vrátil do Anglie a dokončil tam svá studia.

Ale plán násilného dobytí státní moci byl zosnován a zrál nejen u reakcionářů, kteří se obávali nebezpečí parlamentního nepořádku pro celé Polsko, nýbrž i jinde. Odpůrce Pilsudského, generál Josef Haller, vrátil se do Polska po skončené válce; účastnil se odvážně bojů na francouzské frontě v čele armády věrných dobrovolníků a žil v ústraní, chystaje se k nastoupení po Pilsudském. Náčelník anglické vojenské mise, generál Carton Wiart, o kterém říkali Poláci, že se podobá Nelsonovi, poněvadž pozbyl v bitvě oka a paže, prohlásil, že by se měl Pilsudský vším právem obávat Hallera, který zase kulhal jako Talleyrand.

*

Ale vnitřní situace se den ode dne zhoršovala. Po pádu Paderewského se rozjitřil ještě prudčeji stranický boj, a nový ministerský předseda Skulský se nezdál právě nejvhodnějším mužem se zřetelem na správní a politické zlořády, na nespravedlivé nároky stran a tajně chystané události. Koncem března vystoupil generál Haller na válečné radě ve Varšavě ostře proti vojenským plánům maršála Pilsudského. Když bylo rozhodnuto o dobytí Kijeva, odjel Haller na venkov a žil opět v ústraní a zdrženlivě. Jeho cho-

vání nebylo dosti vysvětleno strategickými úvahami.

Dne 26. dubna 1920 přešla polská armáda ukrajinskou hranici a 8. května pochodovala Kijevem. Snadná vítězství Pilsudského vzbudila po veškerém Polsku nesmírné nadšení. 18. května přichystalo varšavské obyvatelstvo vítězi triumfální uvítání. Jeho nejprostší a fanatičtí obdivovatelé ho srovnávali prostoduše s vítězem u Marenga. Ale počátkem června zaútočila bolševická armáda, vedená Trockým a 10. června se vrátila jízda Buděnného do Kijeva. Po této náhlé zprávě se strany rozběsnily strachem a zlořády, a domýšlivost a nároky ctižádostivců propukly.

Ministerský předseda Skulský odevzdal moc Grabskému a ministr zahraničí Patek ustoupil princí Sapiehovi, londýnskému vyslanci, tomu starému Sullovi, který se vracel do Polska, umírněn jsa školou anglického liberalismu. Celý národ se ozbrojil proti rudé invasi; i Haller, Pilsudského odpůrce, přišel na pomoc pokořenému sokovi se svými dobrovolníky. Přesto však strany zuřily. Pro jejich povyk bylo sotva slyšet ržání hřebců Buděnného.

Počátkem srpna stála Trockého armáda u varšavských bran. V zamlklém a znepokojeném davu, tísnícím se v ulicích a očekávajícím nové zprávy, se potulovaly hloučky uprchlých sedláků.

Dunění bitvy se blížilo a zesilovalo. Padl nový ministerský předseda Grabský a jeho nástupce Witos se marně pokoušel (nejsa oblíben pravicí) vnutiti stranám příměří a organisovati civilní odboj. V dělnických předměstích, na Nalewkách*) a ve varšavském ghettu, kde 300.000 židů naslouchalo vzdálené bitevní vřavě, kypěla již vzpoura. Na chodbách sněmu, v předších ministerstev, v bankovních úřadech, v redak-

---

*) Hlavní ulice židovské čtvrti ve Varšavě.

cích, v kavárnách i kasárnách šířily se nejdivočejší pověsti. Mluvilo se o pravděpodobném zákroku německého vojska, o které Witos požádal v Berlíně, aby mohl čeliti bolševické ofensivě. Dověděli jsme se později z parlamentní interpelace, že bylo opravdu započato vyjednávání s Německem, ale po dohodě Witosově s Pilsudským. Byla nalezena i souvislost vyjednávání s Německem s příchodem generála Weyganda, který byl pocitován jako schytné zneuznání Witose a zmenšení významu Pilsudského. Právě strany byly stále spoutány s francouzskou politikou a obviňovaly Witose z obojetnosti a neschopnosti a požadovaly silnou vládu. Witos neuměl uklidnit rozbourané strany; svrhoval odpovědnost za pohromu brzy na pravici, brzy na levici. Tím jenom nedobrovolně zveličoval zmátek.

Nepřítel byl u bran města; ve Varšavě byl již hlad a povstání. Průvody probíhaly předměstskými ulicemi a na chodnících Krakovského předměstí,*) před paláci, bankami a šlechtickými domy se potulovaly již hloučky zběhů s kalnýma očima a s vyzáblými tvářemi.

*

Dne 6. srpna se odebral k ministerskému předsedovi Witosovi monsignor Ratti, apoštolský nuncius, nyní papež Pius XI., jednaje v hodnosti předsedy diplomatického sboru a doprovázen jsa anglickým, italským a rumunským vyslancem. Chtěl ho požádati, aby označil přesně a bez meškání město, kam by přesídlila vláda, bude-li hlavní město vyklizeno. O tomto kroku bylo rozhodnuto den předtím, po dlouhé debatě ve schůzi diplomatického sboru na nunciatuře. Většina cizích zástupců se vyslovila podle návrhu anglického ministra, sira Horáce Rumbolda a německého mini-

---

*) Jedna z hlavních varšavských ulic.

stra, hraběte Oberndorffa, pro okamžité přesídlení diplomatického sboru do jistějšího města, Poznaně nebo Čenstochové. Sir Horác Rumbold se vyjádřil pro výslovnou žádost o přesídlení do Poznaně. Vláda polská má uznat Poznaň za prozatímní hlavní město.

Jen nuncius, monsignor Ratti a italský ministr Tommasini dokazovali, že je nezbytno, aby se zůstalo ve Varšavě do poslední chvíle. Jejich chování vzbudilo ve schůzi živé kritiky, a polská vláda je posuzovala velmi nepříznivě, neboť podezřívala papežského nuncia a italského ministra, že hlasují pro Varšavu, tajně doufajíce, že jim v poslední chvíli bude zabráněno v odchodu a že budou moci zůstat ve Varšavě za bolševické okupace. Tak by měl prý nuncius možnost styku Vatikánu se sovětskou vládou a mohl by diskutovat o náboženských problémech, zajímavých církev. Neboť církev, která stále pozorně sledovala ruské události, číhala na příležitost, aby rozšířila svůj vliv i ve východní Evropě, jak o tom svědčilo nejen jmenování otce Genoccha apoštolským vikářem na Ukrajině, nýbrž i veřejně udělená podpora nunciem, monsignorem Rattim unitářskému metropolitovi lvovskému, monsignorovi Ondřeji Szeptyckému. Unitářská církev ve východní Haliči byla vskutku považována Svato stolicí za přirozenou prostřednici pro katolické dobytí Ruska. Pokud jde o italského ministra Tommasiniho, byl podezříván, že poslouchá toliko instrukcí italského ministra zahraničí, hraběte Sforzy, který se řídil opět politikou vnitřní, požadavky italských socialistů, a chtěl se přiblížit Sovětům. Kdyby bolševici obsadili hlavní město Polska, byla přítomnost ministra Tommasiniho hraběti Sforzovi vítanou záminkou k diplomatickým vztahům s moskevskou vládou.

Monsignor Ratti, přicházející jménem diplomatického sboru, byl přijat velmi chladně ministerským

předsedou Witosem. Tento rozhodl se však přesto pro návrh diplomatického sboru, aby polská vláda za hrozícího nebezpečí přesídlila do Poznaně. Stejně tak diplomatický sbor. Dne 8. srpna, to jest za dva dny, odjela většina vyslaneckého úřednictva z Varšavy.

Předvoj bolševické armády byl již u městských bran. V dělnických předměstích třaskaly první výstřely. To byla vhodná chvíle k pokusu o státní převrat.

*

Tyto dny měla Varšava vzhled města, které se odevzdává poplenní a zmatku. Těžké dusno rdousilo hlasy a hřmoty; nad davy v ulicích viselo hluboké ticho. Občas si prorývaly cestu davem nekonečné řady tramvají s raněnými. Ranění se vykláněli z oken a hrozili s kletbami pěstmi. Chodník od chodníku se šířil táhlý šepot. Uprostřed hulánské čety, mezi kopyty koní, kulhali shrbení bolševičtí zajatci s rozedranými uniformami a rudou hvězdou na prsou. Dav jim uvolňoval cestu, a když přešli, opět se za nimi váhavě zavíral. Tu a tam vybuchl povyk, byl však okamžitě zdušen příbojem. Z tohoto oceánu hlav se často vztyčily vysoké černé kříže, které nesl průvod vyzáblých a horečných vojáků. Lid se valil dopředu pomalými vlnami, proud zástupů se kupil uprostřed ulic a šel za kříži, vázl a proudil nazpět a měnil se v rozbouřené lesy paží. U mostu přes Vislu naslouchaly zástupy mlčky vzdálenému dunění. Hustá mračna, zažloutlá sluncem a prachem, uzavírala obzor, který se dunivě chvěl jako hradby pod nárazy beranů.

Hlavní nádraží je obsazeno dnem i nocí hloučky vyhladovělých zběhů a uprchlíků všech kmenů a povolání. Zdá se, že toliko židé se cítí ve svém živlu v zmatku těchto dní. Na Nalewkách, v samém centru varšavského ghetta, jsou hotové radovánky. Nenávist dětí

Israele k polským pronásledovatelům a uspokojení z velké strasti katolického a nesnášenlivého Polska se projevovalo u nalewských židů neobvyklou odvahou a násilím. Židé se stávali povstalci. Špatné znamení pro Poláky.

Zprávy o zpusťošených krajinách, které přinášeli uprchlíci, rozjitřovaly jen ducha vzpoury. Copak v každém dobytém městě a v každé vesnici nezřídili bolševici sovět, v kterém zasedli místní židé? Pronásledovaní židé se stali pronásledovateli. Svoboda, pomsta a moc byly příliš sladké ovoce a ubohá nalewská chátka se chtěla do něho chtivě zakousnout. Rudá armáda, vzdálená nyní několik mil od Varšavy, našla přirozeného spojence v nesčtetném židovském obyvatelstvu města, jehož počet denně vyrůstal stejně jako jeho čilost. Počátkem srpna ho bylo ve Varšavě na půl milionu. Ptával jsem se sám sebe, co asi zdržuje tyto nesmírné povstalecké zástupy, planoucí nenávistným fanatismem a žíznicí po svobodě, co asi jim brání v pokusu o vzpouru.

Stát byl v rozkladu, vláda v agonii, velká část polského území zpusťošena, hlavní město již obleženo a zmítáno strašným nepořádkem. Postačilo tisíc odhodlaných mužů a mohli se zmocnit města bez boje. Tyto dny jsem nabył zkušenosti, že žid může býti Catilinou, ale katilinci, to jest vykonavatelé státního převratu, nemohou býti vybráni mezi dětmi Israele.

V říjnu 1917 byl Catilinou bolševického povstání žid Trocký a nikoli Rus Lenin; ale povstalci, katilinci, všichni ti námořníci, dělníci a vojáci, byli většinou Rusové. V boji se Stalinem, roku 1927 poučil se Trocký na vlastní kůži, že je nebezpečno svěřovat praktický pokus o státní převrat živlům, ve kterých převládají židé.

*

Skoro každodenně se scházel diplomatický sbor na nunciatuře a diskutoval o situaci. Doprovázel jsem tam často ministra Tommasiniho, který, jak se zdálo, nesouhlasil s kolegy. Všichni byli pro návrh sira Horáce Rumbolda a hraběte Oberndorffa. Toliko francouzský ministr de Panafieu posuzuje nejkritičtěji situaci, netajil se obavou, že by odjezd diplomatického sboru do Poznaně působil dojmem útěku a vzbudil veřejné pohoršení. Shodoval se v názoru, s monsignorem Rattim a s italským ministrem, že sbor musí zůstat ve Varšavě do poslední chvíle a že lze podle rady sira Rumbolda a hraběte Obendorffa opustiti okamžitě město teprve tehdy, když by ochromená vnitřní situace znemožnila vojenskou obranu města.

Ve skutečnosti se blížila these de Panafieuova spíše thesi anglického a německého ministra nežli papežského nuncia a ministra italského. Tommasini a monsignor Ratti — kteří chtěli zřejmě zůstat ve Varšavě i za bolševické okupace — projevovali upřímný optimism jak o vojenské situaci, tak o vnitřní krizi a vytrvale prohlašovali, že diplomatickému sboru nehrozí nebezpečí, odloží-li odjezd do Poznaně na poslední chvíli. Ale pan de Panafieu uvažoval optimisticky toliko o situaci vojenské. Nemohlo se přece zdát, že nedůvěřuje Weygandovi. Jakmile byla obrana města svěřena francouzskému generálovi, předstíral de Panafieu, že souhlasí se sirem Horácem Rumboldem a hrabětem Oberndorffem, nikoliv v názoru na vojenskou situaci, nýbrž jenom v názoru na nebezpečí, které plyne z vnitřní situace. Anglický a německý ministr se báli především pádu Varšavy do rukou bolševické armády. De Panafieu se mohl oficiálně báti jen vzpoury židů a komunistů: „Bojím se,“ pravil francouzský ministr, „že do zad Pilsudského nebo Weyganda bude vražen nůž.“

Papežský nuncius nevěřil podle tvrzení monsignora Pellegrinetta, tajemníka nunciatury, v možnost státního převratu. Generál Carton Wiart, velitel anglické vojenské mise, pravil: „Nuncius nechápe, že by se ta ubohá chátka z varšavského ghetta a předměstí mohla odvážit útoku na státní moc. Ale Polsko není církev, v níž státní převraty dělají jenom papežové a kardinálové.“

Ačkoliv se monsignor Ratti nedomníval, že vláda, vojenští velitelé a vládnoucí třída, to jest všichni, kdož zodpovídali za situaci, učinili vše, co bylo v jejich moci, aby se vyhnuli novým a vážnějším nebezpečím, byl přesto přesvědčen, že jakýkoliv pokus o povstání ztroskotá. Nicméně Panafieuovy důvody byly tuze vážné a vzbudily poněkud i starosti nunciovy. Proto jsem se nedivil ranní návštěvě monsignora Pellegrinettiho u ministra Tommasiniho, aby od něho dostal ujištění, že vláda učinila veškerá opatření, potřebná proti eventuálnímu pokusu o povstání. Ministr Tommasini mě dal ihned zavolat, vyložil mi starosti nunciovy a prosil mě v přítomnosti monsignora Pellegrinetta, abych se šel informovat o vládních opatřeních proti zlořádům a vzpouře.

Zprávy o neustálých úspěších bolševické ofensivy, které oznámil generál Romei, velitel italské vojenské mise, dávaly nepochybné vyhlídky na osud Varšavy. Bylo to 12. srpna. Armáda Trockého dospěla v noci až na pouhých 20 mil od města. „Vytrvá-li polské vojsko ještě několik dní,“ pravil ministr, „může se podařit manévr generála Weyganda. Ale nemusíme se oddávat přílišným ilusím.“ — Řekl mi, abych šel na Nalewky a do dělnických předměstí a přesvědčil se na vlastní oči tam, kde jsou nejcitlivější městské body, jsou-li dostatečná opatření, která mají krýti Weyganda a Pilsudského a chrániti vládu od eventuálního po-

vstaleckého útoku. „Bylo by lépe,“ pravil na konec, „kdybyste nešel sám,“ a poradil mi, abych se dal doprovodit kapitánem Rollinem, attachém francouzského vyslanectví.

Kapitán Rollin, jezdecký důstojník, náležel k „druhé úřadovně“. Byl to nejvážnější a nejvzdělanější spolupracovník pana de Panafieua a generála Henryho, velitele francouzské vojenské mise. Navštěvoval horlivě italskou legaci a stýkal se velmi důvěrně a přátelsky s ministrem Tommasinim. Setkal jsem se s ním několikrát v Římě za fašistické revoluce v letech 1921 a 1922; byl tehdy v paláci Farnese attachém francouzského vyslanectví a velmi se obdivoval revoluční taktice Mussoliniově. Od té doby, co se bolševická armáda utábořila u Varšavy, chodili jsme spolu k předním polským hlídkám a pozorovali jsme bitevní průběh. Ale kromě rudých kozáků, těch strašných jezdců, kteří zasluhovali slavnějších praporů, nevypadali bolševičtí vojáci nikterak nebezpečně. Táhli do boje zvolna a s žalostnými tvářemi. Byly to tváře vychrtlých otrhanců, pobádaných strachem a hladem. Maje dlouhou válečnou zkušenost z francouzské a italské fronty, nemohl jsem pochopit, jak mohli Poláci couvat před takovým vojskem.

*

Kapitán Rollin soudil, že polská vláda se nevyzná v základech umění obrany moderního státu. Podobný úsudek lze říci i o Pilsudském, třebaže v jiném smyslu. Polští vojáci mají pověst statečných mužů. Ale k čemu je chrabrost vojáků, nevědí-li jejich velitelé, že umění obrany záleží ve znalosti vlastních slabostí? Vládní opatření proti eventuálnímu povstání byla nejlepším důkazem, že vláda neznala slabých bodů moderního státu. Od doby Sullovy učinila technika státního převratu značné pokroky; je přece jasno, že

opatření Kerenského, která měla zabránit Leninovi v pokusu zmocniti se vlády, musila být zcela jiná než opatření Ciceronova na obranu republiky proti povstání Catilinovu. To, co bylo kdysi problémem policejním, stalo se dneska problémem technickým. Za státního převratu Kappova v Berlíně roku 1920 byl zřejmý rozdíl mezi kriteriem policejním a kriteriem technickým.

Polská vláda jednala jako Kerenský; podle zkušenosti Ciceronovy. Ovšem umění útoku na stát a umění jeho obrany se pozměnilo během století stejně jako se změnila povaha státu. Postačilo-li několik policejních opatření, aby byl zmařen povstalecký plán Catilinův, nemohla táž opatření posloužit správně proti Leninovi. Chybou Kerenského bylo, že chtěl bránit zranitelná místa moderního města, jeho banky, nádraží, telefonní a telegrafní centrály, ciceronskými metodami, kterých bylo použito na obranu Říma, jehož nejcitlivějšími místy bylo forum a subura.*)

V březnu roku 1920 zapomněl Kapp, že jsou v Berlíně kromě říšského sněmu a ministerstev ve Wilhelmstrasse také elektrárny, nádraží, radiotelegrafické anteny a továrny. Komunisté využili jeho omylu a paralysovali berlínský život a donutili ke kapitulaci jeho prozatímní vládu, která se uchopila moci násilnou metodou policejně-vojenskou. V noci dne 2. prosince začal Ludvík Napoleon státní převrat zabráním tiskáren a zvoníc.

Ale v Polsku nikdo nedbá vlastních zkušeností; natož zkušeností svých bližních. Poláci se domnívají, že jsou objeviteli činů, kterými se hemží jejich dějiny. Nevěří, že nějaká událost jejich národního života by mohla míti obdobu také v životě jiných národů; u nich k ní dochází po prvé; nikde jinde nebyla konstatována.

---

*) Špinavá čtvrt římské chudiny.

Preventivní opatření vlády Witosovy se omezovala na obvyklá opatření policejní. Mosty přes Vislu, železniční i Pražský, byly na obou koncích střeženy toliko čtyřmi vojáky. Elektrárna nebyla vůbec hlídána. Nenalezli jsme tam nejmenší hlídky ani ochrany. Ředitel nám oznámil, že mu před několika hodinami telefonovalo městské vojenské velitelství, že je sám osobně odpovědný za jakékoli porouchání strojů a přerušování proudu. V citadele, která je vedle Nalewek, zcela na varšavské periferii, byl veliký počet hulánů a koní; mohli jsme vstoupit a odejít a stráž si ani nepřáli shlédnout naše průvodky. Poznávám, že v tvrzi bylo též skladiště zbraní a prachárna. Nelze popsati zmatek na nádraží, kde hloučky uprchlíků útočily na vlak. Hlučící dav se tísnil na nábřežích i na ulicích, tu a tam ležely na zemi skupiny opilých vojáků v hlubokém spánku. „Somno vinoque sepulti,“ poznamenal kapitán Rollin, který uměl latinsky. Bylo by postačilo deset mužů, ozbrojených ručními granáty.

Sídlo hlavního stanu armády na hlavním varšavském náměstí, ve stínu ruského kostela, dneska zpustošeného, bylo střeženo čtyřmi obvyklými hlídkami. Přicházeli, odcházeli důstojníci a poslové, zaprášení od hlavy k patě, a shlukovali se u dveří a ve vestibulu budovy. Využili jsme nepořádku a vystoupili po schodišti; proběhli jsme chodbou, prošli sálem vyčalouněným topografickými mapami, seděl v něm v koutě u stolu důstojník, který nás znuděně pozdravil. Když jsme proběhli jinou chodbou, vstoupili jsme do jakési předsíně, kde u polootevřených dveří stálo několik šedě zaprášených důstojníků; sestoupili jsme opět do vestibulu. Vycházeli jsme na náměstí před očima dvou hlídek a kapitán se na mne usmál. U hlavní pošty stála polní hlídka pod velením jistého poručíka. Tento důstojník nám sdělil, že jeho úkolem je zabránití davu,

aby nevníkl na poštu. Poznamenal jsem, že hlídka vojáků tak pěkně rozestavená u vchodu do budovy by jistě velmi snadno rozehnala vzbouřený dav, ale, že by vůbec nestačila na obranu budovy proti útoku deseti odhodlaných mužů. Poručík se usmál a ukázal na obecnstvo, které klidně vcházelo a vycházelo, odpověděv, že těch deset mužů mohlo již klidně vejít do budovy nebo se tam vloudilo právě před našima očima. „Jsem zde proto, abych odrazil útok davu a nikoliv, abych zabránil přepadení.“

Skupiny vojáků stály před ministerstvy a pozorovaly zvědavě chodce a příchozí, ať již úředníky nebo obecnstvo. Sněm byl obklopen četníky a hulány na koních; poslanci vstupovali a odcházeli, rozmlouvajíce šeptem ve dvojicích. V atriu jsme se setkali s otylým maršálem sněmu, Trompczynským, který byl právě velmi zaměstnán a roztržitě nás pozdravil. Okolo něho stála skupinka čekajících a chladných poslanců poznaňských. Trompczynský byl pravičák a Poznaňan. Byl veřejný odpůrce politiky Pilsudského a mluvilo se tehdy velmi mnoho o tom, že se potají chystá svrhnouti Witosovu vládu. Téhož večera pravil maršál sněmu v loveckém kroužku Cavendishi Bentinkovi, tajemníku anglického vyslanectví: „Pilsudský neumí bránit Polsko a Witos neumí bránit republiku.“ Republikou rozuměl Trompczynský sněm. Jako všichni tlouštíci, necítil se Trompczynský dostatečně chráněn.

Celý den jsme chodili městem křížem krážem a zašli jsme až na kraj předměstí co nejvzdálenějších. Když jsme šli okolo desáté hodiny večerní mimo hotel Savoy, zavolal někdo na kapitána Rollina jeho jménem. Generál Bulak Balachowič nám dával znamení, abychom vešli. Byl přívržencem Pilsudského, ale přívržencem v tom smyslu, který se dává tomuto

slovu v Rusku a v Polsku. Ruský generál Balachowič velel pověstným černým kozákům, kteří bojovali za Polsko proti rudým kozákům Buděnného.

Bulak Balachowič, generál s hlavou lupiče, obeznalý ve všech lstech stranických šarvátek, chlapík odvážný a bez skrupulí, byl velkým trumfem ve hře Pilsudského, který ho užíval stejně jako hejtmana Petljury, aby udržoval na Bělorusi a v Ukrajině vzpou-ru proti bolševikům a Denikinovi. Zřídil hlavní stan v hotelu Savoy, kde se občas objevil, aby mezi dvěma potyčkami dohlédl na politickou situaci. Vládní krise by měla i pro něho následky; buď výhodné nebo nepříznivé. Nespouštěl proto s očí vnitřní situace, které si všímal více než pohybů Buděnného kozáků. Poláci mu nedůvěřovali; a sám Pilsudský ho užíval jen velmi opatrně jako nebezpečného spojence.

Balachowič se dal ihned do řeči o situaci a nezapí-ral, že jediný státní převrat, vykonaný pravými strana-mi, může zachránit Varšavu od nepřítele a Polsko od zkázy. „Witos naprosto nemůže vzdorovat událostem, ani chrániti zadní voje Pilsudského armády. Néroz-hodne-li se nikdo k tomu, aby se zmocnil státu a uči-nil konec všem zlořádům, aby organisoval odpor a obranu civilistů proti nebezpečí, které se valí na re-publiku, dožijeme se za den či za dva komunistického státního převratu.“ Kapitán Rollin se domníval, že je příliš pozdě na předběhnutí komunistů, a že pravé strany nemají schopných mužů, kteří by na sebe vzali tak velkou odpovědnost.

Za podmínek, v kterých bylo Polsko, nezdála se Ba-lachowičovi odpovědnost za státní převrat tak vážná jako Rollinovi, neboť šlo o zachránění republiky. Po-kud jde o nesnáze podniku, mohl se státu zmocnit kde-jaký obejda. „Ale Haller je na frontě,“ dodal Bala-chowič, „Sapieha nemá vážných přátel a Trompczyn-

ský má strach.“ Poznamenal jsem nyní, že levým stranám se podobně nedostává mužů, kteří by uměli ovládnout situaci; co bránilo komunistům, že se ještě nepokusili o státní převrat? „Máte pravdu,“ souhlasil Balachowič; „nebyl bych tak dlouho čekal, kdybych byl na jejich místě. Kdybych nebyl Rus a kdybych nebyl cizinec v této zemi, která mi poskytuje pohostinství a za kterou bojuji, provedl bych ten státní převrat sám.“ Rollin se usmál. „Kdybyste byl Polák,“ pravil, „neučinil byste také ničeho. V Polsku je vždycky na všecko brzy, ač není-li už pozdě.“

Balachowič by byl opravdu dovedl svrhnouti Witose za několik hodin. Tisíc jeho kozáků by bylo postačilo k tomu, aby zabral náhle nervová centra města a zřídil za nějaký čas pořádek. Ale co potom? Balachowič a jeho lidé byli Rusové a dokonce kozáci. Převrat by se byl podařil bez vážnějších nesnází, ale pozdější nesnáze by se nedaly zmoci. Jakmile by se byl Balachowič zmocnil vlády, byl by ji musil postoupit bez prodlení pravičákům, neboť žádný Polák by nepřijal vládu kozáka. Jediné komunisté by byli vytěžili z této situace. „Bylo by to rozhodně dobré ponaučení pro pravičáky,“ pravil na konec Balachowič.

Onoho večera jsme se setkali v loveckém kroužku kromě se Sapiehou a s Trompczyňským také s několika nejvýznačnějšími opozičníky ze šlechtických a velkozemanských vrstev, které byly proti Pilsudskému a Witosovi. Kromě hraběte Obendorffa, německého ministra, anglického generála Carton de Wiarta a tajemníka francouzského vyslanectví, nebylo tam cizích diplomatů. Zdálo se, že jsou všichni klidní kromě prince Sapiehy a hraběte Obendorffa. Sapieha, jako by neposlouchal všechny ty výroky, které padaly kolem něho, nakláněl se občas ke generálu Carton Wiartovi, který rozmlouval s hrabětem Potockým o vojenské

situaci, aby s ním vyměnil několik slov. Bolševické vojsko postoupilo prý během dne značně do radziminského úseku. Tato vesnice byla vzdálena dvacet kilometrů od Varšavy.

„Budeme se bít až do posledního dechu,“ pravil hrabě Potocký.

„Chcete říci až do zítřka,“ odpověděl s úsměvem anglický generál.

Hrabě Potocký přijel teprve před několika dny z Paříže, ale zamýšlel se tam co nejrychleji vrátit, jakmile se opět štěstěna usměje na Polsko. „Vy jste všichni,“ pravil generál Carton de Wiart, „jako váš proslulý Dombrovský, který velel polským legiím v Itálii za doby Napoleonovy: Jsem vždycky hotov umřít za svou vlast, říkal Dombrovský, ale žít ne.“

Takoví lidé to byli, takové výroky. Z dálky zaznívalo dunění děl. Ráno před odchodem prosil nás ministr Tommasini, abychom na něho čekali v Loveckém kroužku. Bylo již pozdě; chtěl jsem odejít, když tu italský ministr vstoupil. Naše úsudky o neopatrnosti Witosovy vlády nebyly pro něho novinkou. Sám Witos se mu před několika hodinami přiznal, že již není pánem situace.

Tommasini byl však stejně přesvědčen, že mezi odpůrci Pilsudského a Witose není jediného schopného muže, který by se mohl zmocnit státu. Jediný podezřelý živel, který vzbuzoval nepokoj, byli komunisté. Ale bázeň, aby si nepokazili situaci neopatrností, bránila jim, aby podnikli dobrodružství, ne-li nebezpečné, tedy alespoň neužitečné. Bylo jasno, že pokládají partii za vyhranou a že klidně očekávají příchod Trockého. „I monsignor Ratti,“ dodal ministr obraceje se ke mně, „se rozhodl neodchýliti se od úmyslu, v kterém se již od počátku naprosto shodujeme. Papežský nun-

cius a já zůstaneme ve Varšavě až do konce, ať se přihodí cokoli.“ — „Jaká to bude škoda,“ poznamenal za okamžik kapitán Rollin s ironickým náznakem, „jaká škoda, nepřihodí-li se nic!“

Nazítří večer po zprávě, že se bolševická armáda zmocnila městečka Radziminu a zaútočila na varšavský most, opustil diplomatický sbor spěšně hlavní město a uchýlil se do Poznaně. Ve Varšavě zůstal toliko papežský nuncius, italský ministr a vyslanečtí zástupci Spojených států a Dánska.

Celou noc bylo město vydáno na pospas teroru. Příští den — bylo to 15. srpna, na den svaté Panny Marie — defiloval celý národ v procesích za sochou Panenky, modle se nahlas za vysvobození Polska z přepadení. Ve chvíli, kdy se zdálo, že je všechno ztraceno, kdy nesmírný průvod zpíval žalmy a očekával, že se každou chvíli objeví kozácká přední hlídka, rozšířila se bleskem zpráva o prvních vítězstvích generála Weyganda. Armáda Trockého se dala na celé bitevní linii na ústup.

Trockému chyběl nezbytný spojenec: Catilina.

IV

KAPP NEBOLI MARS PROTI MARXOVI

„Spoléhali jsme na polskou revoluci a k revoluci nedošlo,“ prohlásil Lenin Kláře Zetkinové na podzim roku 1920. Jak ospravedlní polské katilince ti, kdož se, jako sir Horác Rumbold, domnívají, že státním převratům je nepořádek nejnezbytnější ze všech příznivých podmínek? Armáda Trockého před branami Varšavy, hrozná slabost Witosovy vlády, povstalecký duch zástupců, to vše nebyly příznivé okolnosti pro revoluční pokus? „Kdejaký obejda by se mohl zmocnit vlády,“ pravil generál Balachowič. A roku 1920 bylo nejen v Polsku, nýbrž i v celé Evropě spousta těchto obejdů. Jak se to tedy stalo, že se varšavští komunisté nepokusili za tak příznivých okolností o státní převrat?

Jedině Radek si nedělal ilusí, že by mohla v Polsku vypuknout revoluce. Sám Lenin se s tím svěřil Kláře Zetkinové. Radek znal nemohoucnost polských katilinců a tvrdil, že v Polsku by měla být vytvořena umělá revoluce ze zahraničí. Víme, že Radek si nedělal ilusí ani o jiných zemích. Postup událostí, ke kterým došlo v Polsku v létě roku 1920, nedokazuje toliko neschopnost polských, nýbrž i všech evropských katilinců.

Pozoruje-li někdo bez předsudku evropskou situaci v letech 1919 a 1920, nemůže se zdržet otázky, jakým

zázrakem se uzdravila Evropa z tak vážné revoluční krise. Skoro ve všech zemích se ukázalo, že liberální měšťák neumí hájit stát. Jeho obranná metoda byla a jest dosud prostým používáním policejních systémů, jak to činily od věků všechny absolutistické a liberální vlády. Ale neschopnost buržoasie v obraně státu byla vyrovnána neschopností revolučních stran, které ne-uměly užít moderní ofensivní taktiky proti zastaralé defenzivní metodě vlád, které nevěděly, že proti policejním opatřením lze užít nové revoluční techniky.

Pozorujeme s údivem, že v letech 1919 a 1920 za nejtěžšího období revoluční evropské krise ani praví ani leví katilinci neuměli využít zkušenosti a poučení z ruské revoluce. Chyběla jim znalost metody, taktiky a techniky moderního státního převratu, jehož první klasický příklad dal Trocký. Jejich ponětí o státním převratu bylo zastaralé a zavádělo je osudově na půdu vyhlédnutou protivníkem a k systémům a prostředkům, jimž mohou i slabé a neopatrné vlády čeliti úspěšně systémy a prostředky klasické obrany státu.

Evropa byla zralá pro revoluce, ale revoluční strany dokázaly, že nedovedou využít ani příznivých okolností ani zkušeností Trockého. Úspěch bolševického říjnového povstání byl v jejich očích ospravedlněn toliko výjimečnými ruskými podmínkami a omyly Kerenského. Nevšimli si, že skoro ve všech evropských zemích měli moc sami takoví Kerenští; nepochopili, že Trocký se vůbec nespoléhal v pojetí a vykonání státního převratu na výjimečné ruské podmínky; Trockého novota v revoluční taktice byla naprostá nezávislost na všeobecné situaci země. Jediné omyly Kerenského měly vliv na pojetí o provedení státního převratu bolševického. Taktika Trockého by se nebyla změnila, kdyby i ruská situace byla jiná.

Omyly Kerenského byly však a jsou podnes charak-

teristické pro veškerou liberální evropskou buržoasii. Nesmírná byla slabost vlád; neboť otázka jejich existence byla toliko policejním problémem. Ale liberální vlády měly štěstí, že i katilinci považovali revoluci za policejní otázku.

*

Kappův státní převrat je poučením pro ty, kdož považují revoluční taktiku za problém politický a nikoli za problém technický.

V noci ze dne 12. března 1920 poslalo několik divisi baltského vojska, které se shromáždily u Berlína pod velením generála Lüttwitze, ultimatum Bauerově vládě. Vyhrožovaly, že zaberou hlavní město, neschválí-li vláda moc Kappovi. Ačkoliv se Kapp vychloubal, že provede parlamentní převrat a že je Sieyèsem Lüttwitzovým, vypadal jeho revoluční pokus hned od počátku jako čistě vojenský státní převrat jak v koncepci tak v provedení. Bauer odmítl tento příkaz a učinil policejní opatření na obranu státu a zabezpečení veřejného pořádku. V takovém případě se vždycky stává, že vláda proti vojenské koncepci staví koncepci policejní; obě jsou si podobny a proto vojenské povstání pozbývá revoluční povahy. Policie chrání stát, jako by to bylo město; vojáci útočí na stát, jako by to byla pevnost.

Policejní opatření Bauerova záležela v tom, že Bauer dal zabarikádovat náměstí a hlavní ulice a zabraňoval veřejné budovy. Lüttwitz pak počal státní převrat tím, že nahradil policejní oddíly vlastním mužstvem, které umístil u vchodů do náměstí, před Reichstagem a ministerstvy ve Wilhelmstrasse. Za několik hodin po svém vpádu do Berlína byl Lüttwitz pánem situace. Zmocnil se města bez krveprolití, jako by vystřídal hlídky. Ale jako byl Lüttwitz voják, byl Kapp bývalý generální ředitel zemědělského hypotekárního ústavu,

vysoký hodnostář, byrokrat. Nový kancléř Kapp byl přesvědčen, že zabrání ministerstev postačí k zajištění normálního chodu státního stroje i k uzákonění revoluční vlády. Kdežto Lüttwitz se domníval, že ke všemu stačí, když nahradí policii vlastními vojáky.

Bauer byl průměrný člověk, ale se zdravým rozumem. Znaje dobře generály a vysoké říšské úředníky, pochopil hned s počátku, že by bylo zbytečné a nebezpečné, kdyby se bránil Lüttwitzovu státnímu převratu ozbrojenou mocí. Zabrání Berlína baltským vojskem se nedalo odvrátit. Policie by neuměla bojovat s otužilými vojáky. Policie je velmi dobrá zbraň proti spiklencům a davům; ale není k ničemu, má-li bojovat s vojenskými vysloužilci. Jakmile se objevily ocelové přílby, připojil se k povstalcům celý policejní oddíl, který zatarasoval vstup do Wilhelmstrasse. Sám Noske, člověk energický a přívrženec krajního odporu, se rozhodl, jakmile došly první zprávy o odpadlících, že se přizpůsobí chování Bauerovu i ostatních ministrů. Slabou stránkou revoluční vlády, uvažoval správně Bauer, bude státní stroj. Ten, komu by se podařilo zastavit tento stroj nebo prostě ochromiti jeho činnost, proklál by srdce vládě Kappově. Aby byl porušen státní život, musel být paralysován život veřejný.

Bauer se choval jako buržoasní žáček ze školy Marxovy. Jenom on, měšťáček ze středních vrstev, pořádný člověk, který nasákl poněkud socialistickými myšlenkami, a který si zvykl posuzovat nejrozličnější lidi a činy podle svého smýšlení, vychování a zájmů s objetivností a skepticismem státního úředníka, jedině on mohl míti odvážný nápad, rozrušiti náhle a hluboce veřejný život a zabrániti tak Kappovi, aby si nezajistil moc využitím ustaveného řádu.

Bauerova vláda před útekem do Drážďan se obrátila k vůdcům proletariátu s výzvou, aby ponoukli

dělníky ke generální stávce. Rozhodnutí toto vytvořilo pro Kappa zatrapenou situaci. Ofensivní nástup sil, které zůstaly věrné legální Bauerově vládě, by nebyl Kappovi tak nebezpečný, jako generální stávka, poněvadž Lüttwitzovo vojsko by je bylo snadno porazilo na hlavu. Ale jak lze přinutit nesmírné dělnické zástupy k tomu, aby se opět chopily práce? Zbraněmi jistě ne. Téhož večera (13. března) se cítil Kapp, který byl v poledne přesvědčen, že je pánem situace, pojednou zajatcem neočekávaného nepřítele. Za několik hodin byl berlínský život ochromen. Stávka se rozšířila celým Pruskem. Hlavní město bylo ponořeno do tmy; ulice centra byly zcela pusté; v dělnických čtvrtích vládlo naprosté ticho. Paralysovala veřejné služby. I ošetřovatelky odešly z nemocnic. Obchodní styk Berlína s Pruskem a ostatním Německem byl přerušen od prvních hodin odpoledních; po několika hodinách začal Berlín hladovět. Proletariát neučinil jediného násilného nebo buřičského kroku. Dělníci odešli z továren co nejklidněji. Dokonalý nepořádek.

V noci na 14. březen se zdálo, že Berlín hluboce spí. Ale v hotelu Adlon, sídle spojeneckých misí, byli všichni vzhůru až do svítání, očekávající vážné události. Ráno bylo hlavní město bez chleba, vody a novin, ale klidné. Obchody v chudých čtvrtích byly pusté; vznikala nedostatek potravin pro přerušování železničního spojení. A stávka se rozlézala jako olejová skvrna do všech úřadů, veřejných i soukromých. Telefonisté a telegrafisté nepřišli do úřadu. Banky, obchody a kavárny zůstaly zavřeny. Také mnoho státních úředníků i v ministerstvech nechtělo uznati revoluční vlády. Bauer předvídal tuto náказu.

Nemoha zmocni pasivní odpor pracujících, uchýlil se Kapp o pomoc k technikům a věrným úředníkům, aby se pokusili roztočiti nejjemnější kolečka veřejných

služeb; ale bylo již tuze pozdě. Paralyza zachvátila již i státní stroj.

Dělnické obyvatelstvo předměstí se nechovalo již příliš klidně. Všude byly menší známky netrpělivosti, znepokojení a vzpoury. Zprávy docházející z rozličných jižních států přiváděly Kappa před alternativu, buď že ustoupí Německu, které obléhalo Berlín, nebo ustoupí Berlínu, který věznil nezákonnou vládu. Měl tedy vrátit moc Bauerovi, nebo ji svěřiti dělnickým radám, které byly již pány předměstí. Jeho státní převrat mu vynesl jenom říšský sněm a ministerstva. Jeho situace se hodinu od hodiny zhoršovala: nedávala revoluční vládě ani prostředí ani příležitosti k politické hře. Zdálo se, že je nemožné pokusiti se o dohodu s levicí nebo s pravicí. Násilný čin by byl měl nedozírné následky. Několik pokusů Lüttwitzova vojska donutiti dělníky k tomu, aby se dali opět do práce, skončilo zbytečným krveprolitím. Tu a tam spatřils na asfaltu první mrtvé. Byl to osudný omyl revoluční vlády, že zapomněla zabrati elektrárny a nádraží.

Tato první krev ulpěla na kolečkách státního stroje jako nesmazatelná rez. Zatčení několika vysokých úředníků zahraničního ministerstva navečer třetího dne nové vlády ukázalo, kterak zmatek nahlodil i byrokracii. Dne 15. března prohlásil Bauer ve Stuttgartě, kam bylo svoláno Národní shromáždění, podávaje prezidentovi Ebertovi zprávu o krvavých případech v Berlíně: „Omyl Kappův je, že rozpoutal nepořádek.“

*

Pánem situace byl Bauer, ten průměrný človíček a spořádaný muž, který jediný rázem pochopil, že rozhodnou zbraní proti revolučnímu pokusu Kappovu je nepořádek. Pravý konservativec, nasáklý autoritářskou zásadou, liberál uctívající zákonnost a demokrat věrný parlamentnímu pojímání politického boje, by se nebyl

nikdy odvážil ponoukati proletářské zástupy k nezákonnému zákroku a nikdy by nebyl svěřil obranu státu generální stávce.

Macchiavellův kníže by se nebyl nikdy odvážil volati k lidu o pomoc proti přepadení, proti palácovému spiknutí. Macchiavellův kníže byl však ještě větší konservativce než viktoriánský přívrženec Toryů, třebaže stát nebyl ani částí jeho mravních předsudků ani jeho politické výchovy. Ale poučil se příklady, kterými dějiny oplývají. Příklady asijských a řeckých tyranů a italských samovlád z doby renesanční. V tradici konservativních a liberálních vlád evropských naopak idea státu vylučovala jakýkoli obrat k nezákonné činnosti proletářských mas, ať bylo spiklenecké nebezpečí jakékoli. Později byly kladeny v Německu otázky, jak by se byl zachoval Stresemann, kdyby se byl octl v situaci Bauerově. Buďme přesvědčeni, že by korektní Stresemann byl považoval Bauerovu výzvu k berlínskému proletariátu za velmi neslušnou.

Dejme tedy tomu, že marxistická výchova vedla Bauera k tomu, aby si nelámal hlavu výběrem prostředků. Muži odchovanému Marxovou školou nemohl býti cizím nápad, použití generální stávky za legální nástroj demokratické vlády na obranu státu proti militaristickému a komunistickému státnímu převratu. Bauer první použil hlavních marxistických zásad na obranu buržoasního státu. Jeho příklad je velmi závažný v dějinách soudobých revolucí.

Dne 17. března, když Kapp prohlásil, že opouští moc, poněvadž „německá situace je velmi vážná a vyžaduje jednotné fronty všech stran a všech občanů proti nebezpečí komunistické revoluce“, proměnila se důvěra německého národa v Bauera, upevněná za těchto pěti dnů nezákonné vlády, v nepokoj a strach. Socialistická strana ztratila vedení generální stávky; oprav-

doví páni situace byli komunisté. Na několika berlínských předměstích byla prohlášena rudá republika. Všude v celém Německu se tvořily dělnické rady. V Sasku a Poruří byla generální stávka předebrou vzpoury. Reichswehr se tu utkávala se skutečnou komunistickou armádou, ozbrojenou kulomety a děly. Co si počne Bauer? Generální stávka svrhla Kappa a občanská válka má snad odstraniti Bauera?

Marxistická výchova se ukázala slabou stánkou před nutností potlačovati dělnickou vzpouru násilím. „Povstání je umění,“ tvrdil Karel Marx. Ale je to umění vítězného útoku na státní moc a nikoli umění její obrany. Cílem revoluční strategie Marxovy je dobytí státu; její pomůckou je třídní boj. Lenin musel zpřevrátit několik základních principů marxismu, aby mohl zůstat u moci. Tohle má jistě na mysli Zinověv, když píše: „Nyní je skutečný Marx nemožný bez Lenina.“ Generální stávka byla pro Bauera zbraní na obranu říše proti Kappovi; k obraně říše proti proletářskému povstání bylo potřebí Reichswehru. Lüttwitzovo vojsko, které se objevilo nemožným před generální stávkou, by se bylo snadno vypořádalo s komunistickou vzpourou; ale Kapp se vzdal moci právě ve chvíli, kdy mu dával proletariát příležitost utkati se s ním v boji na jeho nejjistější půdě. Nelze pochopit a ospravedlniti takové chyby u reakcionáře, jakým je Kapp. U marxisty Bauera lze však ospravedlniti jeho omyl, že nepochopil v této chvíli význam Reichswehru jako jediné účinné zbraně proti proletářskému povstání. Po marných pokusech o dohodu s náčelníky komunistické revolty, svěřil Bauer moc Müllerovi. Smutný konec pro muže tak odvážlivého, počestného a průměrného.

Liberalní i katilinská Evropa se měla ještě mnohemu učit od Lenina a Bauera.

V

BONAPARTE ANEBO PRVNÍ MODERNÍ STÁTNÍ PŘEVRAŤ

Co by se bylo událo 18. brumaira, kdyby proti Bonapartovi byl stál takový Bauer? Srovnání Bonaparta s počestným říšským kancléřem nabádá k jistým úvahám. Bauer nemá zajisté ničeho z Plutarchových hrdinů. Je to dobrý Němec ze středních vrstev, a marxistická výchova v něm udusila jakýkoli sentimentalismus. Zdroje jeho průměrnosti jsou nevyčerpatelné. Jaký smutný osud pro člověka s tak všedními ctnostmi, že se potkal s Kappem, hrdinou tak všedním a nešťastným! Bauer je sok, kterého zasluhoval Bonaparte; Bauera bylo potřeba 18. brumaira proti vítězi u Arcole. Bonaparte měl konec konců soupeře, který ho nebyl hoden.

Ale Bauer je moderní člověk — řekne se nám — Němec z Versailles a z Výmaru, Evropan naší doby, a Bonaparte byl Evropan 18. věku, Francouz, kterému bylo roku 1789 dvacet let. Jak tedy odhadnout, co by byl učinil Bauer 18. brumaira, aby zabránil státnímu převratu? Bonaparte nebyl Kapp a pařížská situace roku 1799 se nesmírně lišila od situace berlínské roku 1920. Bauer by nebyl mohl použít proti Bonapartovi taktiky generální stávky. Při tehdejší sociální a tech-

nické organizaci chyběly nezbytné podmínky k tomu, aby mohla stávka zabránit státnímu převratu. Otázka, jaká by byla Bauerova taktika 18. brumaira a jaký by byl býval poměr Bonaparta k říšskému kancléři je mnohem zajímavější, než by se zdálo.

Bonaparte není toliko Francouz 18. věku, nýbrž zejména moderní člověk, zajisté mnohem modernější nežli Kapp. Poměr jeho a Bauerova smýšlení je takový, jako poměr mezi zákonností, jak ji pojímá Primo de Rivera nebo Pilsudský, to jest kterýkoliv moderní generál, který se chystá zmocnit se vlády, a zákonností, a jak ji pojímá některý maloburžoasní ministr naší doby, který se chystá bránit stát všemi prostředky. Aby se podobný poměr nezdál libovolný, musíme uvážit, že protiklad klasické koncepce útoku na státní moc proti koncepci moderní se po prvé odhaluje u Bonaparta, a že 18. brumaire je první státní převrat, kde se vyskytují otázky moderní revoluční taktiky. Bonapartovy omyly, svéhlavost a průtahy jsou příznačné pro muže 18. věku, který musí rozřešit nové a jemné problémy, objevující se po prvé pod onou formou a za neobvyklých okolností, totiž problémy, týkající se komplexní povahy moderního státu. Nejvážnější jeho omyl byl ten, že založil plán 18. brumaira na účtě k zákonu a na mechanismu parlamentního postupu. Tento omyl však v Bonapartovi probudil tak jemné chápání řady aktuálních státních problémů a takový rozumový neklid z nebezpečí, které se skrývá v mnohosti a křehkosti vztahu občana k státu, že ho lze směle prohlásit za naprosto moderního člověka, za Evropana naší doby. Odmyslíme-li si omyly v osnově a provedení, zůstává 18. brumaire vzorem parlamentního státního převratu. Jeho aktuální povaha záleží hlavně v tom, že každý státní převrat parlamentní v moderní Evropě se udál

s týmiž chybami v osnově i provedení. A to nás přivádí k Bauerovi, Primo de Riverovi a Pilsudskému.

*

V lombardské nížině se připravoval Bonaparte k zmocnění se vlády, studuje u klasiků příklad Sullův, Catilinův a Caesarův. Slavné, leč zbytečné příklady. Catilinovo spiknutí nemohlo Bonaparta zvláště zajímati. Catilina je vlastně nepodařený hrdina, povstalecký politik příliš starostlivý a nedosti odvážný. Ale jaký neobyčejný policejní prefekt je tenhle Cicero! Jak obratně si počíná, aby polapil do sítě Catilinu a jeho spoluvinníky! Jak cynicky a ukrutně řeční proti spiklencům! Dneska by se to nazvalo tiskovou kampaní! Jak umí využití odpůrcových chyb, všech překážek v postupu, všech úkladů, vší zbabělosti a ctižádostivosti, všech nízkých pudů šlechty i plebejců! Bonaparte však rozhlásil ochotně své velké opovržení k policejním metodám. V jeho očích byl ubohý Catilina toliko neopatrný povstalec, slabošský paličák, prodchnutý dobrým odhodláním a špatnými úmysly, revolucionář, který se věčně nemohl rozhodnout o vhodné chvíli, místě a prostředcích, neschopný sestoupiti do ulic v pravý okamžik, komunard váhající mezi barikádou a spiknutím, mařící drahocenný čas posloucháním Ciceronových *quousque tandem* a organisováním volební kampaně proti národnímu bloku, jakýsi pomlouvačný Hamlet, oběť intrikánského a slavného advokáta a policejních léček. Ale jak neužitečný a zároveň nezbytný je tenhle Cicero! Dalo by se o něm říci totéž, co říkával Voltaire o jesuitech: „aby byli jesuité užiteční, jest nutno jim zabránit, aby byli nepostradatelní“. Přesto, že Bonaparte pohrdá policejními metodami, přesto, že ho odpuzuje organisovaný útok, jako hrubá kasárenská revoluce,

zajímá ho Ciceronova obratnost. Snad bude jednou sám potřebovat podobného muže. Kdož ví? Bůh náhody má dvě tváře jako Janus: tvář Ciceronovu a Catilinovu.

Bonaparte se obává (jako všichni, kdož připravují násilný převrat), aby ho Francouzi neměli za jakéhosi Catilinu, za člověka, který se chápe všeho, co mu umožní realizovati jeho povstalecký plán, za černou duši ponurého spiklence, za ctižádostivého odvážlivce, který je schopen všech výtržností, za zločince odhodlaného k plenění, vraždění a žhářství, za člověka spějícího k vítězství stůj co stůj, i kdyby měl zahynout se svými nepřáteli pod troskami vlasti. Ví, že postava Catilinova nesouhlasí s legendou a pomluvami, kterými je obetkána; ví, že Ciceronovy žaloby nejsou zdůvodněny, že katilinci jsou plodem lži, že po právu je proces proti Catilinovi zločinem, že po pravdě byl tento zločinec a ponurý pletichář toliko průměrným politikem, člověkem neobratným v taktickém výkonu a tápavým umíněncem, kterého policie snadno odstranila za pomoci několika špiónů a pobuřovačů. Bonaparte je si dobře vědom toho, že největší chyba Catilinova byla jeho špatná hra, když oznámil veřejnosti, že chystá potají státní převrat, ačkoliv se mu dosud nepodařilo projekt uskutečnit. Kdyby byl měl aspoň odvahu pokusiti se o útok! Nelze říci, že by mu byly chyběly příznivé okolnosti. Vnitřní situace byla taková, že vládě nebylo možno zlomiti revoluční nápor. Není to rozhodně chyba Ciceronova, že několika proslovy a policejními opatřeními zachránil republiku od tak velkého nebezpečí. Catilina vlastně skončil jako patricij slavného jména a odvážný voják, kterým opravdu byl, neboť padl na bitevním poli. Ale Bonaparte se nicméně nemýlí, domnívá-li se, že není nezbytné tropit takový hluk, natolik se vydávat všanc

a uvádět se do neštěstí a na konec utéci v pravé chvíli do hor a skončit smrtí hodnou Římana. Podle jeho úsudku mohl Catilina skončiti lépe.

*

Činy Sullovy a Caesarovy podněcovaly spíše Bonaparta k úvahám o vlastním osudu. Byly bližší jeho genu i duchu jeho doby. Ale myšlenka, která ho povede v přípravách k vykonání státního převratu 18. brumaira, v něm dosud neuzrála. Zdá se mu, že umění státního převratu je v podstatě vojenské. Válečná strategie a taktika použitá v politickém boji, umění pohybovati armádou na půdě civilního soupeřství.

V strategickém pláň Sullově a Caesarově pro dobytí Říma se neodhaluje jejich politická, nýbrž vojenská genialita. Nesnáze při dobývání Říma jsou výhradně vojenské povahy. Jest jim bojovati s armádami a nikoli se shromážděními. Omylem považují se přistání v Brindisiu a přechod Rubiconu za úvodní činy státního převratu. Jsou to činy strategické a nejenom politické. Ať je to Sulla, Caesar, Hannibal nebo Belizar, cílem jejich armád je dobytí města. Je to cíl strategický. Jednají jako velcí vojevůdcové, kterým válka není tajemstvím. U Sully i u Caesara je zřejmé, že vojenský genius velmi převládá nad geniem politickým.

Povšimněte si, že v svých válečných výpravách, které počínají přistáním loďstva v Brindisiu nebo překročením Rubiconu, oba nejednají toliko podle strategické osnovy; že v každém pohybu jejich legií je jistá politická skrývačka. Ale ve válečném umění je vždy spousta skrývaček a odlehlých úmyslů. Každý vojevůdce, Turenne, Karel XII. nebo Foch, je nástrojem politiky státu; jeho strategie se řídí podle politických zájmů státu. Válka má vždycky své politické záměry: je vždycky výrazem státní politiky. V dějinách nenajdeš příklad vojevůdce, který by dělal

l'art pour l'art, válku pro válku. Mezi velkými ani mezi malými vojevůdci nejsou nikdy diletanti, ba ani mezi kondotiery. Výrok Giovanniho Acuta, anglického kondotiera ve službách republiky florentské, že „válku vedeme proto, abychom žili, a nikoli, abychom zemřeli,“ není vrtoch diletanta ani heslo žoldnéře. Vyjadřuje nejvyšší ospravedlnění války a její morálky. Mohl by býti heslem Caesarovým, Bedřichovým, Nelsonovým i Bonapartovým.

Sulla i Caesar měli samo sebou politický cíl, když vedli své armády za dobytím Říma. Ale dejme Caesarovi, co je Caesarovo a Sullovi, co je Sullovo. Nevýkonali státního převratu. Palácové spiknutí se spíše podobá státnímu převratu, nežli proslulé válečné výpravy, kterými se oba velcí vojevůdcové zmocnili republiky. Sulla vedl celý rok armádu z Brindisia do Říma, celého roku potřeboval k tomu, aby skončil revoluční pokus, začatý v Brindisiu. Toť příliš dlouhá doba k státnímu převratu. Ale i válečné umění má svá pravidla a své výjimky; Sulla se řídil výhradně jimi. Pokud jde o pravidla a výjimky politické, řídili se jimi oba diktátoři teprve po svém vjezdu do Říma, a to spíše výjimkami než pravidly, jak je to již povahou a zvykem vojevůdců, když počnou ustavovati nové zákony a nový řád v dobytých městech.

V lombardské nížině v roce 1797, který tak oplývá příležitostmi pro každého generála bez skrupulí a spíše odvážného než ctižádostivého, muselo napadnout Bonapartovi, že příklad Sullův a Caesarův by mu mohl být osudný. Vlastně při srovnání chyby Hochovy, který se dal neopatrně do služeb direktoria, aby se pokusil o státní převrat, s příkladem Sullovým a Caesarovým zdál se mu omyl Hochův nejméně nebezpečný. V prohlášení ze dne 14. července k italským vojákům upozornil Bonaparte Klub de Clichy, že armáda je při-

chystána k přechodu Alp a k pochodu na Paříž, aby chránila ústavu, bránila svobodu, vládu i republikány. V jeho slovech lze spíše tušit myšlenku na Hoche, aby ho nepředběhl netrpělivostí, než skrytou horečku vůle vyrovnati se Caesarovi. Otázkou roku 1797 jest, zachovati si přátelství direktoria a nebýti příliš zjevným jeho odpadlíkem. Po dvou letech v předvečer 18. brumaira bude otázkou, jak zachovat přátelství direktoria a nehlásit se příliš veřejně k jeho četným nepřítelům.

Od roku 1797 vysvítá Napoleonovi již zcela jasně myšlenka, že prostředkem státního převratu musí být armáda, ale, že tato armáda musí poslouchat zákonů a její činnost musí vypadat legálně. Tato záliba v zákonnosti vybavuje Napoleonovi útvar pojetí státního převratu, jež se velmi liší od klasických, slavných a nebezpečných příkladů.

Mezi nesčetnými osobnostmi 18. brumaira jest Bonaparte nejméně na svém místě. Od svého návratu z Egypta se stále znepokojuje a vydává na pospas obdivu, nenávisti, směšnosti a podezření; stále se zbytečně kompromituje. Jeho neobratností se počíná zabývat Sieyès a Talleyrand. Co zamýšlí Bonaparte? Ať nechá jednat ostatní! Sieyès a Lucien Bonaparte se zabývají vším a starají se o vše: záležitost je urovnána do nejmenších podrobností. Nedůtlivý a úzkostlivý Sieyès se domnívá, že státní převrat nelze improvizovat za den; netrpělivost Bonapartova je prý nesmírně nebezpečná (a jeho záliba v rétorství, dodává Talleyrand). Nejde již o Caesara ani o Cromwella, jde prostě o Bonaparta. Chceme-li, aby bylo zachováno zdání legálnosti, chceme-li, aby státní převrat nevypadal jako policejné organisované spiknutí ani jako kasárenská revoluce, nýbrž jako parlamentní revoluce za účastenství Rady starších a pěti set, vedená jemným a křivo-

lakým postupem, nesmí Bonaparte setrvati v jistém chování. Vítězný generál, který se chystá zmocnit se vlády, nesmí slídit po potlesku ani mařiti čas pletichami. Sieyès všecko předvídal a všecko organisoval; naučil se též vsedati na kůň pro případ vítězství nebo útěku. Zatím je Lucien Bonaparte zvolen presidentem rady pěti set a navrhuje jmenování čtyř inspektorů v radě, jejichž spojenectví si zajistil. Od první parlamentní revoluce bývají dveřníci tuze důležití. Inspektoři v síni rady starších jsou podřízeni Sieyèsovi. K tomu, aby bylo omluveno svolání rady mimo Paříž, v Saint-Cloud, je potřebí záminky; nějakého úkladu, jakobínského spiknutí, veřejného nebezpečí. President Sieyès rozhýbá policejní stroj a záminka je tu: policie vysouká odněkud jakobínské spiknutí, které bude oficiálně nebezpečné republice. Rada se může klidně scházet v Saint-Cloud. Všecko souhlasí s vytčeným plánem.

Bonaparte se dal po stopách druhých. Chová se uzavřeněji, jeho diplomacie není již tak naivní, jeho optimism je prozíravější. Přesvědčuje se pomalounku, že se stal *deus ex machina* celé intriky a toto přesvědčení postačí, aby byl naprosto jist, že se všechno bude díti podle jeho vůle. Ostatně druzí ho vedou bludištěm pletich: Sieyès ho vede za ruku. Bonaparte je ještě voják, jenom voják; jeho politický genius se odhalí teprve po 18. brumairu. Všichni tito velcí vojevůdcové, kteří se jmenují Sulla, Caesar nebo Bonaparte jsou za příprav a za provádění státního převratu toliko vojáky; čím více se snaží zůstatí v legálnosti a projeviti loyální úctu k „*res publica*“, tím více se jeví jejich počiny nezákonnými a jejich pohrdání „*res publicou*“ hlubší. Kdykoliv seskočí s koně na politickou půdu, zapomenou sejmouti ostruhy. Lucien Bonaparte, který pozoruje bratra, bdí nad jeho pohyby a

číhá na jeho nejtajnější myšlenky s úsměvem, v kterém je již předzvěst nevraživosti; bude si spíše jist svým bratrem, než sám sebou. Všecko je schystáno. Kdo by uhodl běh událostí, která síla by mohla zabrániti státnímu převratu?

Bonapartův plán se opírá o základní omyl: o úctu k zákonnosti. Sieyès zprvu odporoval činnosti v mezích zákona; musí se tu spoléhat na neočekávané případy, za nichž se daří revoluci. Povinné přechody jsou vždycky nebezpečné. Legální státní převrat se zdál tomuto teoretikovi legálnosti nesmyslným. Ale Bonaparte je pevný; obětuje úctě k zákonitosti i opatrnost. V noci ze 17. brumaira, když ho Sieyès upozorní, že předměstí jsou pobouřena a že by to byla dobrá záminka k zatčení dvacíti poslanců, odmítá Bonaparte nezákonný čin. Přeje si vzpoury parlamentní; zamýšlí zmocnit se civilní vlády bez ilegálnosti a bez násilí. Když mu Fouché nabízí své služby, odpovídá, že nepotřebuje policie. *S a n c t a s i m p l i c i t a s!* Stačí mu jeho vliv, sláva a jméno.

Ale tento bouřlivý generál a válečník se zálibou v rétorice neumí rozvinout své vlohy na legální půdě. Sotvaže stojí před radou starších ráno 18. brumaira, zapomíná na svůj úkol vítězného generála, který chce nabídnout svůj meč představitelům národa. Zapomíná, že v očích rady nesmí vypadat jako nový Caesar, nýbrž jako obránce ústavy ohrožené jakobínskými úklady. Musí být jen generálem pověřeným Radou starších, aby dopravil zákonodárný sbor do Saint-Cloud. Musí opatrně předstírat, že se spokojuje podružnou úlohou v parlamentní komedii, jejíž hlavní postavou jest zákonodárný sbor.

Slova, která pronesl uprostřed družiny důstojníků vyšňořených zlatem a stříbrem, před tímto shromážděním ustrašených maloměšťáků s brejlemi, byla jakoby

vnuknuta Bohem, žárlicím na jeho štěstí. Všechna rétorická usazenina, kterou v něm zanechala nestra-
vitelná četba o činech Alexandrových a Caesarových
mu stoupá ke rtům a váže mu jazyk: „Chceme repu-
bliku na podkladě skutečné svobody, občanské svobody
a národního zastoupení; budeme ji mít, to vám při-
sahám!“ Důstojníci, kterými je obklopen, opakují sbo-
rově přísahu. Rada se dívá na vývoj mlčky a s úžasem.
V tomto usedlém, tatíkovském shromáždění může na-
jednou z čista jasna povstat ledajaký člověk proti Bo-
napartovi ve jménu svobody, republiky a ústavy, řeč-
nických formulek a velkých slov, dunících prázdno-
tou vyteklych sudů, leč stále dosud nebezpečných. Sie-
yès předvídal nebezpečí, a během noci zmizely příčině-
ním dohlížitelů posudky shromáždění o podezřelých
poslancích. Ale Bonaparte se musí míti na pozoru, ze-
jména před nevýznamnými lidičkami, kterými ani Sie-
yès nepohrdá. A tu vstává poslanec Garat a žádá
o slovo: „Nikdo z těchto válečníků se neodvážil na člá-
nek ústavy.“ Bonaparte zbledne a zaraženě se odvrací.
Ale předseda včas zakročí, přeruší Garata a shromáž-
dění povstává s provoláváním slávy republice.

Bonaparte snímá masku za přehlídky před vojskem
seřaděným v tuillerijské zahradě. Po proslulých slo-
vech, která vyřkl nahlas mluvě k Bottotovi, odchází
ze síně rady starších a jeho proslov k vojákům zní jako
výzva a hrozba. Nyní je si jist sám sebou. Ale Fouché
trvá na tom, aby byli zatčeni nejbuřičtější poslanci.
Bonaparte se zpěčuje dáti tento rozkaz: byla by to
zbytečná chyba nyní, když je všecko na dobré cestě.
Ještě několik formalit a dochází k útoku. Jeho opti-
mism se prokazuje v této nebezpečné hře jako neopráv-
něný. Nazítří, 19. brumaira, v Saint-Cloud, když si
i Sieyès všimne chyb, kterých se dopustili, a počne
míti strach, objevuje se Bonaparte stále s takovým

optimismem, s takovou důverou v svou proslulost a s takovým pohrdáním „advokáty“ zákonodárného sboru, že Talleyrand neví, má-li ho považovat za zpodilce nebo nevědomce.

Osnuje svůj plán, založený na zdání legálnosti a na mechanismu parlamentního postupu, nevšiml si Sieyès drobných faktů. Proč nesvolali do Saint-Cloud radu na 18., ale na 19. brumaire? Tato chyba dala nepříteli dvacetčtyři hodiny na promyšlení situace a na organizaci odporu. Proč se nesešla rada starších a parlament ihned v poledne, nýbrž teprve ve dvě hodiny odpoledne? Za dvě hodiny mohli si poslanci sdělit navzájem dojmy, myšlenky a plány a dohodnouti se o společné činnosti proti lstivému a násilnému úkladu. Rada pěti set prohlásila, že jest na vše připravena; pohled na vojáky, kteří ji obklopují se všech stran, ji skličuje. Členové chodí zběsile alejemi a ptají se nahlas: „Proč jsme nezůstali v Paříži? Kdo si vymyslel tu historiku o spiknutí? Jména! Důkazy!“ Sieyès zapomněl poříditi důkazy jakobínského spiknutí; rozhlíží se okolo sebe a pozoruje, že se jedni usmívají, jiní blednou. Tu počíná chápat, že situace není jasná, že všechno záleží na slově nebo na gestu. Eh, kdyby jenom byl poslechl Fouchéa! Ale nyní je příliš pozdě, nutno se podrobit náhodě; nic jiného nezbyvá. Neboť revoluční taktika je taktika neobvyklá.

Ve dvě hodiny je schůze rady starších. Sieyèsův plán se od počátku zvrtačil. Tito měšťáčkové, kteří jsou obyčejně tak pokojní, jsou dneska, jak se zdá, zachvácení posvátným hněvem; na štěstí se nikdo nedovede v tomhle povyku ujmout slova. Ale v Orangerii, kde jsou shromážděni poslanci, propuká bouře invektiv, obžalob a hrozeb, které sklízí hlavně předseda, Lucien Bonaparte. Všecko je v pekle, myslí Sieyès, který bledne a blíží se od dveří tomuto neočekávanému

hluku. Pro strýčka Příhodu čeká ještě na kraji parku kočár, který je pohodlnější a jistější než kůň. Muž tak prozíravý nemohl zapomenouti v přípravách k státnímu převratu na tuto maličkost. Ostatně není jen Sieyèsovi nevolno v těchto salonech v prvním poschodí, kde čeká netrpělivě Bonaparte se svými spřeženci na hlasování. Co si počne Napoleon, neschválí-li rada starších dekret, kterým se rozpouštějí rady, a bude-li jmenovati tři prozatímní konsuly a rozhodne-li o reformě ústavy? Kam sahá v tomto případě revoluční plán, vytčený Sieyèsem do nejmenších podrobností? Sieyès pomýšlel toliko na útěk kočárem.

Až dosud se choval Bonaparte, abychom užili moderního výrazu, liberálně, zabýváje se na povrch starostí, aby bylo zachováno zdání legálnosti a zůstalo se tak na půdě čistě parlamentního postupu. S tohoto hlediska je Bonaparte mistr. Všichni vojáci, kteří se po něm pokusili o dobytí státní občanské moci, zůstali liberály až do poslední chvíle, totiž do té doby, kdy musilo dojít k násilí. Vždycky třeba nedůvěřovat, a zvláště dnes, liberalismu vojáků.

Jakmile Bonaparte zpozoroval, že oposice rady starších a pěti set nadobro znemožnila Sieyèsův plán, rozhodl se vyvolati svou přítomností parlamentní oposici. Jde tu ještě stále o liberalistickou formu (rozumí se samo sebou, že je to vojenský liberalismus), o jakési liberální násilí. Když se objeví Napoleon v síni rady, uklidní se hluk. Ale nanovo zradí rétorika tohoto Caesara, tohoto Cromwella. Jeho řeč, kterou uvítá nejprve uctivé ticho, probouzí pozvolna nesouhlasný šepot. Při jeho slovech „jsem-li zrádce, buďtež všichni Brutové,“ rozlehne se síni několik výbuchů smíchu. Řečník je zmaten, váhá, koktá a znovu praví pronikavým hlasem: „Připomeňte si, že mě na pochodu doprovází bůh války a bůh štěstí.“ Poslanci se bouří a shlukují okolo tribu-

ny. Všichni se smějí. „Generále, nevíte už ani, co mluvíte,“ šeptá Bonapartovi do ucha jeho věrný Bourienne a uchopí ho pod paží. Bonaparte jde s ním; odchází ze síně.

Když vchází brzy poté do Orangerie v doprovodu čtyř granátníků a několika důstojníků, uvítají ho členové rady pěti set zuřivým pokřikem: „Mimo zákon! Pryč s tyranem!“ Vrhnu se na něho, zahrnou ho urážkami a bijí ho. Čtyři granátníci ho chrání od ran, důstojníci se pokoušejí ho zachránit z bouřlivého davu; konečně ho Gardanne uchopí do náruče a vynáší ven. Zbývá jen útěk, myslí Sieyès; nebo násilí, praví Bonaparte svým přívržencům. V síni rady pěti set je odhlasován dekret o Bonapartově vypovězení do vyhnanství. Za několik minut bude tento Caesar, tento Cromwell „mimo zákon“. A bude po všem. Bonaparte však vyskočí na koně a čelem k armádě vykřikne: „Do zbraně!“ Vojáci ho hlučně uvítají, ale ani se nehnu. Toť nejtypičtější výjev těchto dnů. Se ztrhanou tváří se Bonaparte rozhlíží. Hrdina od Arcolu nedovede rozhýbat vlastní armády. Kdyby nebyl přišel v tu chvíli Lucien, bylo po všem veta. Lucien povzbudí vojsko a zmáhá situaci. Murat tasí meč a velí bubnovat k útoku. Vede granátníky proti radě pěti set.

„Generále Bonaparte, to nebylo korektní,“ řekne později Montron, vzpomínaje na bledost tohoto Caesara, tohoto Cromwella. Montron, kterému říká Roederer „Talleyrand na koni,“ bude do smrti přesvědčen, že tento plutarchovský hrdina zakusil v Saint-Cloud chvíli strachu a že nejnepatrnější Francouz, jeden z těch „advokátů“ zákonodárského sboru, takové ledažaké člověčisko, mohlo bez nebezpečí smést Bonapartův osud jediným gestem nebo slovíčkem a zachránit republiku.

*

Jistý historik pravil: „Nikdy nebyl tak špatně zosnován státní převrat a špatněji veden.“ Plán 18. brumaira by byl bezpochyby ztroskotal, jsa vybudován na úctě k zákonnosti a mechanismu parlamentního postupu, kdyby uměla rada starších a pěti set využít Sieyèsova bludu. Ofensivní taktika, která se opírá o zdlouhavost parlamentního postupu, může skončit leda nezdarem. Kdyby nebyla rada donutila Bonaparta k nezbytnému útoku a opuštění legální půdy, byl by se státní převrat parlamentním postupem nezdařil. Ofensivní taktika rady měla záležet v získání času a protahování lhůt. Odpoledne, dne 19. brumaira v Saint-Cloud pochopil Sieyès konečně svůj omyl. Čas pracoval pro zákonodárný sbor. Na které půdě manévroval Bonaparte? Na půdě průtahů a pozvolných postupů. Co je silou zákonodárného sboru? Parlamentní řízení. Co je silou parlamentního řízení? Zdlouhavost. Ještě o dvě hodiny později a schůze rady by byla odložena na zítřek. Státní převrat se již zpozdil o dvacetčtyři hodiny a nyní by měl nové zpoždění. Nazítří, 20. brumaira, při zahájení schůzí zákonodárného sboru bude situace Bonapartova zcela jiná.

Sieyès se s tím v duchu vypořádal. V jeho revolučním plánu byla rada prostředkem státního převratu. Bonaparte se nemohl tomu vyhnouti; rada mu byla nezbytná. Musilo se jednak rychle, znemožnit nové zasedání, zažehnat nebezpečí otevřeného boje zákonodárného sboru s Bonapartem, konstituce se státním převratem; ale jak? Podle Sieyèsova plánu a Bonapartovy logiky nesmělo dojít k násilí. Ale musilo se kvapně zaútočit. Zbývalo tedy jen uchýlit se k přemlouvání, vstoupiti opět do síně rady, mluvit k poslancům, pokusiti se vybranými způsoby o vliv na parlamentní řízení. Podivné chování Bonapartovo lze si vysvětliti toliko tak zvaným jeho liberalismem.

Na štěstí pro něho vzbudilo jeho chování nenapravitelný omyl vlády, násilný postup proti němu, jeho vypovězení ze země. Rada starších a pěti set nepochopily, že tajemství jejich síly proti Bonapartovi je v jejich zdlouhavosti a vyhnutí se provokacím. V tom, že důvěřovali prodlužovanému řízení. Ve všech státních převratech jest taktika katilinců v unáhleném postupu událostí, a taktika obránců státu v získání času. Chyba rady postavila Bonaparta před rozhodnutí: buď útěk, anebo násilí. „Advokáti“ ze zákonodárného sboru ho nevědomky poučili o správné revoluční taktice.

VI

PRIMO DE RIVERA A PILSUDSKÝ

dvořan a socialistický generál

Bonapartův příklad, který užívá armády jako zákonitého nástroje, aby rozřešil na půdě postupu parlamentního problému dobytí státní moci, působí dosud velmi sugestivně na všechny, kteří hodlají, jako Kapp, Primo de Rivera anebo Pilsudský, vyrovnati užité násilí úctou k zákonnosti, a chtí silou armády dokonati parlamentní revoluci. Taktika 18. brumaira není taktika vojenského povstání. Charakterisuje ji právě ono zaujetí, kterak jenom zůstat v legálním obvodu. A touhle zaujatostí vzniká nový prvek, který vznesl Bonaparte do techniky státního převratu. Je to zcela moderní zaujatost, kterou rozeznáš v podniku Kappově, Primo de Rivery i u Pilsudského. 18. brumaire se stává aktuální a taktika bonapartovská nejúčinnější hrozbou pro parlamentní státy. Jaká je iluze Kappova? Domnívá se, že je Sieyèssem šl. Lüttwitze a že uskutečňuje státní parlamentní převrat. Nač myslí Ludendorff roku 1923, když se spojuje s Hitlerem a Kahrem k pochodu na Berlín? Na 18. brumaire. Co je jeho strategický cíl? Totéž, co má za lubem Kapp: Reichstag, výmarská ústava. Podobně Primo de Rivera a Pilsudský. Jeden má záslusk na Cortèsy a druhý na sněm. A i sám Lenin v prvním období své revoluční činnosti,

v létě 1917, se počal svážeti po skluzavce bonapartovské taktiky. Nejvážnější důvod z těch, které vysvětlují nezdar revoluční taktiky v červenci 1917, udává, že ústřední výbor bolševické strany i sám Lenin odporovali povstání po prvním sjezdu sovětů. Měli toliko parlamentní cíl: získati většinu v sovětech, které se sejdou v říjnu. Jsa průměrný taktik, spoléhá na bezpečnost parlamentní strany, dříve než dá povel k povstání. „Lenin je geniální oportunist a jako Danton a jako Cromwell,“ poznamenává Lunačarský.

Základní pravidlo bonapartovské taktiky, prodchnuté nejformalistnějším oportunismem, je ve zvolení parlamentní půdy, jakožto nejvhodnější k vyrovnání násilí a úcty k zákonnosti. Taková je charakteristika 18. brumaira, Kapp, Primo de Rivera, Pilsudský a s jistého zřetele i sám Hitler jsou ctitelé řádu, reakcionáři, kteří si umíní zmocnit se státní moci, aby vzrostl jejich vliv, jejich síla a autorita, a kteří chtějí ospravedlnit své povstalecké jednání, prohlašujíce se nikoli za nepřátele, nýbrž za služebníky státu. Nejvíce se obávají toho, aby nebyli postaveni „mimo zákon“. Příklad Bonaparta, blednoucího při zprávě, že je postaven mimo zákon, tkví do značné míry v těch předsudcích, jimiž stále trpí jejich postup. Jejich taktický cíl je parlament; chtějí se zmocnit státu prostřednictvím parlamentu. Jediné zákonitá moc, natolik příznivá pro hru kompromisů a spoluvín, jim pomůže vpraviti čin, dokonaný revolučním násilím, mezi ustavený řád takovým způsobem, jako by byl na konstituční zákonnost naroubován.

Buď parlament přijme hotovou událost, formálně ji uzákoní a přetvoří státní převrat ve změnu ministerstev, nebo katilinci rozpustí parlament a pověří nové shromáždění legalisací svého revolučního násilí. Ale parlament, který se uvolí legalisovati státní převrat,

podepisuje tím i svůj ortel. V dějinách revolucí není příkladu, že by nebylo národní shromáždění první obětí revolučního násilí, které samo legalisovalo. Bonapartovská logika pomýšlí venkoncem na reformu ústavy a na omezení parlamentních výsad, aby vzrostl vliv, síla a autorita státu. Jediná záruka legálnosti pro bonapartovský státní převrat je v ústavní reformě, omezující veřejnou svobodu a parlamentní práva. Svoboda je nepřítel.

Bonapartovská taktika je nucena zůstatí stůj co stůj na legální půdě. Počítá s násilím toliko tehdy, musí-li si uhájit tuto půdu nebo si vynutit přístup, kdyby ji někdo chtěl od ní odvrátit. Co udělá Bonaparte, když se doví, že ho rada pěti set prohlásila „hors-la-loi“? Uchýlí se k násilí: velí vojákům, aby vyprázdnili Orangerii; vyžene a rozpráší národní zástupce. Ale po několika hodinách Lucien Bonaparte, předseda rady pěti set, splaší honem několik desítek poslanců, svolá nanovo radu a hledí uspíšit legalisování státního převratu tímto zdánlivým shromážděním. Taktiky 18. brumaira může být užito jenom na parlamentní půdě. Nezbytnou podmínkou bonapartovského státního převratu je existence parlamentu. V absolutistické monarchii by bylo možno osnovati toliko palácová spiknutí a vojenská povstání.

*

Primo de Rivera a Pilsudský by se byli utkali s vážnějšími potížemi, kdyby Cortèsové a sněm byli Chambre des Communes nebo Bourbonským palácem přesto, že jejich přívrženci z nich dělají jakési plutarchovské hrdiny, což je osudem všech diktátorů. Ale úspěch jejich náhlých útoků nevznikl tím, že Cortèsové a sněm nebyli Chambre des Communes nebo Bourbonským palácem, a že nebylo ve Španělsku roku 1923 ani v Polsku roku 1926 parlamentní demokracie, schopné hájiti veřejnou svobodu. Jedním z největších nebezpečí, hro-

zících moderním státům, je zranitelnost parlamentů. Všecky parlamenty jsou více méně zranitelné. Chyba parlamentních demokracií je v jejich přílišné důvěře ve vymoženosti svobody, nad kterou není v moderní Evropě vlastně nic křehčího. Nebezpečnou ilusí je věřit, že parlament je nejlepší obranou státu proti bonapartovským úkladům a že lze hájit svobodu uskutečňováním svobody samé a policejními opatřeními. Totéž si mysleli poslanci španělského parlamentu a polského sněmu až do předvečera státního převratu Primo de Rivery a Pilsudského.

Mezi hrdiny, jejichž příkladné životopisy nám vypráví Plutarchos, jsou velmi zřídka šlechtici. Snad je to důvod proti Primo de Riverovi, šlechtici a generálu, který si vybírá v dějinách alury jistého Plutarchova hrdiny. Není nic smutnějšího v nešťastném dobrodružství tohoto diktátora, nežli jeho loyálnost a poctivost. Vytýkalo se mu nespravedlivě, že věnoval službě své zemi toliko průměrnou inteligenci. Spíše by se mu mělo vytýkat, že věnoval svou ušlechtilou duši službě královské. Diktátoři se mají uvarovat, podobně jako Metternich, konstitučních králů.

Nejzajímavější prvek španělské diktatury — a snad jediný zajímavý prvek — je spiklenectví s králem. Bez odbojného spojenectví s Alfonsem XIII., by se nebyl mohl Primo de Rivera zmocnit státu, potlačit veřejnou svobodu, rozpustit parlament, a vládnouti na okraji ústavy. Skutečný *deus ex machina* státního převratu a nejodpovědnější za diktaturu nebyl Primo de Rivera, nýbrž král. Rivera byl prý v této parodii 18. brumaira „Bonapartem proti své vůli“: ale v této truchlivé komedii státního převratu a „diktatury ve jménu krále“, hrál Primo de Rivera leda úlohu „Musso liniho proti své vůli“ ve službách osobní politiky povstaleckého krále. V konstituční monarchii není místo

pro diktátora; jenom dvořané se mohou zaplést svým dvořanským duchem do státního převratu. Spiklenectví španělského krále s Primo de Riverem bylo spíše vzájemnou úmluvou dvořana s králem, nežli kompromisem mezi ústavou a diktaturou. Primo de Rivera nebyl vůbec diktátor: byl toliko dvořan. Toto spiklenectví, jehož sázkou byly konstituční záruky, parlamentní práva a veřejná svoboda, musilo skončit jen zradou. Jaká ubohá a průměrná historka o králi, který míchá pikle se zradou v počínání, za který je jedině on odpovědný před ústavou i národem!

Ponaučení ze španělských událostí není příznivo diktaturám „z rozkazu králova“. Na ospravedlnění činů Alfonse XIII. a jeho vztahu k spiknutí, a na vysvětlení vzniku republiky se řeklo, že král dal Španělsku diktaturu, místo aby založil „autoritativní demokracii!“ Lze se domnívat, že Primo de Rivera nesloužil dobře králi? Copak jeho diktatura nemířila na ochromení práv parlamentu a na vytvoření státu na základě autoritativní demokracie? Události potomní dokázaly, že Primo de Rivera jen poslouchal královy vůle, jako dobrý sluha koruny. Nelze mu vyčítat onu logiku diktatury, na kterou neměl nikdy král zapomenout. Z této logiky se zrodila španělská republika.

*

Mezi státními převraty, připomínajícími 18. brumaire, je nejzajímavější převrat Pilsudského v květnu 1926. Pilsudský, kterého Lloyd George roku 1920 nazval socialistickým Bonapartem (Lloyd George nikdy zvláště nesympatisoval se socialistickými generály), dokázal, že umí využít Karla Marxe ve prospěch buržoasní diktatury. Spiknutí dělnických zástupů je originální prvek Pilsudského státního převratu. Vykonavatelé jeho revoluční taktiky nejsou však dělníci, nýbrž vojáci vzbouřených pluků. A vojáci zaberou mosty, elektrár-

ny, pevnost, kasárny, skladiště potravin a munice, křižovatky, nádraží, telefonní a telegrafické centrály, banky. Zástupy se nezúčastní útoku na strategické body Varšavy, hájené věrným vojskem Witosovy vlády, ani v belvederském zámku, kam prchli ministři a president republiky. Vojáci ještě dodržují klasický prvek bonapartské taktiky. Ale generální stávka, vyhlášená socialistickou stranou, aby bylo pomoheno Pilsudskému v jeho boji s koalicí pravých stran, o které se opírá Witos, tato generální stávka je moderní povstalecký živel, který sociálně ospravedlňuje prudký útok a hrubé vojenské povstání. Spiknutí dělníků vrhá na vojáky Pilsudského světlo obránců proletářské svobody. Je zřejmo, že na půdě generální stávky a pro účast dělnických mas na revoluční taktice se bude tvrdit, že se vojenská vzpoura změnila v lidové povstání za částečné opory armády. Pilsudský, na počátku státního převratu prostý buřičský generál, se tak stane jakýmsi lidovým vojevůdcem, proletářským heroem, socialistickým Bonapartem, podle výroku Lloyda George.

Avšak generální stávka nezpůsobí návrat Pilsudského do legálních kolejí. I on má strach, že bude prohlášen „hors-la-loi“. Tento socialistický generál je vlastně pouhý buržoasní katilínec, zaujatý osnováním a uskutečňováním nejodvážnějších úmyslů v mezích občanské a historické morálky své doby a svého národa. Toť buřič, který chce zpřevrátit stát a nebýt při tom postaven „mimo zákon“. Nenávidí Witose do té míry, že mu nepřipisuje ani právo hájit stát. Odpor vojska, zůstavšího při vládě, probudí v něm „bláznivého a paličatého“ litevského Poláka. Proti kulometům staví také kulomety. Litevský Polák brání socialistickému generálovi v návratu k legálnosti a ve využití okolností pro nápravu počátečního omylu. Neboť

státní převrat nelze začínat brutální vojenskou výpravou. „Není to korektní,“ řekl by Montron.

Pilsudský najde spojence v socialistické straně a taktickou sílu v generální stávce; ale musí si zajistit i spojení maršála sněmu. Pilsudský se zmocní státu prostřednictvím ústavy. Zatím co zuří boj na varšavských předměstích a generál Haller se chystá vypravit se z Poznaně na pomoc vládě, rozhodne se v obleženém Belvederu prezident republiky Wojciechowski a předseda ministerstva Witos, že pověří vládou podle ústavy maršála sněmu.

Státní převrat parlamentní právě začíná; až dosud to byla jenom vojenská vzpoura podporovaná generální stávkou. Pilsudský později sám řekne, že kdyby Wojciechowski a Witos byli vyčkali příchodu svého věrného vojska, byl by jeho revoluční pokus patrně ztroskotal. Ukvapené rozhodnutí presidenta republiky a Witose mění povstání v parlamentní státní převrat. Nyní musí maršál sněmu zařídit Pilsudského návrat do legálnosti: „Nechci nastolit diktaturu,“ prohlásí Pilsudský, jakmile cítí pod nohama parlamentní půdu, „chci jednat podle ústavy, abych zvětšil vliv, sílu a autoritu státu.“ Také on, jako všichni praví katilinci, kteří se zmocňují vlády násilím, má jedinou ctižádost, totiž, aby se zdálo, že je věrným služebníkem státu.

Pilsudský vjíždí do Varšavy jako věrný sluha státu v povoze s dvojím spřežením, doprovázeným oddílem usměvavých hulánů. Dav tvoří špalír na chodnicích Krakovského předměstí a vítá ho provoláváním: „Ať žije Pilsudský! Ať žije republika!“ Maršál sněmu nebude mít zvláštní potíže, bude-li se s ním chtít dohodnout o ústavě. „Nyní, když je po revoluci, se už nějak dohodneme,“ myslí si tato osobnost.

Ale státní převrat teprve počínal. A ještě podnes, po všech událostech, které učinily z ústavy prostředek

diktatury a z demokratického a proletářského Polska spojence povstání a nepřítele socialistického generála, po tolika spiknutích a tolika ztracených ilusích nenalezl Pilsudský způsob, kterak smířiti násilí s legálností.

Roku 1926 byl Pilsudského státní parlamentní převrat teprve v počátcích. Dneska je to státní převrat, který se dosud nepodařil.

VII

MUSSOLINI A FAŠISTICKÝ STÁTNÍ PŘEV RAT

Šťastná náhoda mě seznámila za fašistického státního převratu v říjnu 1922 s Israelem Zangwillem, anglickým spisovatelem, který nechtěl nikdy zapomenouti na své liberální myšlenky a demokratické předsudky. Při svém příchodu do Florencie byl zatčen, když odcházel z nádraží, několika fašisty, kterým odmítl ukázat své osobní průkazy. Israel Zangwill byl zapřísáhlý nepřítel násilí a nelegálnosti a náležel v Anglii k *U n i o n o f d e m o k r a t i c c o n t r o l*. Neboť ozbrojenci, kteří zabrali nádraží, nebyli ani karabiniéři ani vojáci, ani policejní agenti, byly to „černé košile“, to jest individua, která neměla podle něho právo zabírat nádraží a požadovat od něho osobních průkazů. Anglický spisovatel byl doveden do Fascia na náměstí Mentana vedle Arna, do budovy, kde bylo dříve sídlo *F. I. O. M.* (*Federace italských kovodělníků*), syndikátní socialistické organizace, kterou fašisté násilím rozpustili; octl se tváří v tvář konsulovi Tamburinimu, tehdy generálnímu veliteli černých košil ve Florencii. Konsul Tamburini mě dal zavolat, abych byl tlumočnickem, a tu jsem byl náramně překvapen, když jsem spatřil Israela Zangwilla, který hrál

dokonale úlohu člena *Union of democratic control*, jako obět revoluce, která nebyla ani anglická ani liberální ani demokratická.

Zuřil. Vyjadřoval nejzdvořilejší angličtinou tuze málo zdvořilé smýšlení o revoluci vůbec a o fašismu zejména. Jeho tvář zrudla zlostí a jeho oči blýskaly nemilosrdně po ubohém generálním veliteli Tamburini, který neuměl anglicky a který by nebyl pochopil slova z této liberální a demokratické mluvy, i kdyby se byl neznámý vyjadřoval italsky. Snažil jsem se, seč jsem byl, abych přeložil zdvořilou formou řeč tak drsnou pro fašistické uši. Myslím, že jsem prokázal službu Izraelu Zangwillovi, neboť za těchle dnů nebyl konsul Tamburini ani theokritovskou postavou ani členem *Fabian Society* a tím méně věděl o existenci nějakého Izraela Zangwilla, a jak se zdálo, ani nevěřil, že jde o slavného anglického spisovatele. „Nerozumím ani slovu,“ pravil vrchní velitel, „a nevěřím, že jsi přeložil věrně to, co říká; angličtina je jazyk protirevoluční. Člověk by řekl, že i její syntaxe je liberální. Ať je tomu jakkoli, vezmi toho pána s sebou a vymasnaž se, aby zapomněl na tuto nepříjemnou příhodu.“ Odešel jsem se Zangwillem, doprovodil jsem ho k jeho hotelu a ztrávil s ním několik hodin, diskutuje o Mussolinim, o politické situaci a boji, o dobytí státu, který právě začínal.

*

Byl to první den povstání. Běh událostí, jak se zdálo, se řídil jinou logikou nežli vládní. Izrael Zangwill nechtěl věřit, že už je revoluce v plném proudu. „V Paříži roku 1789,“ pravil, „nebyla toliko v duších, byla též na ulicích.“ Abych řekl pravdu, nevypadala Florencie ani zdaleka tak, jako Paříž roku 1789. Lidé chodili klidně a lhostejně po ulicích a všecy obličej a tváře zářily tím starým florentským úsměvem, ironickým a zdvořilým. Poznamenal jsem, že roku 1917

v Petrohradě v den, kdy dal Trocký povel k povstání, nikdo nemohl zpozorovat, co se chystá, že divadla, biografy, restauranty a kávarny byly stále otevřeny, a že technika státního převratu učinila značné pokroky v moderní době.

„Revoluce Mussoliniho,“ vykřikl Zangwill, „není revoluce, to je komedie.“ Jako mnoho italských liberálů a demokratů věřil v dohodu krále s Mussolinim. Povstání bylo jenom inscenací, která měla krýti hru monarchie. Zangwillovo smýšlení, třebaže falešné, bylo velmi úctyhodné; jako každé anglické smýšlení. Přece však záviselo na přesvědčení, že události těchto dnů byly výsledkem politické hry, jejímiž hlavními činiteli nebylo násilí a revoluční duch, nýbrž lest a výpočet. Mussolini byl v očích Israela Zangwilla spíše žákem Macchiavellovým nežli Catilinovým. Toto smýšlení anglického spisovatele je vlastně dosud v Evropě velmi rozšířeno. Od počátku minulého věku si vůbec zvykli Evropané posuzovat muže a události italské jako plody staré logiky a estetiky. Toto posuzování dějin moderní Italie lze připisovati z valné části italské vrozené náklonnosti k rétorice, výmluvnosti a literatuře, chybě, kterou netrpí všichni Italové, ale z které se většina nikdy neuzdraví. Ačkoliv národ bývá spíše posuzován podle svých chyb než podle svých vlastností, myslím, že nic neospravedlňuje smýšlení cizinců o moderní Italii, i když se stává, že rétorika, výmluvnost a literatura překrucují události do té míry, že dějiny Italie vypadají jako komedie, hrdinové jako herci a národ jako dav komparsů a diváků.

Pro správné pochopení soudobé Italie musíme ji pozorovat objektivně, to znamená zapomenouti, že zde byli Římané a renesanční Italové. „Povšimnete si tak,“ říkal jsem Israelu Zangwillovi, „že v Mussolinim není nic starého. Je vždy — a často proti své vůli — moder-

ní člověk. Jeho politická hra není podobna hře Cesara Borgie, jeho macchiavellismus se tuze neliší od macchiavellismu Gladstonova nebo Georgeova a jeho pojetí státního převratu nemá nic společného s pojetím Sullovým nebo Caesarovým. Tyto dny uslyšíte mnoho řečí o Caesaru a Rubiconu: ale to je poctivá rétorika, která nebrání Mussolinimu zosnovati a užiti dočista moderní taktiky převratové, proti které se umí vláda bránit toliko policejními opatřeními.“

Israel Zangwill mě upozornil, nikoli bez ironie, že hrabě Oxenstiern, obíraje se ve svých slavných *P a m e t e c h* etymologií slova Caesar, nalézá původ tohoto slova ve slově punském „cesar“, které znamená slona. „Doufám,“ dodal, „že Mussolini je ve své taktice obratnější než slon a modernější než Caesar.“ Hořel zvědavostí spatřiti to, čemu jsem říkal fašistický revoluční stroj, poněvadž nemohl pochopit, jak lze dělat revoluci bez barikád, pouličních potyček a mrtvol na chodnících. „Všechno se děje s dokonalým pořádkem,“ vykřikl, „to je komedie, nemůže to býti nic jiného než komedie!“ Občas projížděly kvapně ulicemi centra valňáky naložené černými košilemi; tito mladí lidé s ocelovými přílbami byli ozbrojeni ručnicemi, dýkami a ručními granáty a zpívali hrdými hlasy, mávajíce černými prapory se stříbrně vyšitými lebkami. Israel Zangwill nechtěl uvěřit, že tito mladí lidé, skoro ještě děti, tvořili proslulé úderné roty Mussoliniovy, tak rychlé a násilné v bojových metodách. „Fašismu nelze prominouti,“ pravil, „že užívá tak hojně násilí.“ Revoluční armáda Mussoliniova nebyla, věru, Salvation Army; černé košile nebyly ozbrojeny dýkami a granáty pro filantropii, nýbrž pro občanskou válku. Ti, kdož chtějí popírat fašistickou násilnost a pokřtít černé košile na žáky Rousseauovy a Tolstého, jsou tíž, jako oni, kdož žijí rétorikou, výmluvností a literaturou a kteří vidí

v Mussolinim starého Římana, kondotiera z 15. věku, nebo renesančního velmože s bílýma a něžnýma rukama, traviče a platonika. S žáky Rousseauovými a Tolstého nelze dělat revoluce, nýbrž spíše cosi velmi blízkého komedii; nelze se s nimi zmocniti státu, který hájí liberální vláda.

„Nejste pokrytec,“ pravil mi Israel Zangwill, „ale mohl byste mi ukázat, podle čeho lze poznat, že tato revoluce není komedie?“

Navrhl jsem mu, že ho zavedu ještě téhož večera tam, kde bude moci spatřit zblízka fašistický revoluční stroj. Konsul Tamburini měl v noci odjet v čele své legie do Říma, a já jsem byl vybrán, abych ho nahradil ve velení černým košilím ve florentském okrsku. Ve Fasciu, kam jsem se odebral pro vyslechnutí rozkazů, jsem se setkal s generálem Balbem, který byl jedním ze čtyř členů vojenského revolučního výboru. Černé košile se náhle zmocnily všech strategických bodů města i venkova, to jest všech živých ústrojí technické organisace, plynáren, elektráren, ředitelství pošt, telefonních a telegrafních centrálen, mostů i nádraží. Politické a vojenské autority byly překvapeny nenadálým a prudkým útokem. Po několika marných pokusech o vyhnání fašistů z nádraží, z poštovního ředitelství a z telefonických a telegrafických centrálen, uchýlila se policie do paláce Riccardi, bývalého bydliště Laurenta Magnifica a nyní sídla prefektury. Palác Riccardi byl hájen oddílem karabiniérů a královských gardistů, zajištěným dvěma obrněnými automobily. Prefekt Pericoli byl na prefektuře obležen a nemohl se dohovorit ani s římskou vládou ani s městskými nebo venkovskými hodnostáři; telefonní dráty byly přestřiženy, a kulometry, umístěné po okolních domech, ohrožovaly všechny přístupy do paláce Riccardi. Posádkové vojsko, pěší, dělostřelecké a jezdecké pluky byly zavřeny v ka-

sárnách. Na chvíli se zdálo vojenským hodnostářům, že panuje příznivá neutralita. Ale není radno důvěřovat tuze téhle neutralitě; nevyjasní-li se situace do dvaceti čtyř hodin, bude nutno čekat na prince Gonzaga, velitele armádního sboru, aby dal podnět k zavedení pořádku všemi prostředky. Konflikt s armádou mohl mít pro revoluci velmi vážné následky. Florencie je s Pisou a s Bologní komunikačním klíčem mezi italským severem a jihem. Bylo nutno uhájit stůj co stůj strategický klíč střední Italie, aby byl zajištěn transport fašistických sil ze severu k Latii, a čekat, až fašistická armáda po pochodu na Řím donutí vládu, aby se vzdala moci ve prospěch Mussoliniho. K uhájení Florencie bylo potřebí jednoho prostředku: získati čas.

Násilí nevyklučuje lest. Na rozkaz generála Balba jsem si vybral fašistický oddíl a odebral jsem do *Nazione*, nejdůležitějšího toskánského deníku. Byl jsem uveden k panu Borellimu, řediteli deníku, který nyní vede *Corriere della Sera*. Poprosil jsem ho, aby ihned vydal zvláštní vydání, v kterém oznámí, že generál Cittadini, králův vojenský pomahač, se odebral do Milána, aby se dal do vyjednávání s Mussolinim, a že po této schůzce se Mussolini ujal úkolu utvořit novou ministerskou radu. Byla to nepravdivá informace; ale vypadala pravdivě; vědělo se, že král byl na svém sídle San Rossore u Pisy, ale veřejnost nevěděla, že ještě téhož večera odjel do Říma v doprovodu generála Cittadiniho. Po dvou hodinách rozvezly stovky fašistických valňáků čísla tohoto zvláštního vydání *Nazione* po celém Toskánsku.

Tvořily se průvody: vojáci a karabinieři se přátelili s černými košilemi, projevující zřejmě radost z rozřešení, jež dokazovalo stejně královi i Mussoliniovu prozíravost a vlastenectví. Princ Gonzaga se sám odebral do Fascia, aby si dal ověřit příjemnou zprávu, která či-

nila přítrž krisi jeho svědomí a zbavovala ho obtížné odpovědnosti. Vyžádal si radiem z Říma potvrzení dohody krále s Mussolinim, ale jak pravil, „ministr války se vyhnul přesné odpovědi; odpověděl, že není v pořádku, zaplétá-li se jméno královo do štvance stran, a že zpráva je zajisté předčasná. „Vím ze zkušenosti,“ dodal princ Gonzaga s úsměvem, „že ministru války jsou exaktní zprávy vždycky předčasné.“

*

Generál Balbo odjel večer do Pelouse, generálního stanu revoluce. Konsul Tamburini odjel vlakem se svou legií, aby se spojil v římském okolí s fašistickou armádou a já jsem odešel ve dvě hodiny ráno z Fascia do hotelu, kde na mne čekal Israel Zangwill. Šel jsem na venkovskou inspekci a chtěl jsem ho vzít s sebou, abych mu ukázal zblízka, podle čeho lze poznati, že fašistická revoluce není komedie. Israel Zangwill mě spokojeně uvítal. Měl v rukou zvláštní vydání *N a z i o n e*. „Jste už tedy přesvědčen, že se král dohodl s Mussolinim?“ zeptal se mne. „Buďte jist, že konstituční revoluce je pouhá inscenace.“ Vyprávěl jsem mu o nepravdivé zprávě. Israel Zangwill byl zřejmě pohoršen. „A co svoboda tisku?“ zvolal. Konstituční král se samo sebou nemohl dohodnouti s revolucionáři, aby potlačili svobodu tisku; vida, komedie zvažněla. Ale svoboda tisku nikdy nebránila deníkům, aby neuveřejňovaly nepravdivých informací. Proti tomu mohl namítnouti leda to, že ve svobodné zemi, jako je Anglie, nezáleží tisková svoboda v lživých zprávách.

Město bylo pusté. V koutech ulic stály v dešti nehybně fašistické hlídky s fezem na uších. Ve Vila de Pecori stál před vchodem do telefonní centrály jeden z těch valníků vyzbrojených kulomety a pobitých ocelí. Fašisté jim říkali tanky. Telefonická centrála

byla zabrána údernými oddíly družiny „Červená lilie“. Její členové nosili na prsou červenou lilii. Tato družina byla se „Zoufalou“ nejnásilnější florentskou legií. U nádraží na Martově poli jsme potkali pět vozů naložených ručnicemi a kulomety, které poskytly fašistické buňky v kasárnách San Giorgio. (Všude v továrnách, kasárnách, bankách a veřejné správě byly fašistické buňky, které tvořily tajnou síť revoluční organizace.) Tyto ručnice a kulomety byly určeny pro tisíc romagneských černých košil, ozbrojených toliko dýkami a revolvery; jejich příchod byl očekáván každou chvíli od Faenzy. „Zdá se,“ řekl mi vojenský velitel nádraží, „že v Bologni a Cremoně došlo ke střetnutí s karabiniéry a že ztráty fašistů jsou vážné.“ Černé košile útočily na kasárna karabiniérů, kteří se bránili velmi energicky. V Pise, Lucquois, Livornu, Sieně, Arezzu a Grossetu byly zprávy příznivější: veškerá technická organizace těchto měst a jejich okolí byla v rukou fašistů. „Kolik mrtvých?“ zeptal se Israel Zangwill. Byl velmi udiven, když se dověděl, že v Toskánsku nedošlo nikde ke krveprolití. „Podle toho se zdá,“ pravil, „že v Bologni a Cremoně je revoluce mnohem vážnější než zde.“ Bolševická revoluce v Petrohradě se odbyla skoro beze ztrát za bolševického povstání roku 1917; nebylo mrtvých, leč teprve za protirevoluce, několik dní po dobytí státu, když rudé gardy Trockého musely dusit vzpouru junkerů a odrazit kozáckou ofensivu Kerenského a generála Krasnova. „Bologneské a cremonske krveprolití,“ řekl jsem, „dokazuje, že v revoluční organizaci fašistické byla jakási chyba. Pracuje-li dokonale revoluční stroj, jako v Toskánsku, jsou podobné příhody velmi řídké.“ Israel Zangwill se netají ironickým úsměvem: „Král je velmi obratný strojník, jeho zásluhou běží stroj bez poruch.“

Vtom přijel vlak: mračno páry, bouře hlasů, zpěvu

a bubnování. „To jsou fašisté z Romagne,“ hlásil mimojducí nádražní úředník s karabinou na rameni. Obklopil nás dav černých košil, vypadal pitoreskně a nevzbuzoval zrovna klidný dojem s těmi lebkami vyšitými na prsou, ocelovými, rudě natřenými přílbami a dýkami zatknutými za širokými koženými pásy. Jejich tváře osmahlé sluncem měly tvrdé tahy romagneských venkovanů a jejich špičaté bradky jim dávaly vzhled odvážných a vyhrůžných picarů, který poněkud zneklidnil Israela Zangwilla. Usmíval se zdvořile a chtěl se prodrati tímto hlučícím davem. Jeho zdvořilá gesta vzbuzovala udivené pohledy mužů s dýkami. „Nevypadají zrovna roztomile,“ žehral potichu. „Doufám, že nechcete, aby lidé, kteří dělají revoluci, byli zrovna roztomilí. Mussolini svádí již čtyři roky politickou bitvu; nedělá to něžně ani lstivě, nýbrž násilně; jeho násilí je nejdrsnější, nejneúprosnější a nejvědecktější.“ Pro Israela Zangwilla to bylo opravdu neobyčejné dobrodružství: nejprve býti zatčen hlídkou černokošilatých jakobínů, pak propuštěn a odvezen autem v noci, aby se přesvědčil, není-li fašistická revoluce komedií. „Nesmím vypadat jako Candide mezi jesuity,“ pravil s úsměvem. Vypadal spíše jako Candide mezi válečníky; ale copak je možno, aby byl Candide Angličan a jmenoval se Israel? Tihle venkovští Herkulové s nemilosrdnými očima, hranatými čelistmi a širokýma rukama stvořenýma k mláčením, ho měřili od hlavy k patě, pátravě a pohrdavě, jsouce udiveni a zmateni při pohledu na pána v kožišině a s límcem, s bázlivými a zdvořilými gesty, který se nechoval ani jako policejní špicl ani jako liberální poslanec.

Vsedli jsme opět do auta a projíždějíce pustými ulicemi, hovořili jsme opět s Israelem Zangwillem. „Vaše pohrdání fašistickou revolucí, kterou obviňujete

z komediantství, je v rozporu s vaší nenávisť k černým košilím, kterým liberální anglická myšlenka každodenně vyčítá, že užívají násilí. Jak je možno, aby byli revolucionáři násilničtí a revoluce byla zároveň toliko okázalou inscenací? Vězte, že černé košile nejsou toliko násilné, nýbrž nemilosrdné. Je pravda, že fašisté často protestují proti tvrzení protivníků, kteří je chtějí prohlásit za holé násilníky, ale je to pouhé pokrytectví kvůli maloměšťákům. Ostatně asi sám Mussolini není vegetarián, ani *christian scientist**), ani sociální demokrat. Jeho marxistické vyškolení mu nepřipouští jisté tolstojovské skrupule; nenaučil se vybraným politickým způsobům v Oxfordu, a Nietzsche mu nadobro znechutil romantismus a filantropii. Kdyby byl Mussolini maloměšťák s jasnýma očima a libým hlasem, vzdali by se jeho přívrženci bez pochyby svého náčelníka. Ukázalo se to vloni, když chtěl sjednati příměří se svými odpůrci; černé košile se přes odboje a rozkoly ve fašismu prohlásily většinou pro pokračování v občanské válce. Nelze zapomenout, že černé košile pocházejí ponejvíce z krajní levice, nejsou-li to bývalí vojáci ze světové války, jejichž srdce ztvrdlo čtyřletým bojem, nebo mladí nadšenci. Nelze zapomenouti, že bůh ozbrojenců může být toliko bůh násilí.“

„Nikdy toho nezapomenu,“ pravil prostě Israel Zangwill.

*

Když jsme se vrátili zrána do Florencie, měl Israel za sebou zkratkové, bezprostřední dojmy toho, co se dalo za těchto dnů v celé Itálii. Provedl jsem ho rychle florentským venkovem z Empoli do Mugella,

---

*) Příslušník křesťansko-vědecké sekty, která byla založena Mary Baker-Eddyovou roku 1866. Tato sekta chce uzdravovat modlitbou. (P. př.)

z Pistoie do San Giovanni Valdarno. Mosty, nádraží, křižovatky cest, viadukty, stavidla průplavů, sýpky, muniční sklady, plynárny, elektrárny a všechny strategické body byly zabrány fašistickými oddíly. Ze tmy se znenadání vynořovaly hlídky: „Kdo tam?“ Podle železničních tratí byly rozestaveny každých dvě stě metrů černé košile. Na nádraží v Pistoii, Empoli, San Giovanni Valdarnu byli přichystáni nádražní zřízení s náčiním, aby v nejvyšší potřebě vyvrátili koleje. Byla učiněna všechna opatření, aby byl zajištěn nebo mohl být přerušen obchod. Fašisté se obávali toliko karabinierských a vojenských posil z Umbrie a Latia, které by mohly zaútočit do zad fašistických legií pochodujících na hlavní město. V Pistoii byl zastaven vlak s karabiniery, přijíždějící z Bologne na několik set metrů před proslulým mostem vaionským. Nastala menší přestřelka, po které se jal vlak couvat neodvažuje se rozjetí se na most. Také v Serravalle na cestě z Lucquois došlo k šarvátkám. Byly zajaty vozy s královskými gardisty za střelby kulometů, které hájily přístup z pistojské nížiny. — „Snad jste četl v Macchiavellovu spise *Ž i v o t C a s t r a c a n ů v*, ono vyprávění o bitvě u Serravalle,“ pravil jsem svému společníkovi. „Nečtu Macchiavella,“ odpověděl Israel Zangwill. Svítalo, když jsme projeli Pratem, městečkem v okolí florentským, kde je velké textilní středisko; bydlí v něm 25.000 dělníků, zaměstnaných ve 200 továrnách. Říká se mu italský Manchester; narodil se tam Francesco di Marco Datini, který byl patrně vynálezcem směnky. S politického hlediska má spíše špatnou pověst. Je to město stávek, dělnických bouří, otčina Bresciho, který zabil roku 1900 Humberta I., druhého italského krále. Obyvatelé Prata jsou dobrosrdeční, ale vidí začasť všechno rudě.

Všemi ulicemi proudili dělníci jdoucí do práce.

Tvářili se lhostejně a kráčeli mlčky ani nepohlédnuvše na provolání revolučního vojenského výboru, vylepené za noci na nárožích a plotech. — „Snad vás bude zajímat, pane Zangwille, že tady chodil d'Annunzio dc klasického gymnasia Cicogni de Prato?“

„Právě mě zajímá,“ odpověděl Israel Zangwill, „jaký bude význam dělníků v této revoluci. Vaším nebezpečím není vláda, nýbrž stávka.“

*

Koncem roku 1920 nebyl problém, který měl rozřešit fašism, v boji proti liberálním vládám a socialistické straně, která náležela pořád více parlamentu a stávala se stále bouřlivějším živlem v ústavním životě země; byl to boj s dělnickými syndikáty, jedinou revoluční silou, schopnou hájiti buržoasní stát proti komunistickému nebo fašistickému nebezpečí.

Význam dělnických organizací pro obranu buržoasního státu, kterého využil již v březnu 1920 Bauer proti státnímu převratu Kappovu, pochopil správně Giolitti, třebaže s většími výhradami a opatrností. Politické strany si nevěděly s fašismem rady. Neboť fašistická bojovná metoda (ospravedlněná násilím rudých gard komunistických) nebyla tak zvanou politickou metodou. Parlamentní činnost stran se vyčerpávala tím, že prohlašovala mimo zákon všechny revoluční síly, které se nechtěly podrobit dobrovolně nezbytné „parlamentarisaci“, totiž, jak se tehda říkalo, „návratu do legálnosti“. Tento postup parlamentu nemohl donutit fašisty a komunisty, aby se vzdali svých násilných metod. Co mohla podniknouti vláda proti revoluční činnosti černých košil a rudých gard? Lidové strany, strana socialistická a klerikální, které parlamentarism omezil na význam konstitučních stran, mohly nanejvýš podporovat svým ověřením na ústavní půdě eventuální útlak a stihání se strany vlády. Ale

bylo zapotřebí i jiných věcí než policejních opatření, aby se zarazil nepořádek, kterým se Itálie zakrvavěla.

Místo, aby poslal proti revoluční činnosti fašistů a komunistů ozbrojené síly, rozhodl se prozíravý Giolitti, že ji zneutralisuje, postaví-li proti ní syndikální činnost organisovaných dělníků. Byla to Baue-rova metoda, použitá jako preventivní metoda proti revolučnímu nebezpečí. Ale metody, které použil Bauer marxisticky, užil Giolitti liberálně. A tak se staly syndikální organisace nástrojem, kterým mohla vláda disponovati v boji na nezákoně půdě proti nezákoně činnosti černých košil a rudých gard. V rukou Giolittiho se stávala stávka zbraní stejně nebezpečnou fašistům a komunistům, jakou byla až dosud samé vládě. Stávková epidemie, charakteristická pro léta 1920 a 1921, která se jevila očím měšťáků i dělníků jako státní choroba, jako předzvěst proletářské revoluce, jako nezbytná krise, jejímž nevyhnutelným rozřešením byla státní moc zástupců, byla pouhým příznakem hluboké změny situace. Tyto stávky nebyly vedeny, jako roku 1919, proti státu, nýbrž proti všem revolučním silám, které se chtěly zmocnit vlády bez zřetele na syndikální organisace proletariátu nebo i proti nim. Rozkol, který trval již delší dobu mezi dělnickými syndikáty a socialistickou stranou, byl bojem o autonomii syndikátů. Ale proti revolučním silám, které se chystaly zmocnit se vlády, neměl proletariát hájit toliko autonomii, nýbrž i samu existenci třídních organisací. Dělníci musili hájit proti fašistům svou třídní svobodu. Pokud jde o poměr dělnických syndikátů ke komunistům, podobal se poměru ruských syndikátů k bolševikům den před státním převratem v říjnu 1917.

Ale liberální koncepce Giolittiho při použití Baue-rovy marxistické metody jenom ztěžovala situaci. Giolittiho liberalism byl toliko bezstarostný optimism.

Giolitti byl jakýsi cynický a nedůvěřivý parlamentní diktátor, příliš obratný, než aby věřil v myšlenky, a příliš prosáklý předsudky, než aby respektoval lidi. Slučoval svého cynického ducha a nedůvěru s optimismem, a to ho přivádělo k vytváření situací se zdáním lhostejného nezájmu o ně a k jejich komplikování tisíci pletichami se zdáním moudrého klidu, s kterým čeká, až věci samy uzrají. Neměl nejmenší důvěru ve stát; tajemství jeho politiky nutno hledat v jeho pohrdání státem. Jeho liberální interpretace marxistické metody Bauerovy nahradila potlačující činnost vlády revoluční činností syndikátních organizací, což znamenalo svěřit jim obranu buržoasního státu, aby bylo odklizeny fašistické a komunistické nebezpečí. A tak chtěl míti Giolitti volnost ve své „parlamentarisační“ politice — to jest korupci proletariátu.

Koncem roku 1920 vznikla z italských událostí situace bez příkladu v dějinách politických bojů soudobé Evropy. D'Annunzio se zmocnil Rjegy a chystal se každým okamžikem k vpádu do Itálie a pochodu za dobytím státu se svou legionářskou armádou. Spoléhal též na některé přátele v táboře dělníků. Jsou známy vztahy mezi Federací námořních dělníků a rjeckou vládou. D'Annunzia nepovažovaly syndikátní organizace ani tak za nepřítel, jako spíše za nebezpečného člověka, který mohl zaplésti zemi do mezinárodních sporů. Buďsi tak či onak, nikdo neviděl v d'Annunziu spojence k zápasu proti fašismu, ačkoliv bylo známo, že žárlí na Mussoliniho a na význam, který má jeho revoluční organizace ve vnitřní italské politice. Soupeřství d'Annunzia s Mussolinim nebyla špatná karta ve hře Giolittiho, který hrál poctivě se špatnými kartami a fixloval s dobrými. Co se týká komunistů, pozbyli svého vlivu na dělnické zástupy v křížovém ohni fašismu a vlády. Jejich naivní terorism, jejich

naprosté nepochopení italského revolučního problému a neschopnost zhostiti se neplodné taktiky atentátů, osamocených útoků, kasárenských vzpour a táborů v továrnách, taktiky, která se vyčerpávala zbytečnou pouliční válkou odbývanou tu a tam na předměstích, to vše zavinilo omezení jejich významu v boji o státní moc; byli toliko odvážnými a krutými hrdiny jakéhosi povstaleckého bovaryismu. Těch ztracených příležitostí, těch nepodařených útoků roku 1919, onoho rudého letopočtu, kdy ledajaký malý Trocký, venkovský Catilina se mohl zmocnit vlády s trochou dobré vůle, s hrstkou mužů a několika ranami z ručnice, a nebyl by tím pohoršil krále, vládu nebo italské dějiny. Ve volných chvílích v Kremlu býval povstalecký bovarysm italských komunistů oblíbeným námětem hovoru. Lenin tak veselý a prozíravý se smál až k slzám zprávám z Itálie. „Italští komunisté? Ach, ach, ach!“ Baval se jako dítě čta poselství, která mu adresoval d'Annunzio z Rjegy.

Rjecký problém se stával postupně problémem zahraniční politiky. Stát vytvořený d'Annunziem v září 1919 prošel p o z p á t k u za několik měsíců několika stoletími. Tento stát měl býti podle d'Annunziova úmyslu zárodkem mocné revoluční organizace, východiskem povstalecké armády, která měla pochodovat za dobytím Říma, ale byl koncem roku 1920 toliko italským renesančním panstvím, zmateným neustálými zápasy, pokaženými ctižádostmi, okázalostí a rétorikou příliš výmluvného knížete, který se proto nemohl řídit radami Macchiavellovými. Nejenom anachronism byl slabostí tohoto knížectví, ale i fakt, že jeho existence byla spíše otázkou politiky zahraniční nežli politiky vnitřní. Dobyť Rjegy nebylo státním převratem, neboť neurovnilo vnitřní politickou situaci Itálie. Zabránilo

jen využití mezinárodního rozhodnutí, které dávalo rjecké otázce opačné rozřešení.

Tohle byla tedy velká zásluha d'Annunziova, a zároveň jeho velká slabost, pokud jde o revoluční italskou situaci. Vytvořením rjeckého státu stal se d'Annunzio základním živlem italské zahraniční politiky; ale byl vyloučen ze hry vnitropolitické, na kterou měl toliko vliv nepřímý. Význam, který připisoval d'Annunzio své legionářské armádě, přešel logicky na černé košile. Zatím co d'Annunzio pobýval ve Rjece, jako kníže nezávislého panství, maje svou ústavu, vládu, armádu, finance a vyslance, rozpínal Mussolini stále více po celé Itálii revoluční organizaci. Říkalo se, že d'Annunzio je kníže a Mussolini jeho Macchiavelli; ve skutečnosti byl d'Annunzio italské mládeži pouhým symbolem, jakýmsi národním Jupiterem, a rjecká otázka pouhým argumentem, kterého použil Mussolini v boji s vládou ve věci zahraniční politiky.

Ale existence rjeckého státu, tohoto nebezpečného konkurenta, vyloučeného po jistou dobu zcela z revoluční hry, nebyla pro Mussoliniho o nic menším důvodem k znepokojení: soupeřství mezi ním a d'Annunziem nebylo bez vlivu na masy jejich straníků. Ti, kdož přicházeli z pravých stran, sympatisovali až moc s d'Annunziem; ti, kdož přicházeli ze stran levých, republikánských, socialistických a komunistických, tvořili hlavní jádro úderných fašistických rot a netajili se svou nesympatií s tímto strašidlem z patnáctého věku. Tahle rivalita byla Giolittiho karta, kterou několikrát nadarmo vynesl, pokoušeje se hrát falešně. Lichotil si, že vznítí otevřený boj d'Annunzia s Mussolinim, ale neomeškal se úvahou, že je vlastně nebezpečno mařiti čas zbytečnou hrou. Pod tlakem nezbytného a co nejrychlejšího urovnání rjecké otázky se rozhodl, že se násilím zmocní d'Annunziova státu

a den před vánocemi roku 1920 využil sběhu příznivých okolností a zaútočil několika pluky na Rjeku.

*

Po bolestném křiku d'Annunziových legionářů se ozval rozhodný křik celé Italie. Fašism nebyl připraven na generální povstání. Zápas počínal velmi krutě: černé a rudé prapory občanské války vlály již na venkově a na předměstích v studeném zimním větru temných předtuch. Mussolini neměl toliko pomstít rjecké mrtvé; musil se bránit proti reakčním silám, které hrozily pohřbít fašism pod troskami d'Annunziova státu. Reakce vlády a dělnických organizací se již odhalovala policejními persekucemi a krveprolitím, k nimž popud dávali dělníci. Giolitti chtěl využít vnitřní krise, která nahlodávala fašism, i nepořádku, vzniklého tragickými rjeckými vánocemi, k tomu, aby postavil Mussoliniho mimo zákon. Vůdcové syndikátů vedli zápas velkými stávkovými úderý. Celá města, provincie a krajiny byly náhle paralysovány konfliktem, který vypukl kdesi v nepatrném městysi. S prvním výstřelem z pušky vypukla stávka: za úzkostlivého vytí sirén se továrny prázdnily, domy zavíraly dveře a okenice, obchod ustrnul, prázdná ulice vypadala zlověstně jako můstek na křižníku, jenž se chystá k útoku.

Dělníci se sdružovali v továrnách k zápasu; se všech stran se tyčily zbraně: pod trnoži, soustruhy, za tkalcovskými stavy, dynamy nebo v kotelnách. V hromadách uhlí jsou ukryty pušky a náboje. Mužové s umaštěnými tvářemi a s tichými gesty se srocují mezi mrtvými stroji, písty, kovádkami, jeřáby; šplhají po železných žebřících na vížky, na otáčivé mosty, na špičaté nebo skleněné střechy; zaujímají posice a proměňují každou továrnu v pevnost. Rudé prapory vlají s vysokých komínů. Na nádvořích se shlukují dělníci

v davy: rozdělují se na setniny, oddíly, družiny. Velitelé mužstev s rudou páskou na rameni dávají rozkazy, hlídky odcházejí s pokyny a po jejich návratu opouštějí dělníci továrnu a kráčejí tiše těsně podle zdi ke strategickým bodům města. Se všech stran proudí družiny k b u r s á m p r á c e podle taktiky pouličního boje, aby obhájili sídla syndikátů proti eventuálnímu útoku černých košil. U všech východů, na zatačkách schodišť, na konci chodeb a na střechách jsou umístěny kulometry. V kancelářích jsou složeny u oken ruční granáty. Strojvůdci odpojují lokomotivy od vlaků a dojíždějí zběsilým tempem do nádraží. Ve vesnicích jsou nakupeny přes cestu dvojkolky, aby se zabránilo fašistickým posilám přejíždět z města do města. Rudé gardy venkovanů jsou skryty v houštinách a číhají s loveckými puškami, vidlemi, motykami a kosami na příjezd fašistických vozů. Přestřelky se svádějí u cest a obrněných vozů, ves od vsi, až do předměstí okrášlených rudými prapory. Na poplach sirén, ohlašujících stávkou, uchylují se karabinieři královské gardy a strážníci do kasáren: Giolitti je příliš liberální a nechce se plést do boje, který svádějí dělníci tak osamocení proti nepřátelům státu.

V tomto hrozivém prázdnu, které kolem nich vytvořila stávka, nezbývalo fašistickým družinám určeným k pouličnímu boji nic jiného, než vytrvat na křižovatkách; obranné oddíly a ty, které měly útočit na budovy, se musily připravit k odchodu na pomoc slabým bodům a k obraně ohrožených posic, útočit zprudka a násilně na jádro nepřátelské organizace. Úderné roty, utvořené z černých košil, vycvičených v taktice infiltrace, útoků, individuálního boje, ozbrojených dýkami, ručními granáty a zápalným materiálem, čekaly vedle svých obrněných vozů, které je měly dovézt na bojiště. Byly určeny k odvetám. Odvety byly nejdůležitějším prvkem fašistické taktiky. Sotva byla ohlášena vražda některého fa-

šisty na předměstí nebo na vsi, odjížděly již úderné roty na odvetu. Bursy práce, dělnické kroužky, domy vůdců socialistických organizací byly ihned napadány, pustošeny a páleny. Na počátku, když ještě byla taktika odvety novotou, rudé gardy vítaly fašisty palbou z ručnic. Vražedný zápas se rozpoutával okolo burs práce a dělnických kroužků, na ulicích předměstí a vesnic. Ale tato strašná taktika přinesla brzy plody. Strach z odvet ochromil bojovného ducha rudých gard, zbavil je odvahy k sebeobraně a zasáhl přímo v nitru odpor dělnických organizací. Jakmile se přiblížily černé košile, utíkaly rudé gardy, socialističtí vůdcové, tajemníci syndikátů, vůdcové stávek na venkov a skrývali se v lesích. Tento zuřivý a nemilosrdný hon na lidi bez lesního rohu a loveckého pokřiku se konal až do rána. Často se dávalo na útěk i veškeré obyvatelstvo některé vesnice, kde byl zabit některý fašista. Úderné roty našly prázdné domy, opuštěné ulice, a na dláždění mrtvolu v černé košili.

Proti fašistické taktice, rychlé, násilné a neúprosné, kladli vůdci syndikátních organizací dělnických toliko t. zv. neozbrojený odpor. Ačkoli na sebe nevzali oficiálně odpovědnost za stávky, nedopustili nikde, aby byl rozněcován bojovný duch dělníků. Předstírali, že nevědí o skladech ručnic a ručních granátů ve všech pracovních bursách a ve všech dělnických kroužcích: a přece stávka vyvolaná podle jejich úmyslů neměla býti pacifistickým projevem, nýbrž válečným činem, jako nezbytná podmínka pro použití dělnické taktiky v pouliční válce. „Stávka,“ říkali, „jest naše odveta: toť neozbrojený odpor, který klademe proti ručním granátům a dýkám fašistů.“ Ale věděli velmi dobře, že dělníci chodili pro zbraně do pracovních burs. Těžké a horké ovzduší stávky pudilo dělníky k ozbrojenému zápasu. Jejich předstírání, že jsou nevinnými, bezbrannými oběťmi fašistického násilí, a že jsou rudými beránky, krvácejícími po ranách

čelistí černých vlků, bylo tak směšné jako tolstojovské předsudky jistých fašistů liberalistického původu, kteří nechtěli připustiti, aby Mussoliniho přívrženci vypálili jediný náboj, vymrštili jediný ruční granát a dali vypít jedinou kapku ricinového oleje. Pokrytectví vůdců dělnických organizací nebránilo tomu, aby v řadách černých košil nebylo mrtvých. Nelze věřiti, že fašisté nepoznali vážný osud. Čtvrti, vesnice, celé krajiny se často proti nim chápaly zbraní. Generální stávka dávala vždy znamení k povstání. Černé košile byly napadány v domech. Na ulicích vznikaly barikády, hloučky dělníků a venkovanů, ozbrojených ručnicemi a ručními granáty, zabíraly vesnice, pochodovaly na města a pronásledovaly fašisty. Sarzanské vraždění postačí k důkazu, že dělníci nebyli tak pokrytečtí, jako jejich vůdcové. V červenci 1921 ve městě Sarzana bylo povražděno padesát černých košil; zranění byli zardoušeni na nosítkách před nemocnicemi; sto jiných, kteří se chtěli zachránit útekem a rozběhli se po venkově, byli pronásledováni po lesích žeznamy ozbrojenými vidlemi a kosami. Kronika občanské války italské v letech 1920 a 1921, to jest kronika přípravy fašistického státního převratu, se skládá ze samých podobných episodek zuřivosti a násilí.

Fašisté přijali taktiku systematické okupace ohrožených krajin, aby skoncovali revoluční stávky, dělnická povstání a vzpoury sedláků, které byly stále častější a nabývaly rostoucí vážnosti a rozpětí, takže paralysovaly celé krajiny. Den ze dne se konaly fašistické koncentrace podle mobilisačního plánu. Tisíce a tisíce ozbrojených mužů, často patnáct až dvacet tisíc, se vrhlo na města, venkovské krajiny, vesnice. Byli velmi rychle dopravováni zvláštními vozy z provincie do provincie. Za několik hodin byla celá zabraná krajina v stanném právu. Vše, co zbylo ze sociální a hospodářské organizace: burzy práce, syndikáty, dělnické kroužky, noviny, koope-

rativy, bylo rozpuštěno nebo metodicky rozbito. Rudé gardy, které neměly pokdy utéci, byly zdecimovány, převráceny a rozprášeny. Dva nebo tři dny pracovaly kulometry na stovkách čtverečních kilometrů. Koncem r. 1921 zlomila tato taktika, jsouc systematickým způsobem používána na stále vyšším a vyšším řebříku, politickou a syndikátní organizaci proletariátu. Nebezpečí rudé revoluce bylo provždy odvráceno, občan Mussolini se zasloužil o vlast. Měšťáci si mysleli, že černé košile si mohou jít lehnout, když dokonaly své poslání. Měli uvážit, že vítězství fašistů nad dělníky podlomilo i stát.

*

Taktika Mussoliniho v dobývání státní moci mohla býti zosnována toliko marxistou. Nesmí se nikdy zapomenout, že Mussolini má marxistickou školu. Lenina a Trockého udivovala v revoluční italské situaci neschopnost komunistů využití výjimečného sběhu příznivých událostí. Generální povstalecké stávky roku 1919 a 1920, ani zabírání továren v severní Itálii dělníky, které znamenalo rozhodnou fázi, nezrodilo jediného vůdce, který by byl schopen vésti hrstku lidí za dobytím státní moci. Kterýkoli malý Trocký z venkova se mohl zmocnit vlády jsa podporován generální stávkou a nemusel proto žádat ani krále o dovolení.

Mussolini posuzoval situaci marxisticky a nevěřil v úspěch povstání, které by musilo zároveň bojovat s vládními silami a s proletariátem. Pohrdal socialistickými vůdci a komunisty, ale pohrdal stejně i těmi, kdo, jako d'Annunzio, chtěli svrhnouti vládu, nezajistivše si napřed spojení nebo neutrálnost dělnických organizací. Mussolini nebyl tak naivní, aby si zlomil vaz o generální stávku. Nepodceňoval, jako národní Jupiter, význam proletariátu v revoluční hře. Jeho moderní sensibilita, jeho marxistická chápavost pro politické a sociální

otázky naší doby ho odvracela od ilusí, že by bylo možno obnoviti roku 1920 národní blanquisme.

V taktice fašistického státního převratu není nutno vidět reakcionářskou taktiku. Mussolini neměl v sobě nic d'annunziovského, kappovského, riverovského ani hitlerovského. Odhadl marxisticky sílu proletariátu a uvážil jeho význam v revoluční situaci dvacátého roku; marxisticky dospěl k závěru, že musí být především zničeny syndikátní dělnické organizace, ježto byly oporou vlády, která jich používala zřejmě na obranu státu. Obával se generální stávkou: příklad Kappův a Bauerův nepřišel u něho nazmar. Chtějí-li oficiální dějepisci fašismu dokázati, že Mussolini nebyl reakcionář, připomínají jeho program z roku 1919. Tento program, ve který valná většina černých košil upřímně věřila — a stará fašistická garda zůstala věrna duchu devatenáctého roku — byl vlastně program republikánský a demokratický. Ale program z roku 1919 neodhaluje marxistickou výchovu Mussoliniovu, nýbrž osnova fašistického státního převratu a logika, metoda a zdravý rozum, s nímž jí užívá. Uvidíme později na případu Hitlerově, jak může degenerovat v reakčním duchu taktický plán marxisticky pojatý.

Ti, kteří vítali ve fašismu jenom obranu státu proti komunistickému nebezpečí, jenom čistou a prostou reakci proti politickým a sociálním výbojům proletariátu, soudili, že se Mussolini uprostřed roku 1921 sprostil svého úkolu a že jeho význam je skončen. Zcela rozdílnými úvahami dospěl Giolitti téhož závěru od března 1921, po generální stávce, která odhalila nebezpečnou moc fašismu. Občanská válka dosáhla stupně ukrutné násilnosti; na obou stranách byly těžké ztráty; ale tyto krvavé boje, vyznačující se episodami, pro které není příkladu v kronice těchto rudých dní, skončily porážkou proletářských sil. Giolitti nesl proti fašismu kartu

„syndikalismu“ a byl zmaten a zaskočen náhlým sesutím dělnických organizací; fašism vyšel z bitvy s oživeným a útočným duchem, o jehož úmyslech nebylo nejmenší pochyby, a strašně vyzbrojený k boji se státem. Kterou sílu mohl postavit Giolitti proti fašismu? Dělnické syndikáty již pozbyly významu, jež měly v obraně státu. Politické strany, mající parlamentní většinu, byly bezmocné proti strašně ozbrojené organizaci, která se pohybovala na půdě násilí i legálnosti. Giolittimu zbýval už jen pokus o parlamentarizaci fašismu. Stará taktika tohoto liberála, který dal Itálii v posledních třiceti letech příklad parlamentní diktatury ve službách monarchie bez konstitučních předpokladů. Mussolini, jehož politický program nevedl revoluční taktice, dal se svést k této hře toliko malíčkem u levé ruky. Od politických voleb v květnu 1921 souhlasil fašism s účastí na jakémsi národním bloku. Giolitti si jej vymyslel jenom proto, aby znemožnil a korpumpoval fašistickou armádu všeobecným hlasováním.

Tento národní blok nebyl utvořen bez velkých obtíží. Ústavní strany nesouhlasily s tím, aby byly pospolu s ozbrojenou organizací, která se netajila svým republikánským programem. Ale Giolitti se nezabýval více méně republikánským a demokratickým programem z roku 1919, nýbrž cílem fašistické taktiky. Mussoliniovým cílem byl výboj za státní mocí. Jeho program musil být volebně uznán, chtěl-li Giolitti odvrátit fašismus od cíle jeho revoluční taktiky. Giolitti hrál poctivě toliko se špatnými kartami, nebyl však šťastnější, když fixloval používaje d'Annunziovy řevnivosti proti Mussolinimu. Fašism zůstal věren své taktice a byl dalek toho dát se „parlamentarisovat“. Zatím co dvacet fašistických poslanců pracovalo na rozloučení většiny, vzniklé národním blokem, obrátily se černé košile proti republikánským syndikátům a proti syndikátům katolickým

se stejnou násilností, jaké užily proti syndikátním organizacím socialistickým. Před revoluční činností, jejímž cílem bylo dobytí státní moci, bylo nutno vymést půdu od všech organizovaných sil (ať byly z prava, z leva nebo ze středu), schopných buď podporovati vládu nebo spoutati fašism v rozhodné fázi povstání a podtrhnout mu kolena ve vrcholné chvíli státního převratu. Musilo se nejen zabránit generální stávce, nýbrž i jednotné frontě vlády, parlamentu a proletariátu. Fašism musil mít volnou cestu a proto všechny organizované síly musily být vyhlazeny: ať politické nebo syndikátní, proletářské nebo buržoasní, ať syndikáty, kooperativy, dělnické kroužky, pracovní bursy, denní listy nebo politické strany. K velkému překvapení reakční a liberální buržoasie, která se domnívala, že význam fašismu je skončen, a k velké radosti dělníků a sedláků dali se fašisté po násilném rozehnutí republikánských a katolických organizací do činnosti proti liberálům, demokratům, svobodným zednářům, konservativcům a proti všem odrůdám intelektuální buržoasie. Boj proti buržoasii byl mnohem populárnější než boj proti proletariátu. Úderné rotý se skládaly většinou z dělníků, drobných řemeslníků a sedláků. A potom boj s buržosií byl boj s vládou, se státem. Tíž liberálové, demokrati, konservativci, kteří si prospíšili, zvouce fašisty do národního bloku, uložiti Mussoliniho jméno do Pantheonu mezi „zachránce vlasti“ (za posledních padesát let bylo v Itálii spousta „zachránců vlasti“: to, co bylo zprvu posláním, stalo se oficiálním řemeslem; od země, která byla příliš často zachraňována, lze očekávat všecko), nechtěli připustit a pochopit, že cílem Mussoliniho nebylo zachránění Italie podle oficiální tradice, nýbrž zmocnit se vlády; mnohem upřímnější program než program z roku 1919. Ale liberální a revoluční buržoasii se nic nezdálo nezákonnější a nepři-

jatelnější, než tohle fašistické násilí, kterému tak horlivě tleskala, dokud se týkalo proletářských organizací. Kdo by si byl jakživ pomyslel, že ten dobrý vlastenec Mussolini, dokud bojoval s komunisty, socialisty a republikány, se stane den co den nebezpečnějším člověkem, ctižádostivcem bez buržoasních předsudků, kati-lincem pevně rozhodnutým zmocnit se vlády i proti králi a parlamentu!

Stal-li se fašismus nebezpečím pro stát, byla to vina Giolittiho. Měl jej zavčas udusit, prohlásit jej mimo zákon hned od počátku, rozdrtit jej zbraněmi, jako zničil d'Annunzia. Tenhle „nacionalistický bolševismus“ se jevil nebezpečnějším, než bolševism po ruském způsobu, z kterého neměla buržoasie již předem žádný strach. Mohla vláda Bonomiho napravit chyby vlády Giolittiho? Bonomimu, bývalému socialistovi, byla fašistická otázka toliko policejním problémem. Mezi tímto marxistou, který se pokoušel zdusit fašismus policejní reakcí, dříve než by se mohl zmocnit státu, a Mussolinim, který chtěl získat čas, rozpoutal se nemilosrdný boj, vyznačující se persekucí, násilnostmi a krveprolitím. Ačkoli Bonomi dosáhl jednotné fronty buržoasie s proletariátem proti černým košilím (dělníci se úsilně pokoušeli obnoviti za podpory vlády své třídní organizace), vyvíjela se Mussoliniho taktika zcela metodicky. Po nezdařeném příměří fašistů se socialisty demoralisoval dělníky nedostatek odvahy a prozíravosti u buržoasních stran, stejně jako jejich neomezené sobectví, s nímž stavěli proti násilí černých košil hrubý, výmluvný a vlastenecký macchiavellism. Rok 1922 začal truchlívým a pochmurným výhledem: fašism se pozvolna, násilně a metodicky zmocňoval všech nervových center země; jeho politická, vojenská a syndikátní organizace pokrývala svou sítí celou Itálii. Mapa poloostrova, bota přeplněná městy, městečky, nespokojenci, horlivci

a buřiči, se rýsovala na pravé ruce Mussoliniho jako tetování. Bonomi se shroutil pod mračnem bortící se budovy, pod ssutinami politického a syndikátního života. Stát byl v Římě obléhán fašismem, který zabíral již každý kraj; byl vydán na milost a nemilost černých košil. Jeho autorita doklepávala již jenom na jistých ostrůvcích prefektur, radnic a policejních úřadů, roztroušených po celé Itálii uprostřed stoupajícího přílivu revoluce. Mezi krále a vládu se vtíral strach z odpovědnosti, trhlina se rozšiřovala. Stará lest konstitučních vlád: král se opíral o armádu a senát, vláda o policii a parlament. A to vzbudilo za nedlouho nedůvěru liberální buržoasie i dělníků.

*

Když Mussolini oznámil v srpnu 1922 národu, že je fašism přichystán k zmocnění se vlády, pokoušela se vláda krajním úsilím zabránit povstání a zlomiti fašistické spiknutí vzpourou dělníků a sedláků. V srpnu vznikla generální stávka na rozkaz jakéhosi výboru pro veřejné blaho, ve kterém byla zastoupena strana demokratická, socialistická, republikánská a generální pracovní konfederace. Říkalo se tomu „zákonná stávka“; poslední bitva, kterou svedli obránci svobody, demokracie a zákonnosti s armádou černých košil. Mussolini nakonec zdrtil nejnebezpečnějšího a nejobávanějšího soupeře, generální stávku, která již po léta mohla den co den lámati žebra revoluci, tuto protirevoluční stávku, s kterou již tři roky bojoval, zápase systematicky se syndikátními organizacemi proletariátu. Útočíc proti fašismu kontrarevolucí dělníků, doufala vláda i liberální reakcionářská buržoasie, že zlomí povstalecký nápor černých košil, a odstraní na čas nebezpečí revolučních rvaček. Ale zatím co fašistické družiny techniků a odborných dělníků nahrazovaly stávkující ve veřejných

službách, rozdrtilo hrozné násilí černých košil za čtyřia-
dvacet hodin armádu obránců státu, shromážděnou pod
rudými prapory generální pracovní konfederace. Fa-
šism zvítězil rozhodně v zápase o státní moc již v srpnu
a nikoli teprve v říjnu. Po nezdaru „zákonné stávký“,
zastával Facta *) svůj úřad jako slabý, poctivý a loyální
muž, který dovede leda jenom krýti krále.

Ačkoliv fašistický program z roku 1919, v nějž čer-
né košile upřímně věřily, byl republikánský, nemusil
se již král vázati na Factův loyalism: den před státním
převratem dal Mussolini povel k povstání za pokřiku:
„Ať žije král!“ Státní převrat fašistický neměl vůbec
onoho divadelního charakteru, který mu chtěli vtis-
knout někteří oficiální Plutarchové, trpící výmluvností,
rétorikou a literárností. Nebylo velkých slov, dekorativ-
ních póz ani caesarovských, cromwellovských a bona-
partovských gest. Legie, které pochodovaly na hlavní
město, nebyly na štěstí legie Caesarovy, vracející se
z Gallie, a Mussolini nebyl oděn jako římský vojevůdce.
Dějiny nepíšeme podle barvotisků nebo podle obrazů
oficiálních malířů. Nelze pochopit, jak mohl mít Davi-
dův Napoleon tak jasného, přesného a moderního genia,
který učinil z něho člověka natolik odlišného od skuteč-
ného Napoleona, kterého maloval David anebo tesal Ca-
nova. Mussolini se podobně liší od Julia Caesara a Barto-
lomea Colleoniho. Na některých barvotiscích vidáme čer-
né košile, kterak pochodují za říjnového povstání 1922
Italií, nadmíru vyzdobenou Titovými oblouky, náhrob-
ky, mausolei, sloupy, sloupovím a sochami, pod nebem
oživeným orli, jako by byla jevištěm státního fašistic-
kého převratu Ovidiova a Horácova Italie, hrdiny říms-
ké legie a režisérem sám Jupiter, který se stará o kon-
stituční dojem klasickou inscenací. Druzí nám ukazují

---

*) Facta byl r. 1922 ministerským předsedou a ministrem
financí. (P. př.)

Mussoliniho z roku 1922 „s očima z roku 1830“, romantického blouznivce v neoklasické krajině: buď kráčí, buď jede koňmo v čele svých legií, bledý a úsměvný hrdina, který představuje dějiny podle barvotiskového vkusu. Podobá se, že na tomto pozadí zborcených vododů, v té přísné, římské krajině, kterou vane dech osudu, vystupuje Mussolini z některého obrazu Poussinova, z Goethovy elegie, z dramatu Piera Cossy, z verše Carducciho nebo d'Annunziova; řekl bys, že kapsy jeho kalhot jsou přecpány knihami Nietzscheovými. Tyto barvotisky jsou apotheosou všeho špatného vkusu italské kultury a literatury posledních padesáti let. Divíme se, hledíce na tyto obrazy fašistického státního převratu, že mohl Mussolini svrhnouti Factovu vládu a uchvátit státní moc.

Mussolini v říjnu 1922 však není barvotiskový Mussolini. Je to moderní muž, chladný, smělý a násilný počtář. Den před povstáním jsou vyřazeni z boje všichni odpůrci fašismu, dělnické syndikátní organizace, komunisté, strana republikánská, katolická, demokratická a liberální. Generální stávka byla zdušena v srpnu téhož roku a nemůže zničit povstání: dělníci se již neodvážejí odejít z práce a pochodovat ulicemi. Krvavé odplaty, kterými byla zdolána „zákonná stávka“, zlomily navždy bojovného ducha proletariátu. Jakmile zvedne Mussolini v Miláně černý prapor vzpoury, obchvacují fašistické družiny techniků a odborných dělníků všechny strategické body technické státní organizace. Za čtyřiařdvacet hodin je celá Itálie vojensky okupována dvěma sty tisíci černých košil. Policie, karabiniéři a královské gardy nemohou zavést v zemi pořádek. Všude, kde se pokouší policie zahnat černé košile ze zabraných pozic, ztroskotávají útoky o fašistické kulometry. Z Perousy, hlavního stanu revoluce, řídí členové quadrumvirátu neboli revolučního vojenského výboru, Bianchi,

Balbo, de Vecchi et de Bono, povstaleckou činnost podle plánu ustanoveného Mussolinim do všech podrobností. Padesát tisíc mužů se shromažďuje v římské rovině a chystá se k pochodu na hlavní město. Za volání „ať žije král“ obléhá armáda černých košil Řím, a v Římě není toliko vláda, nýbrž i král. Ačkoli loyalismus Mussoliniho, jehož oporou je revoluční armáda, nemohl dosud uzrání, musí mu dát král přednost před loyalismem odzbrojené vlády. Když se ministerská rada rozhodne podati králi k podpisu dekret, kterým se nařizuje stanné právo, zdá se, že se král zpěčuje podepsat. Neví se, co se tehdy zběhlo; je jisto, že stanné právo bylo prohlášeno, ale trvalo toliko půl dne. Příliš krátce, podepsal-li král dekret, a zbytečně dlouho, nepodepsal-li jej opravdu.

Revoluční taktikou, prováděnou systematicky po tři léta krvavého boje, zmocnil se fašism státu ještě před vstupem černých košil do hlavního města. Povstáním byla toliko svržena vláda. Ani stanné právo ani postavení Mussoliniho mimo zákon ani odpor armády nemohl roku 1922 zmařiti fašistický státní převrat. „Děkuji Mussolinimu za poznání,“ pravil Giolitti, „že stát se nesmí bránit proti programu revoluce, nýbrž proti její taktice.“ Přiznal se s úsměvem, že neuměl využít tohoto ponaučení.

VIII

HITLER, NEPODAŘENÝ DIKTÁTOR

Německo není Itálie, říkají ironicky ti, kdož nechtějí věřit v hitlerovské nebezpečí. Bylo by spravedlivější, kdybychom řekli, že se taktika Hitlerova naprosto liší od taktiky Mussoliniho. Když jsem byl naposled v Německu, a chtěl jsem se vypořádat s tím, čemu se přezdívá „hitlerovské nebezpečí“, otázali se mne několikrát, mohl-li by býti Hitler považován za německého Mussoliniho. Vzpomínám si, že jsem odpověděl panu Simonovi, šéfredктору *Frankfurter Zeitung*, který mi také dal tuto otázku, že Itálie z let 1919—22 i pozdější by nestrpěla podobného Hitlera. Má odpověď udivila pana Simona, a rozhovor se sepsul.

Hitler je vskutku toliko karikaturou Mussoliniho. Stejně jako jistí italští Plutarchové, kteří jsou zatíženi výmluvností, rétorikou a literaturou, a jako nacionalisté takřka všech evropských zemí, vidí Hitler v Mussolinim jakéhosi Julia Caesara ve fraku a cylindru, zbříděného četbou Nietzsche a Barrèsa, všetečně se pletoucího do myšlenek Fordových a do systému Taylorova, a jako přívržence průmyslové, politické a mravní standardisace. Tento pyšný a zištný Rakušan, s tvrdýma a nedůvěřivýma očima, zarytě ctižádnostivý člověk s cynickými záměry libuje si snad jako všichni Rakušané v staro-

římských hrdinech a v renesanční italské civilizaci, ale jistě by pocítil směšnost situace, kdyby měl, on, měšťáček z Horního Rakouska, převlečený za Sullu, Julia Caesara nebo kondotiera, dobývat výmarského Německa, které není zemí pro podobné výboje. Ačkoliv i on je nakažen zvláštním druhem estetismu, charakteristickým pro snílky o diktatuře, nelze se domnívat, že s oblibou objímá busty renesančních kondotierů v mnichovských museích. Musíme být k němu spravedliví. Chce napodobit Mussoliniho, domnívaje se, že jako severan může napodobit muže jižního, Latince. Domnívá se, že lze modernisovat Mussoliniho, když jej tlumočí německy, což je jakás takás ironie klasicismu. Jeho ideální hrdina je Julius Caesar v tyrolském kroji. Podnebí výmarského Německa je ku podivu příznivé pro karikaturu Mussoliniho, která by rozesmála i italský lid.

Stejně jako se nepodobá poprsí Duceovu od Wildta — jakýsi římský císař, s čelem sevřeným posvátnými proužky pontifika maxima — ani jezdecké soše od Grazioziho v Bologni (šlechtic z XV. věku, sedící tuze pevně na koni, takže nevypadá jako vypěstěný hrdina), nepodobá se Rakušan Hitler z Braunau*) ani podobizně od některých svých nepřátel.

Bedřich Hirth, který pro obdiv k Stresemannovi nemůže býti spravedlivý k náčelníku národních socialistů, píše o něm: „Hitler je fysicky Bavořan nebo průměrný Hornorakušan. Jeho typ je týž, jako typ všech mužů z této krajiny. Stačí, vejdemo-li do kteréhokoli obchodu nebo kavárny v Braunau nebo v Linci v Rakousku a v Pasově nebo Landshutu v Bavorsku, a zpozorujeme, že všichni příruční a číšníci se podobají Hitlerovi.“ Podle svých odpůrců má Hitler, pomínemo-li podobnost s pasovskými nebo lineckými příručími a číšníky, vše-

---

*) Hitler se narodil 20. dubna 1889 v Braunau nedaleko Pasova.

chny — i fyzické vlastnosti — průměrného německého měšťáka; tajemstvím jeho osobního úspěchu jest prý toliko jeho ohnivá a mužná výmluvnost.

Netřeba křivdit Hitlerovi tvrzením, že toliko výmluvností dosáhl železné kázně u statisíců rozumných mužů, bývalých otrlých bojovníků čtyř válečných let. Bylo by nespravedlivé, hanět ho proto, že se mu podařilo přesvědčit miliony voličů, aby hlasovali pro politický a hospodářský program, který je částí jeho výmluvnosti. Nemusíme zjišťovat, je-li tajemství jeho osobního úspěchu v jeho slovech nebo v jeho programu. Katilince nesluší se posuzovat podle jejich výmluvnosti nebo podle jejich programu, nýbrž podle jejich taktiky. Spíše jest nám se přesvědčiti, hrozí-li opravdu výmarskému Německu nebezpečí hitlerovského převratu, lépe řečeno, pátřejme, jakou revoluční taktiku má tento Catilina, který se chce zmocnit říše a podrobit německý národ své osobní diktatuře.

*

Organisace stranického boje národních socialistů německých je otrocky napodobená revoluční organisace fašistická z oněch let, (1919 až 1922) před převratem. Síť hitlerovských buněk, jejichž středem je Mnichov, se rozprostírá po celém Německu, město od města. Národně socialističtí úderníci, vybraní ze starých vojáků a vojensky organisovaní, jsou revoluční kostrou strany. Kdyby měli náčelníka, který by jich uměl využít, mohli by být Německu velmi nebezpečni. Vedou je staří císařští důstojníci, ozbrojení revolvery, granáty a kulomety. (Sklady munice jsou roztroušeny po celém Bavorsku, Porýní a podél západní fronty.) Jsou proto skvěle vyzbrojenou vojenskou organisací a podivuhodně vybaveni pro činnost povstaleckou. Jsouce podrobeni tuhé kázni a tyranské vůli svého „vůdce“, který pro-

hlašuje svou neomylnost a provádí ve straně neúpros-
nou diktaturu, nejsou úderné tlupy hitlerovské národní,
německou a revoluční armádou, nýbrž slepým nástrojem
Hitlerovy ctižádosti.

Tito vysloužilci, kteří snili o vítězném pochodu na
říši a o boji pod hakenkreuzlerskými prapory za svobodu
a německou vlast, jsou nuceni sloužit ctižádostivým a
osobním zájmům výmluvného a cynického politika, kte-
rý by neuměl jinak zosnovat povstání, než v podobě
banálních předměstských šrůtek s rudými komunistic-
kými gardami, v podobě nekonečných a neslavných kon-
fliktů se svátečně ustrojenými dělníky a stávkujícími
hladovými a nezaměstnanými, v podobě volebního do-
bytí říše za doprovodu několika revolverových ran
na velkoměstských periferiích. V Královci, Stuttgartě,
Frankfurtě, Kolíně, Düsseldorfu, Essenu se mi důstoj-
níci hitlerovských sborů přiznali, že se cítí poníženi
postavením pretoriánské gardy s revolučním náčelní-
kem, který postupuje i proti svým přívržencům a stra-
níkům stejnými policejními systémy, kterých chce užít
jednou proti německému národu, aby mu vnutil svou
diktaturu. V samé straně národně socialistické jest pro-
následována svoboda myšlení, cit pro osobní důstojnost,
inteligence a kultura, s hloupou nenávisť a hrubostí,
která charakterisuje diktátory třetího stupně. Hitler,
ačkoliv jest Rakušan, nemá dosti ducha, aby pochopil,
že jisté formule staré jesuitské kázně jsou loňské sně-
hy i v samém Tovaryšstvu Ježíšově, a že je nebezpečno
užívatí jich ve straně, jejímž programem jest bít se za
národní svobodu Německa. V bitvách ve jménu svobody
nevítězíme s vojáky, kteří klopí oči.

Ale Hitler ponižuje své straníky netoliko policej-
ními metodami, udavačstvím a pokrytectvím, nýbrž
i revoluční taktikou. Od smrti Stresemannovy byla
Hitlerova výmluvnost pořád výhrůžnější, ale jeho re-

voluční taktika se pozvolna vyvinula v parlamentní řešení dobytí státu. První příznaky tohoto vývoje se datují od roku 1923. Po nepodařeném převratě Hitlerovu, Kahrovu a Ludendorffovu v Mnichově roku 1923 přesunula se všechna Hitlerova revoluční dravost do jeho výmluvnosti. Úderné roty národních socialistů se přetvořily pozvolna v jakési kameloty krále Hitlera. Jsou to kameloti ozbrojení, leč nepohoršují. Jejich náčelníkoví se stále více protíví násilí. Výstřely zraňují jeho sluch. Ale po smrti Stresemannově počala se pravá krise strany. Hitler se ukázal pacifistou, jenž si liboval v násilných metodách. V rozhovoru, prosloveném 23. srpna 1923 v průmyslovém shromáždění, prohlásil Stresemann, že by se neostýchal ani diktátorské metody, kdyby toho bylo potřebí. Roku 1923 nebyly ještě úderníci Hitlerovi kameloty krále Hitlera, pretoriánskou organizací ve službách výmluvného oportunisty; tyto roty byly ještě revoluční armádou, která bojovala za svobodu německé vlasti. Stresemannova smrt dovolila Hitlerovi zanechat násilné taktiky, což zmenšilo nesmírně vliv rot ve straně. Úderníci jsou nepřátelé. Jsou to extrémisté jeho vlastní strany, a Hitler má z nich strach. Jejich síla je v násilné taktice. Běda Hitlerovi, kdyby se jeho bojovné mužstvo stalo příliš silným! Došlo by snad k převratu, ale jeho výsledkem by jistě nebyla Hitlerova diktatura.

Národně socialistické revoluci nechybí armáda, nýbrž vůdce. Úderné roty, které se ještě včera domnívaly, že bojují za dobytí říše, pozorují pozvolna, že se nelze zmocnit státu přestřelkami a šarvátkami s komunistickými dělníky. Vzpourey, které se občas vyskytují u národních socialistů, nelze si vykládat, jak se domnívá Hitler, zhrzenou ctižádostí několika poddůstojníků, leč hlubokou nespokojeností úderného mužstva s neschopností Hitlerovou, která se den ode dne odhaluje

stále zřetelněji před otázkou dobytí moci metodou násilného převratu.

Extrémní živly ve straně se nemýlí, když považují Hitlera za špatného revolucionáře, za oportunistu, za „advokáta“, který se domnívá, že může dělat revoluci schůzemi, vojenskými přehlídkami, parlamentními hrozbami a sýčkováním. Od ohromného volebního úspěchu, kdy bylo posláno na říšský sněm sto hitlerovských poslanců*), vyslovuje se oposice v jeho vlastní straně proti oportunistické taktice Hitlerově a pořád příměji pro odbojné řešení otázky převratové. Obviňují Hitlera, že nemá odvalu čeliti nebezpečím revoluční taktiky, že má z revoluce strach. Jistý velitel úderníků mi pravil v Berlíně, že Hitler je Julius Caesar, který neumí plovat; stojí na břehu Rubikonu příliš hlubokého, aby se dal přebrodit. Jeho ukrutnost k vlastním přívržencům lze vysvětlit jen strachem, že ho úderníci doženou na cestu povstání. Zdá se, že je velmi zaujat ochranou proti svým extrémním straníkům, když umrtvuje úderníky a činí z nich poslušný nástroj své vůle. Jako všichni katilinci, kteří kolísají mezi kompromisem a činností odbojnou, musí Hitler občas ustupovat extremistům — na příklad, když národně socialističtí poslanci odešli z říšského sněmu. Ale pro tyto ústupky nikdy nezapomene na předmět svého revolučního oportunismu: na zákonné nabytí moci. Je jisté, že vzdav se násilí, revoluční činnosti, ozbrojeného převratu, odcizuje se revolučnímu duchu svých straníků; je jisté, že všecko, co národní socialismus získá na půdě parlamentní, ztratí na půdě revoluční. Hitler o tom dobře ví, když si zajišťuje stále větší a větší sympatie voličských mas a když získává pro svůj politický program souhlas nesmírné většiny maloměšťan-

---

*) Kniha Malapartova vyšla v polovici roku 1931. (P. př.)

ské, které je mu třeba, aby se mohl vzdát nebezpečné úlohy Catiliny a míti jistější význam plebiscitního diktátora.

Krisi, která nahlodává národní socialismus, mohli bychom nazvati krisí „sociální demokratisace“. Je to pozvolný vývoj k legálnosti, k legálním formám a metodám politického zápasu; národní socialismus je revoluční armáda, která se stává strašnou volební organizací, jakýmsi národním blokem, pro nějž je puška leda hřích z mládí, který způsobuje špatnou pověst, ale nebrání prospěšnému sňatku. Je to Armáda spásy německého vlastenectví. Důstojnějšího vůdce nežli Hitlera nemůže ani mít. Nemohouce bráti vážně Mussoliniho, berou němečtí vlastenci vážně jeho karikaturu. To je stará pravda, že němečtí patrioti jsou toliko karikaturou dobrých Němců.

*

Mezi slíbené ústupky Hitlerovy extremistům jeho strany náleží poslední dobu založení školy úderníků v Mnichově pro výchovu rot v odbojové taktice. Ale co je podstatou této Hitlerovy taktiky? Náčelník národního socialismu nerozumí otázce výboje tak jako marxista. Pozorujeme, že podceňuje význam syndikátních organizací dělnických v obraně státu. Neposuzuje tento význam marxisticky, nebo prostě revolučně, nýbrž reakcionářsky. Místo, aby bojoval s družstevními organizacemi proletariátu, útočí na dělníky. Násilnou taktiku Mussoliniho černých košil proti dělnickým organizacím ospravedlňovala nezbytnost oslabit a rozmést všecku organizovanou sílu, politickou nebo družstevní, proletářskou nebo měšťáckou, ať to byla družstva, spolky, deníky, dělnické kroužky, pracovní bursy nebo politické strany, aby se zabránilo generální stávce a zlomila jednotná fronta vlády, parla-

mentu a proletariátu. Ale nic neospravedlňuje hloupou a zločinnou nenávist hitlerovců k dělníkům jenom proto, že jsou dělníci. Persekuce dělníků nikdy neposunula ani o krok na cestě odboje reakcionářské strany, které se chtějí zmocnit demokratického státu. Aby zbavil svou stranu hrozného tlaku organisovaných mas, měl by Hitler bojovat zásadně a systematicky proti družstevním organisacím. Obrana státu není svěřena toliko Reichswehru a policii. Vládní taktika staví proti Hitlerovým tlupám ozbrojené komunisty a dělnická družstva. Obranným prostředkem říše proti hitlerovskému nebezpečí je stávková taktika. Hitlerův oportunismus je vydán na milost a nemilost této stávkové taktice, která paralyzuje veškeren hospodářský život měst a krajin a zasahuje samy zájmy té buržoasie, která tvoří Hitlerovy voliče. Stávková taktika může mocnými ranami do zad národních socialistů s pomocí německého proletariátu donutit Hitlera, aby zanechal fašistické taktiky v boji proti dělnickým organisacím a aby učinil z odbojné armády, z tohoto skvělého nástroje k dobytí státu, jakousi dobrovolnou policii pro předměstské šarvátky s komunisty. Ve skutečnosti bývá tato předměstská válka toliko pronásledováním dělnictva, jakožto dělnictva. Tak tohle tedy zbývá z revoluční taktiky Mussoliniho, použije-li jí reakcionář.

Hitlera nezajímá jen to, co ohrožuje jeho oportunní politiku. Rozhodl se po několika nešťastných pokusech zanechat taktiky mussoliniovské proti dělnickým organisacím nejen proto, aby zmenšil vliv úderných rot ve své straně a aby tak omezil politický dosah jejich revolučních zásahů. Ví také dobře, že by nezbytná reakce proletariátu, generální stávková, postihla především zájmy jeho voličů. Neboť nechce pozbyti přízně buržoasie, potřebného prvku pro svou volební strategii. Pomýšlí na dobytí státu jen jako na dobytí říšského

sněmu. Nechce se sraziti s velkou mocí družstevních sil proletariátu, která mu zatarasuje cestu. Chce svést rozhodnou bitvu o moc s vládou a s proletariátem na zákonné půdě, na půdě volební. Ničemné předměstské šrůtky vyvolávané hitlerovci každou neděli na periferiích velkých německých měst (těmi hitlerovci, kteří budou napříště vězni milionů národně socialistických voličů) proti ozbrojeným komunistům, jsou podobně hříčkou velkých syndikátních organizací a parlamentní sociální demokracie jako říšské vlády, voličských mas národně socialistických a pravých stran. Někdo by měl naučit komunisty prozíravosti a skromnosti.

Ale je si Hitler tak jist tím, že jeho tlupy se budou ještě dlouho vzdávat svého revolučního významu? Jejich věcí není bojovat s rudými gardami v dělnických čtvrtích, nýbrž zmocnit se státu. Nesklonily hřbet pod hrubou a cynickou diktaturou Hitlerovou jenom proto, aby pochodovaly proti komunistům k prospěchu všech, kdož se obávají bolševického nebezpečí, tedy k prospěchu vlasteneckého měšťanstva, stejně jako sociální demokracie. Chtějí útočit na říšskou vládu, na parlament, na sociální demokracii, na družstevní organizace proletariátu, na všecky síly, které jim brání v převratu.

Přes ohromné volební úspěchy má ještě Hitler daleko k tomu, aby se zmocnil výmarského Německa. Síly proletariátu jsou dosud neporušeny. Hrozná armáda dělníků, jediný obávaný nepřítel národně socialistické revoluce je silnější než kdykoliv jindy, jsouc připravena bránit svobodu německého lidu až do posledního dechu. Dnes ještě by kulometry mohly protrhnout hitlerovské postupující řady. Zítra bude snad pozdě.

Co očekává Hitlera, kdyby zanechal svého nebezpečného oportunismu? Že bude národně socialistická revoluce uvězněna parlamentem? Má strach, že by byl postaven mimo zákon. Tento zkarikovaný Mussolini se

nejeví jako osvoboditel německé vlasti podle příkladu Sullova, Caesarova, Cromwellova, Bonapartova nebo Leninova. Toť obránce zákona, obnovitel národní tradice, služebník státu. Občanské horlivosti diktátorů nutno však nedůvěřovat. Budoucnost tohoto občanského hrdiny neozáří jeho revoluční minulost. „Hitler,“ řekl Giolitti, „má velkou budoucnost již za sebou.“ Kolik promeškaných příležitostí! Tolikrát se již mohl zmocnit státu, kdyby byl uměl využít příznivé situace! Přes svou výmluvnost, přes své volební úspěchy, přes svou revoluční armádu, přes proslulost a legendy, které se utvořily okolo jeho osobnosti agitátora, vůdce davu, násilnického a nelítostného katilince, přes vášně, které umí rozněcovat, a přes nebezpečný vliv na dobrodružnou obraznost a ducha německé mládeže, jest Hitler nepodařený náčelník. Jistý moskevský bolševik, který byl jedním z hlavních účastníků povstalecké taktiky Trockého v říjnové revoluci, odsoudil Hitlera jedinečnými slovy: „Má všechny chyby a vlastnosti Kerenského. Hitler je stejně jako Kerenský jenom žena.“

Hitlerův duch je skutečně duch v podstatě ženský: jeho inteligence, jeho ctižádost a vůle nejsou vůbec mužné. Je to slabý člověk, který se uchyluje k hrubosti, aby zakryl nedostatek energie, svou překvapující slabost, svůj nezdravý egoismus, svou bezbrannou pýchu. U všech diktátorů najdeme nejcharakterističtější znak v tom, jak posuzují lidi se zřetelem na události; v jejich žárlivosti. Diktatura není toliko vládní forma, je to nejúplnější forma žárlivosti, se všech hledisek: politického, mravního a intelektuálního. Jako všichni diktátoři jest Hitler veden spíše svými vášněmi než myšlenkami. Jeho chování k nejstarším straníkům, k úderníkům, kteří šli za ním od počátku, kteří mu zůstali věrní přes neúspěchy, kteří s ním snášeli ponížení, nebezpečí, vězení, kteří utvořili jeho slávu a moc,

lze vysvětlit jenom citem, kterému se podiví snad ti, kdož neznají zvláštní povahy diktátorů a jejich zuřivé i bázlivé psychologie. Hitler žárí na ty, kteří mu pomohli státí se přední postavou německého politického života. Obává se jejich hrdosti, energie, družného ducha, této odvážné a lhostejné vůle, která tvoří z jeho tlup nebezpečný nástroj moci. Vší svou brutálností se pokouší ponížít jejich pýchu, udusit jejich svobodu smýšlení, zastřít jejich osobní zásluhy; chce přetvořit své přívržence v nedůstojné sluhy. Jako všichni diktátoři má rád Hitler jen ty, kterými může pohrdat. Jeho ctižádostí je moci jednou pokořit a zotročit celý německý národ ve jménu svobody, slávy a moci Německa.

V oportunistické taktice Hitlerově je jakýsi zmatek, jakýsi dvojsmysl a pohlavní zvrácenost. V jeho nechuti k revolučnímu násilí, v jeho nenávisti k jakékoli formě svobody a individuální důstojnosti. V dobách velkých zel, po válkách, povodních a morových ranách vyskytují se v národech mužové z davu, kteří vnucují celému národu svou vůli, ctižádost a zášť, a kteří „se mstí jako žena“ za ztracenou svobodu, moc a štěstí. Toť případ Německa v dějinách Evropy. Hitler je žena, které Německo zasluhuje. Jeho úspěch, jeho vliv na dav a nadšení, které rozněcuje v mládeži, si vysvětlujeme jeho ženskou stránkou. V očích buržoasie je Hitler asketa, mystik činu, jakýsi světec. Netleská se Catilinovi. Jeden z jeho životopisců tvrdí, že „není ve vztahu s žádným ženským příběhem“. Mělo by se spíše říci, že diktátoři netvoří žádných dějin mužství.

V životě všech diktátorů bývají chvíle, které ozařují zmatený, chorobný a sexuální základ jejich moci. Tyto krise odhalují ženskou stránku jejich povahy. Ve vztazích diktátorů a jejich přívrženců se projevují tyto krise nejčastěji vzpourami. Jsa ohrožen nebezpečím možné nadvlády těch, které předtím podrobil, brání se

diktátor velmi energicky proti vzpouře svých straníků: toť obrana ženy. Cromwell, Lenin a Mussolini poznali tyto krise. Cromwell neváhal užití železa a ohně, aby udusil vzpouru jakýchsi anglických komunistů 17. věku. Lenin se neslitoval nad vzbouřenými námořníky kronštatskými. Mussolini byl krutý k florentským fašistům, jejichž vzpoura trvala rok, až do předvečera převratu. Překvapuje, že Hitler dosud nebojoval proti všeobecné vzpouře svých úderných tlup. Stranická vzpurnost, kterou lze pozorovat všude v Německu mezi hitlerovci, jest toliko prvním příznakem nevyhnutelné krise. Revoluční oportunist je prohřešek, za který se pyká. Běda diktátorům, kteří jsou v čele revoluční armády a couvají před odpovědností za převrat. Snad se zmocní lstivě a ústupky legální moci, ale diktatury, které jsou výsledkem kombinace, jsou jen diktatury napolo. Netrvají dlouho. Legitimita diktatury je v jejím revolučním násilí. Jenom převrat může poskytnouti diktatuře jistotu a sílu. Osud Hitlerův je snad právě v tom, že nabyl moci parlamentním kompromisem. Aby předešel vzpouře vlastních oddílů, musí je odvrátit od dobytí státu a přemístit jejich revoluční význam z vnitropolitického plánu do plánu zahraniční politiky. Copak není hlavním tématem výmluvného Hitlera v poslední době otázka západních hranic? Ale závažným faktem jest, že budoucnost Německa závisí spíše na parlamentním kompromisu než na převratu. Diktátora, který se neodváží dosáhnout moci revolučním násilím, se nemusí západní Evropa obávat, neboť je rozhodnuta hájit do posledního dechu svou svobodu.

DOSLOV

Soudobá politická situace německá nemůže vzbuzovat podiv těch, kdož vědí, jaký smysl měl vždy německý národ pro občanskou důstojnost. Jenom ten, kdo by se domníval, že výmarské Německo je velmi churavo, jeho vládnoucí třídy, jeho buržoasie a jeho intelektuální výkvět hluboce demoralisován a zkorumpován, byl by přesvědčen, že se Němci mohou podrobit bez odporu diktatuře, kterou se jim i sám Hitler neodvažuje vnutit násilím. Diktaturu nepřijímáme, té se podrobujeme. I když je nám vnucena revolucí, podrobujeme se jí leda po boji až do posledního dechu. Je směšné tvrdit, že ruská buržoasie se nebránila proti bolševikům. Když jsem se obíral říjnovými událostmi r. 1917, hájil jsem neustále Kerenského proti obvinění, že nebyl schopen obhájit stát proti revoluční činnosti rudých gard. Kerenského vláda mohla jako všechny liberální a demokratické vlády bránit stát toliko policejními opatřeními. Liberální technika státní obrany ničeho nesvede proti komunistické technice státního převratu. Nesvede ničeho ani proti technice fašistické. Bylo by stejně směšné tvrdit, že liberální vláda italská, dělnické syndikátní organisace a ústavní strany se nebránily proti revoluční taktice Mussoliniho. V Itálii zuřil čtyři léta mnohem krvavější boj o moc nežli v Německu. Diktatura Leninova a Mussoliniho se neustavila bez lítého

boje. Ale jaká síla, jaká krutá nutnost by mohla přimět německé vládnoucí třídy, buržoasii a intelektuální výkvět k přijetí diktatury, když je k tomu nenutí žádné revoluční násilí? Jejich odbojný duch proti versailleskému míru, jejich touha po osvobození z politických a hospodářských následků války nepostačí k ospravedlnění jejich stanoviska k eventuální hitlerovské diktatuře. Největší pohroma ze všech zel porážky a následků versailleského míru, která by mohla zasáhnout německý národ, by byla ztráta občanské svobody. Německo, které by přijalo bez odporu Hitlerovu diktaturu, Německo, zotročené tímto průměrným Mussolinim, by nemohlo vzbuzovat úctu svobodných národů západoevropských. Tohle je také velká starost německé buržoasie.

Poměr buržoasie k státnímu problému nelze vysvětlit v Německu, jak si leckdo myslí, úpadkem citu pro svobodu v moderní Evropě. Mravní a intelektuální podmínky německé buržoasie nejsou v Německu tytéž jako jinde. Evropská buržoasie by musila být ve velkém úpadku, aby mohla být pokládána za neschopnou hájit svobodu. Teprve pak by evropská budoucnost znamenala občanské otroctví. Leč po pravdě není mravní a intelektuální situace německá stejná jako jinde, a chybí-li skutečně všem evropským národům cit pro svobodu, je opět pravda, že státní problém je stejně palčivý v Německu jako v jiných zemích. Státní problém není jen problém autority; je to i problém svobody. Podobá se, že policejní systémy nestačí k obraně státu proti eventuálnímu pokusu komunistů nebo fašistů. Jakých opatření může tedy a smí užít vláda a neohrozit zároveň národní svobodu? Takový je tedy problém obrany státu skoro ve všech zemích.

Soudobá situace dává velké vyhlídky na úspěch všem ctižádostivým katilincům zprava i zleva. Nedostateč-

nost předběžných nebo dodatečných opatření vlád proti eventuálním revolučním pokusům je tak jasná, že všude v evropských zemích lze dneska očekávat zcela vážně státní převrat. Zvláštní povaha moderního státu, složitost a jemnost jeho činnosti, obtížnost politických, hospodářských a sociálních otázek, které má stát rozřešiti, tvoří ze státu geometrické místo národních slabostí a nepokojů. Vše to zvětšuje jen nesnáze, které musí vláda překonávat, aby mohla bránit stát. Moderní stát je více vydán na pospas revolučnímu nebezpečí, než se myslí. Namítá-li se, že liberální technika státní obrany je zastaralá a že revolucionáři stejně opět se začasť nevyznají v nejzákladnějších prvcích moderní převratové techniky, není to důmyslná úvaha. Neboť je sice pravda, že katilinci namnoze až dosud neuměli využít příznivých okolností k státnímu převratu, ale neméně pravdivá je i existence revolučního nebezpečí.

Veřejnost t. zv. svobodných států chybuje, že se nezabývá možností státního převratu. Jsouc podmíněna evropskou situací existuje tato možnost všude: jak v svobodné a spořádané zemi (v „policejním“ státě, abych užil výrazu z 18. století, jehož smysl je velmi moderní), tak v zemi vydané na pospas nepořádku. Roku 1920 za jedné z oněch skoro každodenních schůzí diplomatického sboru na varšavské apoštolské nunciatuře, kde se zkoumala situace Polska, zaplaveného rudou armádou Trockého a rozdrásaného vnitřními zápasy, zaslechl jsem náhodou velmi prudký rozhovor, jakousi poněkud akademickou půtku o povaze a nebezpečí revolucí mezi anglickým ministrem, sirem Horácem Rumboldem, a monsignorem Rattim, dnešním papežem Piem XI., tehdy apoštolským nunciem ve Varšavě.

Byla to vzácná náhoda slyšet budoucího papeže, jak hájí Trockého názor na problém moderní revoluce proti anglickému ministrovi a v přítomnosti diplomatických

zástupců hlavních světových států. Sir Horác Rumbold prohlásil, že v celém Polsku je hrozný nepořádek a že může revoluce vypuknout přes noc; a proto, že diplomatický sbor musí okamžitě opustit Varšavu. Monsignor Ratti odpověděl, že vskutku je v celé zemi velký nepořádek, ale revoluce není prý nutný následek nepořádku a podle jeho názoru že by bylo chybou odcházeti z hlavního města, tím spíše proto, že revoluční nebezpečí nehrozí toliko Polsku, nýbrž všem evropským zemím. Prohlásil závěrem, že z Varšavy neodjede. Poté pravil anglický ministr, že v civilisované zemi, kde je mocná státní organisace, neexistuje revoluční nebezpečí; revoluce vznikají jen z nepořádku. Monsignor Ratti, obhajuje nevědomky thesi Trockého, trval na svém názoru, že revoluce je stejně možná i v civilisované zemi, mocně organisované a policejní, třeba i v Anglii, jako v zemi, které se zmocnila anarchie a kterou podryl boj politických stran nebo nájezd nepřátelské armády, jako bylo tehdy Polsko. — „Oh never!“ vykřikl sir Horác Rumbold. Byl zřejmě tak pohoršen a zarmoucen tímto pomlouvačným tvrzením o možné revoluci v Anglii, jako královna Viktorie, když jí lord Melbourne po prvé objasnil možnost vládní změny.

Účelem této knihy není pohoršovat ty, kdo souhlasí se sirem Horácem Rumboldem. Nezamýšlel jsem ani diskusi o politických, hospodářských a sociálních problémech katilinců, nýbrž důkaz, že problém dobytí a obrany státu není problém politický; že je to problém technický, že umění obrany státu se řídí týmiž zásadami, jako umění útoku na státní moc, že příznivé podmínky státního převratu nejsou nutně politické a sociální povahy a nezávisí na všeobecné situaci země. Snad moje kniha vzbudí jistý neklid u svobodných mužů nejspořádanějších a nejpolicejnějších západoevropských zemí. Právě z tohoto neklidu, tak samozřejmého u svobodného

člověka, se zrodil můj úmysl ukázat, jak je státu dobýváno a jak je bráněn.

Svobodným člověkem byl snad onen Bolingbroke, vévoda herefordský, Shakespearova postava, který praví, že „jed se nelíbí právě těm, kdo by ho potřebovali“.

OBSAH:

Předmluva	7
Úvodem	11
I. Bolševický státní převrat a taktika Trockého	15
II. Trocký proti Stalinovi aneb nepodařený státní převrat	42
III. Polská zkušenost z roku 1920	62
IV. Kapp neboli Mars proti Marxovi .	81
V. Bonaparte anebo první moderní státní převrat .	89
VI. Primo de Rivera a Pilsudský, dvořan a socialistický generál	104
VII. Mussolini a fašistický státní převrat	112
VIII. Hitler, nepodařený diktátor	141
Doslov	153